

Pokret na slavenskom jugu koncem XIV i početkom XV stoljeća.

Čitao u sjednici filologičko-historičkoga razreda jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti dne 27 studenoga 1867

PRAVI ČLAN DR. FR. RAČKI.

IV.

Bosanski kralj Stjepan Tvrdko na čelu hrvatskoga ustanka i jugoslavenskoga pokreta, koga i srbski vladalac knez Lazar podupira. Bosansko-srbsko-hrvatska zajednica očituje se na Kosovu. Stjepan Tvrdko postane gospodarom Dalmacije i Hrvatske i bude jedini predstavnik i zastupnik jugoslavenske neodvislosti državne. Smrt njegova i pomoćnika mu Ivana od Paližne i njezine neposredne posljedice.

U dojakošnjoj već borbi, koja se osobito g. 1386 i u prvoj polovici g. 1387 vodila između ugarske državne vlasti i hrvatskih ustaša, podupirani su ovi bosanskimi i srbskimi četami. O toj je podpori, koju je kralj Stjepan Tvrdko davao Hrvatima, ugarski dvor dobro bio obaviješten. Ali u tečaju minule borbe nenalazimo nigdje traga, da bi se kralj bosanski neposredno bio umiešao u ovu krvavu razmiricu, koja se pobliže ticala krune ugarske i hrvatskih joj protivnika. Tek onda, kada se u ovu razmiricu umiešala mletačka republika i kada se njezinom glavno pomoćju ugarska kraljevska vlast dočepala znatnih stečevina na bojnopolju — tek onda pristupi kralj Stjepan Tvrdko javno i odlučno na stranu neprijatelja krune ugarske.

Stjepan Tvrdko bi do duše na taj odlučni korak potisnut od hrvatskih kolovodja, koji su u njegovu dvoru našli zaštitu. Ali on je i od svoje strane jamačno osvjedočen bio o domašaju takova uticaja, te je iz njega izvodio veliku dobit za svoju vlast i državu. Budimski je dvor još sveudilj gledao na Bosnu i njezina vladaoa

sa gledišta Ljudevita I. kao da se ondje i nisu dogodile bitne promjene poslije g. 1376. Mariji i Sigismundu bila je Bosna još sveudilj zemlja stojeća pod vrhovnom vlasti a njezin vladalac samo vasal krune Ugarske. Kada se dakle Stjepan Tvrdko stavio na čelo pokretu, koj je bio naperen proti tadanjim nosiocem ugarske krune, pokazao je činom, da on drži za prekinute one odnošaje, koji su Bosnu s Ugarskom vezali do g. 1376, i da je kralj bosanski riešen sada svake dužnosti naprama kralju ugarskomu, pa uslied toga naumio ići svojim putem, sliediti samostalnu politiku odvisnu jedino od vlastite mu koristi i slave.

Osim toga Stjepan Tvrdko pristajuć uz hrvatski pokret računao je na vlastitu dobit, nadao se na ime da će u tom pokretu, ako ne drugo, bar iz dalmatinskoga primorja iztisnuti ugarsku vlast i postati gospodarom istočne obale jadranskoga mora. Ovdje na južnom okraju pridružen bi Bosni, kako vidismo, već god. 1385 znameniti svojim položajem grad Kotor; župa Dračevica s podignutim gradom Novim, koj je gospodovao nad ulazom u zaljev kotorski, zatim Konavlje i Vitalina, sela od Kurila do Stona i sav onaj predjel uz more nad Dubrovnikom, koj je prije bio čest humske zemlje, pripadaše Bosni tako, da ova imajuć uz Trebinje i „primorje“ bješe sa sviju strana obkolila občinu dubrovačku, a tim utjecala na njezino političko vladanje.

Takav je položaj zauzimala bosanska država u jadranskom primorju, kada je njezin vladalac zapodjeo vojnu proti ugarskoj vlasti. Negledeć dakle na to, što hrvatski ustanak stiže u Dalmaciji i hrvatskom primorju prvi udarac tim, što početkom lipnja 1387 Novigrad dodje u vlast kralja Sigismunda, a mletačko joj brodovlje vrati i Skradin — negledeć, velim, na to, što je hrvatskomu ustanku trebalo na onoj strani čim skorije pomoći, bilo je u koristi politike kralja Stjepana Tvrdka, da se najprije u Dalmaciji sukobi s ugarskom silom i ondje pokuša svoju vojnu sreću.

Tako se i dogodilo. Stjepan Tvrdko gledao je kako bi se dočepao Kliša, znajuć koliko je taj grad važan za dalnja osvajanja, jer on ležeć na vršku gospodujuću nad glavnim prolazom iz Bosne i Huma u srce dalmatinskoga primorja, daje ključ do Spljeta, toga naravskoga središta Dalmacije, odakle se lasno razastire vlast na ostale gradove ove zemlje. Važnost Kliša uvidjale su od nje-kada sve sile, koje su se otimale za Dalmacijom, a u predhodeće doba Srbija, Mletačka i Ugarska, kako na svom mjestu opazismo.

To je sigurno pojmio i kralj Stjepan Tvrdko, te mu jamačno srcece od zadovoljstva raslo, kada je mjeseca prosinca 1387 u svojem dvoru u Sutjesci primio poslanstvo kliško u osobah nadpopa Franka, Matije Rogavića i Ostoje Juradina, koje se u ime grada kralju poklonilo i potvrdnu njegovih prava zamolilo. Kralj je veoma mudro ocienio položaj gradova dalmatinskih, osobito onih, koji su od nje-kada uživali široku samoupravu — a priznati jim i potvrditi ovo iznimno stanje znamenovalo je privlačiti jih k sebi i novoj državnoj zadruzi. Vriedno je na tom mjestu navesti rieči samoga kralja, iz kojih se razabire, kako je on nakanio bio priznati i uvažiti iznimno stanje hrvatskih i dalmatinskih municipija, koji bi voljni bili podati se u njegovo okrilje. „Ako je hvale dostojno — veli kralj — uzdržati stare dobre običaje i municipalne zakone: jednako je pohvalno, kada se prvanji običaji novom vlasti potvrde, da se države i kraljevine uzmognu umnožiti takovimi, koje uživaju dobre zakone i odobrene običaje.“¹ Kada je dakle Stjepan Tvrdko gradove, koji su priznali njegovu vlast, sačuvao u prvanjem slobodnom položaju, pače jim povlasti iznovice potvrdio, imao je pred očima političke razloge; jer se mogao nadati, da će ostali takodjer gradovi dalmatinski radje priznati njegovu kraljevsku vlast, ako jim samouprava obezbijedjena bude. Iz ovih je dakle razloga bosanski kralj dne 22 srpnja 1387 izdao listinu,² kojom Klišu potvrdi sve povlasti, što no jih uživaše „u vrijeme njegovih predšastnika banova Mladena i Pavla i kneza Gjura“ od plemena Šubića.

Imajuć Stjepan Tvrdko Kliš u svojoj vlasti potisnuo je svoju vojsku k Spljetu. Ovaj je grad u dojakošnjoj borbi ostao vjeran kralju Sigismundu, pa je za to od Ivana Paližne mnogo trpio. Sada dakle, kada se vojska bosanska približaše, bude u gradskom vieću dne 1 kolovoza 1387 odlučeno poslati u Bosnu sugradjanina Mihu Madijeva. U naputku,³ koga mu načelnik Ivan Pizzacoli i vieće dade, bude mu naloženo: neka se „Stjepanu Tvrdku kralju Srbije, Bosne i primorja“ u ime grada sinjerno pokloni i neka ga uvjeri, da je on poslije zakonitoga jim kralja njihov glavni gospodar, komu se grad učtivo preporuča. Ako je u ostalom njegovu

¹ Povelja kod Fejéra: cod. dipl. X, 1 p. 615. Podpunija i izpravnija u priepisu u c. dvorskom arhivu bečkom cod. sup. 541 c. 11.

² Lučić: memorie di Traù p. 512.

³ Ibid. p. 332, 333.

veličanstvo, tako glasi na dalje naputak, „odredilo i izaslalo svoju silnu vojsku u kotar spljetski, da tudjer štetu čini“, neka poslanik izjavi: „da se takova naredba ne bi slagala sa smjernim poštovanjem grada naprama kralju, budući da su oni pripravnici sveudilj izpuniti zapovijedi njegove visosti“, samo neka se od njih ništa nezahtijeva, što bi jih veleizdajom žigosalo. Napokon neka poslanik nastoji o tom, da se Spljet ostavi u miru i da se Omiš pričuva za kraljicu Mariju — pod kojimi to da bude uvjeti, propušta se razboritosti gradskoga punomoćnika.

Grad Spljet, kako se iz ovoga zaključka razabire, bio je voljan s jedne strane ostati vjeran kruni ugarskoj, a s druge živjeti u miru s Bosnom; ostati dakle izvan razmirice zapodjenute između vladaoca ugarskoga i bosanskoga. Ali vojska bosanska nije čekala, da gradsko vijeće izvede svoj zaključak; te je već drugi dan (2 kolovoza) pritislula kotar spljetski.¹ Za to Miha Madijev nije na put ni krenuo.² Ali ni grad nije bio posjednut, jer se Stjepan Tvrdko, kô što se dade nagoviještati iz njegova postupka naprama dalmatinskim gradovima, ograničio na takove mjere i odredbe, usljed kojih bilo je građanstvo u svojoj vlastitoj koristi prisiljeno, da se svojevrijedno predade u okrilje bosanske države. Taj postupak vodio je kralja, ma i kasnije, svomu glavnomu cilju. Mi dakle nalazimo, da se vojska bosanska svaki čas primiće k Spljetu i počinivši u njegovu kotaru štete opet od njega odmiće.

Ova borba nije se ove godine u Dalmaciji stegnula na samu Spljetsku okolicu, već se je vodila i u okolici onoga mjesta, odakle je tako rekuć prvobitno bila potekla. Grad Vrana ostade vjeran svomu predstavniku Ivanu od Paližne i poslije sгодâ kod Novoga grada i osvojenja Skradina, prem je s ugarske strane dobio novoga poglavara u osobi Alberta Lackovića od velikoga Miholjea, sina Stjepana a brata Ladislava.³ Taj su dakle grad u prvoj polovici listopada obsjeli knezovi krbavski Toma i Butko Budislavići, poznati

¹ Svjedoči spljetska listina od 10 lipnja 1388 (ibid. p. 339): „narrabitur etiam: quomodo anno praeterito videlicet die 2 augusti exercitus dicti regis Bosne validus campum nostrum invasit.“

² Na okrajku listine od 1 kolov. 1387 napisano: „non habuit locum, quia non ivit.“

³ Imenuje se u listinah „Albertus Stephani de Laczkovich, electus prior Auranae“; onda „Albertus de Lacovich“, za tim „Albertus de Nagy-Mihaly“ (Cf. diplom. ap. Fejér: cod. dipl. X. 1. 394. 517. X. 3. 76).

privrženici ugarski. Obsjedanje bješe bez uspjeha; a kada je bosanska vojska dne 11 studenoga provalila do zadarskoga kotara, kraljevska je vojska bila prisiljena ostaviti Vranu, predstavnik se pako Alberto povući „u stari vazda vjerni grad Nin.“ Bosanska je vojska ovom diversiom postigla svoju glavnu svrhu, digla naimе obsadu Vrane i neprijatelja potisnula u krajni zakutak prekovlebitske Hrvatske. S toga je ban Ivan od Paližne, vojvoda bosanskih četa, dne 18 r. m. izišao iz zadarskoga kotara i povukao se k Ostrovici, da i to mjesto osvoji. Među tim je rečeni predstavnik Alberto potrebite naredbe poprimio, da gradove dalmatinske u vjernosti sačuva i da se s njimi dogovori, što jim valja na dalje činiti. Za to je Kazotića iz Trogira poslao preko Vrane, gdje je od krbavskih knezova dne 12 listopada primio preporučeno pismo, u Spljet, Trogir, Šibenik i Dubrovnik, te na otoke Brač, Hvar i Korčulu u njekih važnih poslovih i stvarih kralja ugarskoga; a sam je dne 17 studenoga pozvao Spljećane, da čim prije u Nin izašalju „jednoga ili dva poslanika“, s kojimi bi imao razpravljati „premnoge poslove i nužde sv. krune ugarske, kano što i njihove i ostalih gradova.“ Podjedno je Alberto prijavio: „da je upravo onda dobio viesti iz Ugarske, po kojih će kralj u kratko doći u one strane sa svom silom; s toga neka i na dalje uztraju u vjernosti.“ Nu dok je Alberto ovakove priprave činio i svoje vjerne obećanji i nadami pitao, vojska je bosanska dne 17 prosinca čvrstu Ostrovicu osvojila.¹

Ovaj uspjeh bosanske vojske i njezina vojvode bana Ivana zabrinuo je gradove dalmatinske, na koje bješe upravljen poziv vranskoga predstavnika. Grad Trogir na taj poziv zaključio u vieću od 10 prosinca, neka se na trih ladjah pošalju 24 momka u Nin „na službu kraljevskoga veličanstva, ali samo za mjesec dana.“ Za tiem je on u vieću od 26 i 27 r. m. odredio: da se na poziv kraljev izašalju poslanici u Ugarsku, ali da se podjedno drugo poslanstvo izašalje „pred vojvode bosanske vojske.“ Ovaj

¹ Sve ovo svjedoče nam listine kod Lucia: mem. di Traù p. 333 i Pauli a Paulo memoriale op. cit. p. 424. U Lučićevu izdanju „memoriala“ čita se pogriješno: „1389 die lunae 11 novembris . . .“ mjesto „1387 die lunae 11 novembris“; jer god. 1387 bijaše uskrš dne 7 travnja, duhovo 26 svibnja, 1 nedjelja došašća 1 prosinca; s toga ponedjeljak 11 stud. sudara se s god. 1387 a ne 1389. Inače sgode, koje se ondje pripovjedaju, slažu se s pismom priora Alberta od 17 studenoga 1387.

posljednji zaključak promijenjen je drugi dan tako, da se pred bosansku vojsku šalje list a ne poslanik, a da se imadu dva poslanika izaslati u Nin i Zadar. Osjećajući na dalje vieće vanjsku pogibelj ujedno odredi, da se ograde gradske pregledaju i prema potrebi po ustanovljenom odboru učvrste. Ove su odredbe bile tim potrebitije, čim je u Trogiru bilo privrženika hrvatskih ustaša i kralja bosanskoga, te se među njimi i pristašami ugarskimi zapodjela i krvava razmirica. Od građana bili su kruni ugarskoj najvjerniji članovi obitelji Kazotića. U sukobu između jedne i druge stranke dne 27 i 28 prosinca pali su Petar Josipović, Stjepan Dojmi i Augustin Kazotić, a mnogi od plemića jedva živi u Spljet utekli. Za njimi su Trogirani poslali dvie ladje u potjeru; ali su Kazotići oboružali u Spljetu ladju i na njoj dalje pobjegli.¹

Tako je ustanak hrvatski, poduprt vojskom bosanskom, druge polovice god. 1387 naknadio u Dalmaciji onaj gubitak, što no ga je bio u prvoj polovici ondje pretrpio. Ivan od Paližne stane se onom pomoćju iz Kliša pomicat pram zapad-sjeveru. Ne samo obrani Vranu i otisnu pram Ninu vojsku protivničku, nego osvoji i Ostrovicu, odakle mogaoše uznemirivati Zadar, Skradin i Šibenik; pak ovim uspjehom svoga oružja znatno djelovati na Trogir i Spljet i u njih svoje pristaše hrabriti i poticati.

Dok se ovo u drugoj polovici god. 1387 događalo na bojištu dalmatinskom, nastavila se u isto vrijeme i u Slavoniji ona borba, koja se ondje, kako znamo, bila zametnula u proljeću i svršila na korist kraljevskomu oružju. Glavni vojvoda kraljevske vojske bijaše ovdje novi ban mačvanski Nikola vlastelin Gorjanski a protivnik mu ustaški sam ban Ivan Horvat. Nikola je iz temeških strana, koje najprije očisti od ustaša, prešao preko Dunava u Srijem, koji je Ivan Horvat sa svojim četami bio posjeo. Nikola osvoji Ilok na Dunavu, u koji su se ustaše bili povukli, i Ivana Horvata prisili povući se iz Srijema k Požegi. Ovaj je srazaj Nikola i tim proslavio, što je uhvatio Mirka Lackovića, sina Andrišina sa mnogimi drugimi ustašami i zaplenio stieg Ladislava dračkoga, pod kojim su oni vojevali. Pokle je Nikola, kako znamo, bana Ivana Horvata, obkolivši ga u Požegi, prisilio na predaju i uzeo

¹ Sve ovo iz zaključaka gradskoga vieća kod Lučića op. cit. p. 334 i 335. Isto Paulus a Pauló: memoriale p. 424—25.

ga u taostvo za podkrepljenje obećanja, da će izhoditi u svoje stranke oslobodjenje kraljice, okrenuo je svoju silu na Mačvu. Ovoj diverziji dale su povod srbske čete, koje su se spremale u pomoć hrvatskim ustašam i kojim bijaše stečistem mačvanska banovina. Nikola odluči zakrčiti srbskim četam put u Mačvu. To on sretno izvede; a onda se opet obrati k zapadu. Ivan Horvat bio medju tim pomoćju svoga prijatelja izmakô preko Save u Bosnu. Ali Djakovština osta sveudilj u vlasti ustaša, kojim bijaše ovdje na čelu sam biskup bosanski imenom Gjuro i Ladislav sin Filipa, opirajuć se ovdje o gradu Djakovu i „Közvaru“ (valjda Kešinci kod Djakova, tada utvrđeno mjestance). Nikola dakle osvojivši grad „Korogj“ (u vukovarskom kotaru), bivši u rukuh pristaša Ivana Horvata, udari na pomenuta učvršćena mjesta, sretno jih osvoji, a biskupa Gjuru i Ladislava utjera u bieg preko Save u Bosnu.¹

Tako su sada glavni kolovodje hrvatskoga ustanka sa svojim razbijenimi četami bili na zemljištu bosanskom, ali ne u svrhu

¹ Ovi su nam podatci poznati iz dragociene listine, koju je kralj Sigismundo 12 srpnja 1408 podielio braći Nicoli i Ivanu Gorjanskomu, a priobći ju Fejér: cod. diplom. X, 4. p. 654—678. Važnija joj mjesta u kratko izvodimo: „Abinde Danubio transfretato versus Symmum (Nicolaus de Gara) . . Joannem banum . . bellicose invadens . . devicit, eius dolositatis satellites in fugam convertit et ab eis castrum Wylak . . potenter evulsit; Emericum filium Andreae vayvodae, filii Laczk, cum multis aliis nostris infidelibus captum, tum nostro conspectui una cum banderio Ladislai filii Caroli de Duracio . . praesentando; ipso denique Joanne bano . . in castrum Posegavar evadente, idem Nicolaus . . ipso castro expugnato et obtento praefatum Joannem banum . . sub huiusmodi pacti articulo conclusit, quod . . dominas reginas libertati redderet, interim suam personam obsidem assignaret. Quo recepto, ipsoque Nicolao . . adversus Rascienses, in subsidium dictorum infidelium missos, confinia dicti banatus (machoviensis) invadendo, se protenus potenter divertente, et eisdem Rascienses ab eorum ingressu viriliter compescente, interea ipse Joannes banus obses per palliatam infidelitatem Stephani, filii Dionysii vayvodae, cuius manibus ad conservandum fuerat assignatus, ab ipso obsidionis vinculo evadens, regnum Bosnae subintravit. Quo medio ipse Nicolaus . . castrum Churug . . deinde castra Dyako et Közvar . . quae Georgius episcopus et Ladislaus filius Philippi, similiter nostri infideles conservabant, ab eis reobtinens eosdem nostros infideles in exilium Boznense potenter aufugavit.“ Ovo što je tudjer rečeno, budi za dopunjenje onoga na str. 157 knj. II Rada.

da miruju nego da se ondje oporave, čete ojače i ohrabre, te opet priedju na bojište, s koga su bili iztisnuti. Kraljevska vojska nije bila tako silna, da bi se bila mogla s nadom u kakav uspjeh odvažiti onkraj Save. Kada su se dakle ustaše pomoću kralja Stjepana Tvrdka ojačali, provališe sa svojimi i bosanskimi četami u Slavoniju a imenito u vukovsku županiju. Nikole Gorjanskoga nije bilo tada u onih stranah; on se je bavio upravo u kraljevskom dvoru. S toga su se ustaške čete među Dunavom i Savom širile, dok nije Nikola s poznatim nam Stjepanom od Koroga, Gjurom Lackovićem sinom Andrijinim, i Pavlom sinom Ivana bana, poslao proti njim „veliki odjel svoje vojske.“ U bitki, koja se onda zametne, bili su ustaše potučeni i mnogi njih uhvaćeni te pred kralja dovedeni.¹

Kraljevska je dakle vojska u borbah, koje su se druge polovice g. 1387 vodile u Dalmaciji i Slavoniji, imala različitu sreću. U Slavoniji je stieg kraljevski održao pobjedu, u Dalmaciji su ustaše napredovali. Ovdje i ondje kralj bosanski podupirao hrvatski ustanak, ali s većom odvažnosti i snagom u Dalmaciji, koja je po njega i po njegovu politiku vrednija bila izdašnije pomoći.

U ostalom uspjeh kraljevskoga oružja neima se toliko pripisati ugarskomu dvoru, koliko hrabromu Nikoli Gorjanskomu i njegovim prijateljem. Kraljevski su supruzi vrativši se koncem kolovoza 1387 u Ugarsku voljeli njeko vrieme u lasti probaviti i odmoriti se u tišini dvorskoj. Oni su u zajednici vršili kraljevska prava, koja nisu Mariji porečena ni krunitbom njezina supruga, obavljenom dok je ona samotovala u Novom gradu. To nam svjedoče povelje, povlasti, naredbe, koje je kraljica u to doba kadšto sama izdavala. Za učvršćenje svoje vlasti okrunjeni su supruzi na dalje putovali po Ugarskoj, te jih 13 rujna nalazimo u Varadinu, drugi za tiem dan u Debrecinu; iz puta se vratiše u kr. dvor u Višegradu nad Dunajem, gdje su kano i u Budimu ostali dio ove godine izmjenice probavili.²

Dočim ustanak u Hrvatskoj, Slavoniji i Dalmaciji ne samo nije bio ugašen, već se svagdje obnovljenom silom pokazivao, pače u Dalmaciji napredovao: to se dvor ugarski nije mogao uztegnuti, da kraljevsku vlast neupotriebe kako bi se. njegovi pro-

¹ Ibid. p. 665.

² Sliedi iz listina kod Fejéra: cod. dipl. X, 1. p. 336, 339, 343, 347, 355, 363, 364, 371. X, 3. p. 322 itd.

tivnici ustrašili a privrženici na uztrajnost i vjernost poticali. Dočim su dakle Sigismundo i Marija, povrativši se u Ugarsku, obilno nadarili i milostmi obsipali sve one, koji su jim u minuloj borbi pomogli: u isto su vrijeme užasnim načinom kaznili one nevjerne a osobito kolovodje, koji su jim bili rukû dopali. Lišen biti cie-loga imetka, bijaše još najmanja kazna. Ni odsuda smrtna načinom najprečim nebijaše najstrašnija kazna, kako nam dokazuje odsuda izvršena na Ivanu vlastelinu od Korpada u šimežkoj županiji. On vojujuć u dolnjoj Slavoniji uz Ivana Horvata i ondje uhvaćen bješe na zapovjed kraljevu doveden u Budim, i tudjer „po običaju kraljevine i po odsudi velikaša osnovanoj na zakonu na konjskom repu po ulicah povlačen, napokon bude mu glava odsječena, tielo sjekirom razčetvoreno te kano lješina smrdeća preko gradskih zidina bačeno.“¹ Ovako okrutna smrt stigla je sigurno i ostale uhvaćene kolovodje ustaške, a imenito Berislava od Paližne, Stjepana Hedervara, Mirka Lackovića s ostalimi drugovi, od kojih prva dva uhvati nekudANJI ban mačvanski Stjepan a trećega Nikola Gorjanski i kralju jih „predstaviše, da se zasluženiimi mukami kazne za umnožanje kraljevske časti i mir njegovih podanika.“² Ali dok se kraljevski gnjev tako bezobzirno izlio na nevjernike, primila je kraljevska milost u svoj naručaj one, koji su joj se dobrovoljno utekli. Tako je Sigismundo na priedlog vojvode Ladislava dne 13 studenoga u Višegradu pomilovao braću Mihajla i Benka od Baka, prijatelje i drugove Pavla Horvata biskupa zagrebačkoga i uzpostavio jih u uživanje njihova imetka i svih prijašnjih prava.³

Ovi primjeri neka budu dovoljni, da se iz njih razabere kako su Sigismundo i Marija odmah poslije prve pobjede postupali sa svojimi protivnici. Oni su se poslije svoga povratka više brinuli o tom, kako da nagrade svoje vjerne a da se osvete protivnikom, nego li o tom, kako da na put stanu uspjehu bosanske i ustaške vojske u Dalmaciji, ostavljajuć obranu i pogibelji svojim u toj zemlji namjestnikom i privrženikom. Vlada je u našoj domovini tada povjerena bila dvjema banovima: poznatomu nam Ladislavu od Lučenca za Slavoniju, a Dionizu sinu Tominu takodjer

¹ Rieči povelje kod Fejéra op. cit. X, 1. p. 427—28.

² Sr. listinu na str. 157 knj. II Rada. Za tiem listinu od god. 1408 kod Fejéra: cod. dipl. X, 4. p. 664.

³ Listina kod Fejéra op. cit. X, 1. p. 336—37.

od Lučenca za Dalmaciju i Hrvatsku; dočim banovina mačvanska bješe povjerena Nikoli Gorjanskomu a severinska Stjepanu bratu bana Ladislava; kraljevskom je pako vojskom u Dalmaciji zapoviedao novo izabrani predstavnik vranski Alberto Lacković. Kraljevska se je vlast u onakovih okolnostih opirala u našoj domovini ne toliko o sebi koliko o tih predstavnicih i njekolicini privrženika njezinih.

Razklimanoj u Dalmaciji i Hrvatskoj kraljevskoj vlasti bilo je na korist ne malenu, što občina dubrovačka nije pristala uz Stjepana Tvrdka. Mudri ravnatelji ove male republike dobro su vidjali, da joj najbolje prija ako se nemieša ni u ovu ni onu stranku, već ako gojeć prijateljstvo s Ugarskom i Bosnom mirno tjera svoju trgovinu, na koju bješe svojim položajem upućena. U tom je duhu utanačen bio pomenuti sa Stjepanom Tvrdkom ugovor od 9 travnja 1387; toga su se pravca držali Dubrovčani za nesreće obiju kraljica¹; tim su putem pošli i naprama novo krunjenomu kralju Sigismundu. Dubrovačko je naime vieće, čim se kralj vrati u Ugarsku, poslalo onamo dva vlastelina Gjonu Sorkočevića i Marina Bunića, da se u ime občine kralju poklone, njezinu vjernost i odanost izjave, te izhode potvrdu starih povlastica. Sigismundo je sve to izpunio listinom izdanom² u Budimu dne 28 listopada 1387. Ova nam javna izprava svjedoči, da je občina dubrovačka naprama ugarskoj kruni sveudilj stala u odnošaju ustanovljenu (1358) s kraljem Ljudevitom³; imenito osta joj ciela njezina samouprava, te se od slobodna izbora knezova občine zahtieva samo to da padne na ljude odane kruni.

Što je dvor ugarski ove godine učinio za učvršćenje kraljevske vlasti u Dalmaciji bijaše jedino: da je gradove pozvao, neka pošalju svoje povjerenike u Ugarsku, kako bi se s njimi sporazumio o daljnjih naredbah i odlukah. Tomu su se pozivu odazvali vjerni gradovi; imenito je zadarsko vieće izabralo poslanstvo u osobah Ljudevita Gjorgjića, Damijana Ciprijanova i Andrije Grisogona, koje je dne 8 i 9 siječnja 1388 krenulo na put, te ujedno nosilo pismo suvremenoga ljetopisca Pavla Pavlovića na Sigismunda

¹ Gj. Resti: *cron. ragus. MSC.* p. 440: „Con tutte queste turbolenze li Ragusci aderivano alle regine.“

² Priobći ju gr. Teleki: *Hunyadiak kora X*, 17—19.

³ Vidi II knjigu „Rada“ str. 84.

i Mariju, u kom jih izvesti o smutnjah trogirskih.¹ Isto je tako grad Šibenik izabrao za poslanike Tomu Dinkova i Saracena Nikolića, a grad Spljet izabra u vieću dne 19 siečnja 1388 dva poslanika, Mata Krstina i Nikolu Sriću, da podju u dvor kralja Sigismunda i kraljice Marije. Poslanici, kako jim glasi napatuk,² imali su u ime grada kralju na krunitbi a kraljici na njezinu oslobodjenju čestitati; te vieće izpričati što jim se do sada putem poslanstva nepokloni. Za razlog zadocnjenju navodi se „rat, štete i potežkoće što ih učiniše gradu kralj bosanski i vranski prior i ostali ustaše.“ Ovom su prigodom izaslanici imali kralju pripovjediti „trpnje, stiske, muke, obsade, koje je valjalo onih dana podnesti gradu sbog svoje vjernosti naprama kruni. Pripovjedat ćete — nalaže jim vieće — koliku nam štetu kralj bosanski, prior vranski i Klišani počinise u kotaru; kako su mnogi naših umoreni, mnogi uhvaćeni i odkupljeni, žene naše zlostavljane, dohodci naši dva puta poplienjeni, kako izgubismo mlinove, kako su nam uništeni vinogradi i voćke, kako polja pogažena i izsječena . . Sve ovo bilo bi teško mogućnijim gradovom nositi, kamo li ne Spljetu.“ Za to su poslanici imali zamoliti kralja, da gradu pomogne, jer je Spljet, „kada ga kralj bosanski i Klišani duže obsjedahu“, veći dio svoje imovine izgubio. Oni su na dalje imali izhodiiti novu potvrdu slobština i povlastica gradskih, isto tako izravnaje razmirica s Klišom i Omišem radi medja tako da gradske medje naprama ovim obćinam budu rieka Solin s jedne a Cetina s druge strane. Buduć da je gradsko zemljište sa kopna izvrženo bilo tolikim napastim, te nije Spljetu davalo dovoljna dohodka, umoljen je napokon kralj: neka mu pridieli otoke Hvar, Korčulu i Brač.

Iz ovoga se napatka, koga smo bitni sadržaj priobćili, vidi: kako je grad Spljet stradao od bosanske i ustaške vojske a sačuvao svoju vjernost naprama kruni ugarskoj. Ali na to uztrajanje potičaše ga i nada u korist, koju bi iz ovoga odnošaja mogao crpiti, kako nam to svjedoče točke napatka navedene na posljednjem mjestu. Prema tomu nastojaše vieće sve pred dvorom sakriti, što bi kakovu sjenku bacilo bud na koga gradjanina. „Ni na jedan način — tako je naložilo svojim poslanikom — ni pod kakovom izlikom nećete ništa zla reći bud o kojem gradjaninu ili varošaninu spljet-

¹ Memoriale p. 425.

² Priobćen kod Lučića: mem. di Traù p. 336 seq.

skom; pače rekne li tko išta zla o nekome građaninu našem, imat ćete ga izpričati koliko više možete.“ Ovaj se nalog sigurno odnosi na građane spljetske, koji su voljni bili pristati uz kralja bosanskoga; a da je takovih bilo u Spljetu, kô što jih bilo i u Trogiru, to je poznato bilo, a bližnja je budućnost potvrdila.

Iz jedne se napokon točke ovoga naputka razabire, da se je tada radilo o savezu između Ugarske i Mletačke, koj bi bio mogao, kako se gradsko vijeće u Spljetu pobožalo, poremetiti državopravni odnošaj Dalmacije naprama kruni ugarskoj. Gradsko je vijeće svojim poslanikom naložilo, neka s ostalimi zastupnici dalmatinskih gradova kralja „nagovore na mir sa svimi a osobito s Mlečani“; ali ujedno neka o tom nastoje, da grad Spljet „ostane pod zaštitom i vladanjem krune ugarske“, a da se drugomu nepredadu, niti „da ikoja druga vlada ili obćina imade ili steče gospodstvo, vlast i pravomoćje u Dalmaciji.“¹

I sbilja Sigismundo je opet navezao s republikom dogovor o savezu, koga je bio prošle godine zametnuo. On je početkom god. 1388 poslao u Mletke poslanike, da s republikom utanače savez („ad factum ligae“). Republika nije se tomu u načelu protivila; ali je u vijeću od 14 travnja zaključila, da se poslanikom ugarskim kod dogovaranja predloži točka („quoddam capitulum“), koju bješe vijeće jur ustanovilo kada je posljednji put bilo opozvalo svoje poslanike iz Ugarske; pak ako se ona povoljno razpravi da neima nikakova prigovora savezu. Nije nam poznato, što je ova točka sadržavala; ali iz zaključka vijeća od 20 travnja doznajemo, da ugarski poslanici nisu se držali vlastnini upustiti se u razpravljanje o toj točki, pak da se o njoj daljnje dogovaranje o savezu razbilo.²

Sigismundo je za onaj par odgodio dogovaranje s republikom, koje je pomoć sigurno htio upotrebiti za obranu Dalmacije, jer su ga poslovi sveli na drugu stranu. I republika je tada svoju

¹ Ibid: „Conferre debetis cum ambaxiatoribus aliarum terrarum Dalmatiae, et hortari d. regem ad pacem cum omnibus et praecipue cum Venetis . . ac pro posse procurare, quod remaneamus sub protectione et dominio coronae ungaricae; et quod in alios non transferamur, et quod nullum alium dominium vel commune habeat vel acquirat aliquo titulo aliquem dominium, potestatem nec iurisdictionem in Dalmatia; cum simus dispositi et intendimus vivere et mori sub eadem corona Ungariae . .“

² Secreta consilii rogatorum. MSC. arch. veneti.

pozornost obraćali na vojnu, koja se već treće godine u njezinoj blizini vodila između Franje od Carrare, gospodara Padove, i Antuna dalla Scala, gospodara Verone. Mlečani su stali na strani ovoga posljednjega, te su napokon dne 19 svibnja s njim savez ugovorili pod uvjetom, da jim Antun za pomoć, koju će mu oni u tom ratu dati, odstupi gospoštinu Cenedu, Treviz i obližnja mjesta.¹ Tako je bila i republika, što budi mimogrede napomenuto, zabavljena s ove strane.

Sigismunda su, kako rekosmo, poslovi sveli u isto doba na drugu stranu. S jedne su strane ugarski državnici nukali Sigismunda, da odkupi dio Ugarske (Považje), koji je bio (1386) svojim stričevićem Joštu i Prokopu založio, a s druge je strane sâm Sigismundo, pokle postade ugarskim kraljem, prisiljen bio pristati na promjenu nasljedstvenoga reda u zemljah krune češke i to svojoj braći i stričevićem na korist. Za uredjenje tih poslova podje Sigismundo u Češku i zametne dogovor s braćom i rođjaci. Ovomu dogovoru bio je taj uspjeh, da je u sastanku u Křivoklatu kod Praga dne 15 travnja 1388 povraćen Sigismundu založen priedjel Ugarske, on pako na izmjenu ustupio Braniborsko, koje je bio od oca (1377) ubaštiniio, svomu stričeviću Joštu i odnosno njegovu bratu Prokopu, dočim se kod ovoga obiteljskoga ugovora nije uzeo obzir na srednjega jim brata Ivana Sobjeslava, bivšega (od 1380) biskupa litomišalskoga, za tiem (od 1387) patrijarha oglajskoga. Dva dana kasnije (17 travnja) uglavili su češki kralj Vacslav, Sigismundo i moravski markgrof Jošt u Pragu obranbeni savez proti vanjskomu neprijatelju i zajamčili si uzajamno Češku, Ugarsku i Moravsku. Uzajamna si pripomoć bijaše doisto nuždna i Vacslavu i Sigismundu: prvomu u ratu, koj je tada u Njemačkoj bjesnio između knezova i gradova, i proti nutrnjem nemiru zavladašvem u Češkoj, drugomu u pogibelji na južnih granicah države. Sigismundo je pače dalje pošao u popuštanju naprama svojoj braći češkoj, dočim se je dne 3 srpnja listinom,² izdanom u Šintavi kod Vaga, odrekao na korist mladjemu bratu Ivanu svoga prava na prijestol češki za onaj slučaj, ako bi Vacslav bez mužkoga odvetka preminuo, a Ivan ga preživio. Ivan je Sigismundu na uzdarje dao 84.000 ugarskih dukata, čim se kraljeva uvijek prazna blagajna donjekle oporavila.³

¹ Obširnije kod Muratoria: annali d'Italia V, 814—26.

² Čita se kod Praya: annal. P. II, p. 183.

³ Cf. Fr. Palacky: Geschichte v. Böhmen, Bd. III, Abth. 1. S. 46—47.

Dok se Sigismundo s jedne strane s mletačkom republikom o savezu dogovarao, a s druge razpravljao svoje obiteljske razmirice s braćom i rodbinom u Češkoj i Moravskoj, nije mogao tolikom pažnjom pratiti ozbiljne događaje u našoj domovini. Ovdje se ustanak, koliko znamo iz dosta oskudnih izvora, sveudio u Dalmaciji držao, a Kliš mu bijaše središtem. U tom je gradu početkom ove godine sjedio Ivan od Paližne prior vranski i ban dalm. hrv. On je odavle pazio osobito na Trogir, te građane pozvao, da izašlju poslanike u Kliš. Gradsko je vieće na taj poziv dne 1 ožujka izaslalo poruka; ali ne da se s banom upusti u kakav dogovor, već samo da od njega čuje, što želi. Ban je valjda od Trogirana tražio živčea i hrane, jer su oni dne 6 r. m. u vieću zaključili, da mu se pošalje stotina kupljenika žita. Osim toga htjedoše Trogirani izmiriti bana Ivana od Paližne s gradom Spljetom; te u tu svrhu odlučise dne 8 ožujka, da se izašalje poslanik, koj će medju njima posredovati.¹ Ovdje se jamačno radilo o tom, da se obustave neprijateljstva, jer je bosanska vojska opet od 18 veljače pritislula bila kotar spljetski i ondje pljačkala.²

Kako se odavle vidi, Stjepan je Tvrdko bio tim načinom nakanio gradove dalmatinske prisiliti na dobrovoljnu predaju. Ali kao da je sada naumio svoju osnovu odvažnije izvoditi, jer nalazimo da je dva poslanstva izaslao, jedno u Dalmaciju, drugo u Mletke. U Klišu se naime očekivaše iz Bosne vojvoda Vladko i Stanoje Jelačić; što doznavši vieće trogirsko zaključí dne 19 ožujka, da jim se u poklon dadu 50 libara,³ i tako kroz nje grad preporučí kralju bosanskomu. S mletačkom je republikom Stjepan Tvrdko bio rad zametnuti ozbiljnije dogovaranje, jer je u ono upravo vrijeme, kada se izmedj nje i Ugarske radilo o savezu, kroz svoga poslanika zamolio vieće: da izašalje „jednoga od svojih“ u Bosnu, koj bi se neposredno s kraljem samim dogovarao. Nu vieće, koje je upravo tada obustavilo bilo razpravljanje s poslanici ugarskoga dvora, s kojim je kralj bosanski ratovao, pronadje u sjednici od 29 travnja 1388, da se „iz mnogih valjanih obzira“ nemože poruk u Bosnu izaslati, već neka se bosanskomu poslaniku odgovori, da će vieće dragovoljno primiti punomoćnika kraljeva, ako ga u Mletke pošalje, tē „da će radostno i voljno saslušati sve, što bude kralj

¹ Zaključke vieća priobći Lučić: mem. di Traù. p. 335.

² Ibid. p. 139.

³ Kod Lučića op. cit. p. 335.

kozranj poručio.“¹ S ovakovim je odgovorom otišao iz Mletaka poslanik bosanski, a mletačke su ga ladje, po zaključku vieća od 3 svibnja, preniele u hrvatsko primorje na dalmatinskoj obali.²

Tečajem ugovaranja izmedju bosanskoga dvora i mletačke republike nisu pretrgnuti vojeni podhvati u Dalmaciji. U koliko je vieće grada Trogira nastojalo ugoditi vladaoцу bosanskomu i njegovim zastupnikom, u toliko nije ono ni svoje sigurnosti s oka pustilo. Ono je dne 19 ožujka odboru, sastojećemu se iz novo izabranih načelnika Dujma Martinova i Nikole Jakovljeva i triju plemića, podielilo vlast o „ratu i miru“, te ga ovlastilo, da smije tečajem mjeseca travnja grad učvrstiti i po svojem razboru izaslati poslanike u Dalmaciju, Hrvatsku i Bosnu. U smislu toga zaključka određeno je dne 13 travnja, da se u Bosnu izašalju poslanici k Stjepanu Tvrdku; ali da neobećaju ništa u ime grada, već samo saslušaju kralja, što nakanjuje s gradom i što od njega želi.³

Što je kralj bosanski želio od dalmatinskih gradova, to je često pokazao; a to isto dao je malo kašnje Spljetu činom razumjeti. Jer sdružena vojska bosanska i čete Ivana od Paližne unidjoše opet dne 18 svibnja u kotar spljetski, i ostadoše ondje neprekinuto do konca mjeseca. Na plienjenje i haranje vojske ovako se Spljećani tuže: „koliko je stabala i trsova posjekla, koliko štete naniela! kako smo prisiljeni svaki dan stati pod oružjem; svaki dan nas po dva po tri puta buni poziv zvonova, ciele noći bdimo, ni jedan dan neprolazi mirno! koliko nam je neprilično, što nosimo žito u daleke mlinove . . mnogi od puka sbog siromaštva otidoše drugamo. Bosna su i Kliš puni naših zarobljenika, mrtvaca, pliena i odkupa. Sve što god imamo oštećeno je, uništeno, popaljeno sve do zidina samoga grada; a što je još gore, naši su zarobljenici ne samo nemilosrdno mučeni, nego i gladom i žedjom moreni, pače jih na smrt udâ lišavaju . . .“

Koncem svibnja povukla se vojska izpod zidina i izvan kotara grada Spljeta; ali tiem nisu prestali pojedini napadaji. Pače se gradjanstvo bojalo i odlučnijega udarca. Ono je naime doznalo,

¹ *Secreta consilii rogator. lib. III. E. ch. 15* kod Šafaříka: *Glasnik dr. srbske slovesn. XII*, 104.

² *Ibid.* p. 103.

³ Kod Lučića: *mem. di Traù.* p. 335: „die 13 aprilis: mittantur ambassatores ad regem Bosne ad audiendum quid velit, nihil promittendo.“

da se „po zapoviedi i na trošak kralja Stjepana Tvrdka“ spremaju u Kotoru galijske, koje bi imale s mora na grad udariti, te ga i s ove strane obsjesti. Tim bi načinom grad Spljet sa svih strana zatvoren bio, a bez oduške i naprama susjednim mjestima, „koja su i onako mjesto podpore gradu opskrbljivala priora vranskoga u Klišu hranom, oružjem i ostalim potrebštinama, te proti Splječanom s njim vojevala.“ Nije dakle čudo, što je gradsko vijeće u sjednici od 10 lipnja odredilo malobraćana Nikolu da ide u dvor ugarski, te u datom mu naputku¹ koliko odvažniju, toliko i sdvojnosti prepletenu riječ povelu. Razloživši muke i nevolje, koje trpi grad Spljet od vojske bosanske i Ivana od Paližne, imao je poslanik kralju Sigismundu otvoreno očitovati, kako je od njega tražena i kroz pisma i kroz poslanike pomoć, kako se od dužega vremena sam kralj očekuje u Dalmaciji; ali kako su u svih nadah ostali do sada prevareni. „Predpostavivši ova — tako nastavlja naputak — molite smjerno i muževno, da nam kralj brzo pomogne, inače pogibosmo. Ako nas pako nebi mogao on osloboditi sbog drugih poslova i još težih zapreka: onda zamolite od njega i viših velmoža kraljevine otvoren list, kojim nam bude slobodno bez žiga veleizdaje pobrinuti se za svoje stanje, kako god možemo, da na njihovu dušu naša propast ne padne. . . Ako li nebi mogli dobiti rečenoga lista, onda uložite javno pred njegovim veličanstvom i velemožama kraljevine, pače gdje god se pristoji, taj prosvjed: da nam se neka neupišu u grieh, ako bi što učinili njim nepovoljna; jer ćemo to učiniti prisiljeni i nehotice i lišeni svake u spas nade. Budu li nam pomoć obećali, onda recite: da ćemo ju samo još kroz mjesec srpanj a ne dalje izčekati; jer tolikom nevoljom oboreni nemožemo dalje trpjeti. A to činite tako da se javno znade.“

Ova se odvažna riječ može smatrati kao kakav „ultimatum“ grada Spljeta na ugarsku krunu. U njoj se ova znamenita občina grozi, da će politiku tjerati na svoju ruku, ako joj kruna, bilo što nemogavši bud zaboravivši se svoje dužnosti, nepomogne do konca srpnja 1388. Pošto vijeće napominje mogućnost i takova čina, koj se inače žigosa nevjerstvom i veleizdajom naprama kruni: to se odavle može nagoviještati, da su Splječani naumili bili pokoriti se u nekom slučaju bosanskomu vladavcu.

¹ Priobći ga Lučić ibid. p. 139—40.

Vapaj tako važnoga uz more grada, kao što je Spljet, izgubio se u pustinji ugarskoga dvora. Sigismundo negovoreć za sada o nemarnosti, koja se imade odbiti na njegov značaj, proveo je ovu polovicu godine razpravljajući svoje obiteljske odnose s braćom si i rođjaci u Českoj i Moravskoj, kô što smo malo više u kratko razložili. On se je usljed toga malo brinuo za stradanja vjernih si gradova u Dalmaciji. Sve što je on u tom pogledu učinio bilo je to, da je pismom¹ iz Višegrada od 7 svibnja (na spasovo), upravljenim na bana Dioniza, priora Alberta, knezove krbavske Nikolu, Tomu, Butka i Pavla, za tiem na Margaretu kneginju cetinsku i Nelepića dvorskoga u Skradinu, na obćine dubrovačku, spljetsku, zadarsku, šibeničku i ninsku itd. preporučio svoje vjerne trogirске gradjane Kazotiće, koji su sbog svoje vjernosti napramu kralju „od nekijh buntovnika gradjana trogirskih pretrpjeli velike štete na svojem imetku.“ Niti to nije mnogo pomoglo za učvršćenje kraljevske vlasti u Dalmaciji, što je Sigismundo tamo poslao biskupa senjskoga Ivana imenovavši ga svojim namjestnikom. Ivan je bio rodом iz Pesara u Italiji, a obitelji „de Cardinalibus“, bijaše na glasu sa svoje učenosti, rad koje bude poslije Tome netom (1387) imenovan biskupom senjskim. Sigismundo je toga crkovenjaka odmah upotriebio za svoje važne poslove u nemirnoj Dalmaciji. Ivan dakle dodje² u Zadar dne 28 kolovoza 1388. Ali većma bi se bio mogô Sigismundo nadati uspjehu od poslanstva Ivanova, da ga je vojskom podkriepio, a ne goloruka odpravio u zemlju, u kojoj su se dvie stranke krvarile. Što je Ivan mogao ovdje opraviti bilo je to, da mirnim načinom i ugledom kraljeva namjestnika izravna razmirice postojale izmedju dalmatinskih obćina i tim jih sklonije učini na uzajamnu obranu. Ovaj diplomatski zadatak Ivan izpuni po mogućnosti, kako nam svjedoči njegovo pismo u Zadru od 21 rujna 1388, kojim je nastojao izravnati razmiricu izmedju Zadra i Šibenika sbog otokâ (Srimca i Žirja), koje je posljednji „nepravедно bio osvojio“.³

Kašnje je bio Sigismundo nakanio snići na bojno polje proti svojim neprijateljem. On je bar pismom od 22 rujna iz Diösgyöra uvjeravao dužda mletačkoga Antuna Vernieria: da će sa svojom vojskom proti Stjepanu Tvrdku i nevjernim ustašem doći na

¹ Priobći ga Lučić op. cit. p. 338—39.

² Pauli a Paulo memor. p. 424.

³ Pismo od Farlata: Illyr. sacr. IV, 122.

20 listopada u Djakovo.¹ Ali da nije Sigismundo do toga roka bio poduzeo ove vojne, svjedoči nam kraljica Marija u listu pisanom dne 30 listopada, u kojem veli o vojenom pohodu, koj. će se „za kratko vrieme“ tek poduzeti.² Tim je kralj ozbiljnije opet nastojao o savezu s republikom mletačkom. On je u tu svrhu poslao u Mletke Dimitra vesprimskoga biskupa, te ga između ostalih opunovlastio, da razpravlja o točki, na kojoj bi dogovaranje u proljeću obustavljeno. Ali sada je više, kako razabiremo iz njegova zaključka od 9 rujna 1388, zahtijevalo, da prije svega na ovu točku pristanu i obćine dalmatinske i da ju prisegom utvrde.³ Tiem bi po svoj prilici dogovaranje o savezu opet odgođeno.

Ovakovo diplomatsko posredovanje od slabe je koristi bilo dalmatinskim obćinam, kojim je neprijatelj svaki dan na vratima oružjem zveketao. Ni mletačka republika nije se htjela umiešati u njihov posao; te je samo bila rada, kako se iz jednoga inače nejasnoga zaključka njezina u vieću od 21 kolovoza razabire,⁴ da se izravnaju obćine između njih razpre. Ovako osamljenim obćinam nije preostalo ino nego skrbiti se za se i uzdati se u vlastite sile, te ove sdružiti i sjediniti u zajedničku svrhu. Početak je tomu učinila obćina spljetska u vieću držanom dne 28 kolovoza. Ona je naimo izabrala gradjanina Petra Zorića, da glavom ide u Skradin i Šibenik, kano i knezu Nelepiću, knezu bribirskom Vidu Ugriniću i „bude li potrebno“ knezovom krbavskim, te da uznastoji između ovih obćina i velemoža uglaviti uzajanuni obranbeni savez. U napatku,⁵ koji načelnik Malatesta i više izdade poslaniku, navodi se Ivan od Paližne kano glavni uzrok sviju zala; za to da bi valjalo najprije na njega u Klišu udariti, jer kada bi se taj grad osvojio da bi lasno bilo osvojiti mu ostale tvrdjave.

¹ Izvadak priobći Fejér: cod. dipl. X, 3. p. 69.

² Odlomak priobći Fejér: op. cit. X, 1. p. 414: „in pracsentem nostram expeditionem, quam domino duce contra nonnullos regni nostri emulos in brevi instaurare intendimus.“

³ Secreta cons. rogat MSC.: „Propterea concludendo dicimus: quod contentantibus dictis communitatibus Dalmacie de dicto articulo et de faciendo iuramentum, et existentibus nobis claris de hoc, nos parati erimus facere et concludere ipsum articulum secundum formam et tenorem alias recordatum et dictum per nostros ambaxiatores et nos.“

⁴ Ibid.

⁵ Priobći ga Lučić: mem. di Traù p. 341.

Poslanstvo je Petrovo dobrim urodilo plodom. Obranbeni je savezni ugovor dne 6 listopada 1388 zaprisežen i podpisan u Skradinu u crkvi sv. Katarine.¹ On je uglavljen izmedju občine Spljetske zastupane po načelniku Komuloviću, Tomi Dobruliću, i rečenom Petru Zoriću, zatim občine Šibeničke zastupane po Dujmu Zoretiću, Ivanu Naplaviću, Saracenu Nikoliću i Tomi Dinkoviću, onda občine Skradinske, napokon izmedju hrvatskih velemoža kneza skradinskoga Nelepića sina Konstantinova i kneza Vida Ugrinića sina Gjorgjeva, koj pristade na savez za se, za svoga brata Gjorgja i Jelisavu udovu pokojnoga mu brata Nikole. Povod su tomu ugovoru — kako se u njem veli izričkom — dali „nemiri i razne pobune, s kojih su onda kraljevine Dalmacija i Hrvatska stradale, a najviše od Stjepana kralja bosanskoga i br. Ivana od Paližne i od ostalih nevjernika, neprijatelja i buntovnika krune ugarske.“ Svrha pako saveza označuje se u tom: da saveznici međusobnom podporom „sačuvaju sebe i zemlje i svu imovinu svoju u vjernosti dužnoj kruni ugarskoj.“ Sredstvom k ovoj svrsi bila bi ta obveza saveznikâ: „da jedna stranka bude dužna drugoj pomoći svjetom i podporom proti kralju bosanskomu i vranskomu predstavniku, kano u obće proti svim nevjernikom, neprijateljem i buntovnikom krune ugarske i proti njihovim pomagačem i drugovom.“ Obrana je dakle tim imala biti zajednička; ali je ostalo i pojedinim članovom saveza dozvoljeno braniti se na poseb, u koliko bi to nužno ili koristno bilo. Dužnosti su ove saveznici primili na se na neizvjestno, a dotle dok se kralju svidjelo bude. Pozora je vrijedna ova točka u ugovoru: „ako bi se u kraljevini Ugarskoj silom okolnostî dogodila kakova promjena (na prijestolju), ne može i ne smije ni jedna od ugovarajućih stranaka pristati uz drugoga vladara, gospodara, osobu i občinstvo bez privolje ostalih ugovornika.“ Iz ovoga se dodatka vidi, da su se saveznici vezali na osobu Sigismunda i Marije; ali da su imali pred očima i taj slučaj, kada bi se prijestol izpraznio načinom možebit ne upravo redovitim; a onda su se saveznici obvezali samo na zajedničko sudjelovanje naprama promijenjenu stanju.

Ovdje imademo i za našu domovinu primjer saveznoga ugovora izmedju pojedinih gradova i velikaša, kakav nije bio neobičan

¹ Priobćić ga Lučić op. cit. p. 342.

ni u drugih državah onoga vieka. U tom obranbenom ugovoru nalazimo tri grada dalmatinskoga primorja: Spljet, Šibenik i Skradin, koja su već svojim položajem upućena bila na međusobnu obranu; nalazimo velemože dviju starih plemićkih obitelji hrvatskih: Nelepiće i Ugriniće; ali nenalazimo krbavskih knezova, prem je gradsko vieće spljetsko nakanilo bilo i njih, bude li od potrebe, pozvati u taj savez. Nelepići su i Ugrinići u minuloj prošlosti sada ugarsku politiku u svojoj domovini podupirali, sada joj se uzprotivili, kako je sobstvena jim korist zahtievala jedno ili drugo. Od gradova, koji su inače tada vjerni bili Sigismundu, nenalazimo u tom savezu ni Trogira ni Zadra. O Trogiru znamo, da mu je čim veću neutralnost nalagalo nutrnje stanje, imajuć u građanstvu dosta pristaša kralja bosanskoga. Zadar pako volio je čuvati i gojiti domaću slogu, nego li upustiti se u zajednice, koje su izazivale njegove protivnike. Prema tomu su građani i ove godine, dne 23 prosinca, u skupnom vieću zaprisegli međjusoban mir.¹

Kada se u našoj domovini nisu mnogo uzdali u dvor ugarski pristaše njegovi, nisu se jako prevarili. Sigismundo i Marija, kako razabراسmo iz njihovih listova, obećavali su do duše u kasnoj jeseni, da će do skora vojsku voditi proti Stjepanu Tvrdku i hrvatskim ustašam; ali nenalazimo nigdje da bi bili svoja obećavanja izpunili. U Zadar je došao dne 23 prosinca u podvečer Ladislav od Lučenca ban Slavonije, „gubernator Dalmacije i Hrvatske, te vojvoda kraljevske vojske“; ali se nespominje, da bi bio kakovu veću vojenu silu sa sobom poveo. Ladislav se je do 8 veljače 1389 bavio u Zadru, te je onda odanle, ali neveli se kamo, otišao.²

Tako je g. 1388 s jedne i druge strane prošla bez odlučna djela vojena; ali tiem su u njoj znatnije bile pripreve, s kojih se moglo naslućivati, da će dojduća godina krvava biti. Već u početku god. 1389 dolazili su dvoru ugarskomu sa svih strana nepovoljni po mir i po njega glasovi. Mletačko je vieće dočulo: da je u Zadru galija oboružana, koja je odplovila u Gaetu da odanle Margaretu udovu pokojnoga Karla i sina jim mladoga Ladislava

¹ Pauli a Paulo memor. loc. cit.: „A. 1388 die mercurii 23 decembris iuravimus pacem inter nos in consilio generali Jadrae.“

² Ibid: „Eodem die iam post vespervas applicuit Jadram d. Lanzislavus de Luscens (Loszoncz) b(anus) Sclavoniae, gubernator Dalmatiae et Chroatae, et capitaneus exercitus r(egii) in Dalmatia et Chroatia. Die lunae 8 Februarii recessit idem b. Ladislavus a Jadra.“

dovede u Dalmaciju. Na toj su galiji u napuljsku kraljevinu od-
plovili Pavao Horvat bivši zagrebački biskup sa još dva drugu.
Vieće doznavši ovu viest naložilo je zapovjedniku brodovlja svoga
na jadranskom moru, da odmah odpravi brod na one strane, koj
će pozornim okom pratiti ovu galiju; te da ju u onom slučaju,
ako bi ona pvela Margaretu i Ladislava, gleda dobiti u svoje
ruke, inače neka ju pusti mirno prolaziti. Ali na svoju ne-
sreću zadarska se galija na svom putu u zaljevu kod Tarenta
mjeseca siečnja razbila, a poslanstvo, koje na njoj bijaše jedva
svoj život spasi. Kod poslanstva nadjeno je pismo kraljice Mar-
garete, koje je dopalo mletačkih ruku. Kako je republika tada u
prijateljstvu živjela s ugarskim dvorom, scienila je, da joj se na-
meće dužnost priobćiti mu ovu važnu sgodu; te je u tu svrhu
kao i za ostale državne poslove izaslala iz vieća od 10 veljače
svoga bilježnika i pjesničkoga povjestnika Lovru de Monacis ravno
u Ugarsku. Kroz toga poslanika republika je Sigismundu poslala
u priepisu takodjer pismo našasto kod Pavla, da se upoznade sa
sadržajem, nam žalibože sada nepoznatim, i da prema njemu udesi
svoje ravnanje proti svojim neprijateljem.

Ova nam viest¹ otkriva tajne hrvatskih ustaša u jednom
smjeru. Prije godine i više dana oni su bili, kako vidjesmo, poslije
krunitbe Sigismunda (31 ožujka 1387) očito razvili stieg kralja La-
dislava i pod ovim stiegom svoga kralja vojevali proti vojsci i četam
Sigismundovim. S jedne dakle strane u Ugarskoj okrunjeni kralj,
s druge sin umorenoga Karla, zakoniti mu nasljednik na priestolju,
još neokrunjeni ali koj se imade okruniti. O posljednem činu va-
ljalo je sada njegovim pristašam nastojati: pozvati na ime Ladislava
unutar granica zemljišta krune ugarske, ovdje ga naresiti znakom
kraljevskoga dostojanstva, navezati svezu izmedju njega i naroda, i
potisnuti ga da se na čelu svojih vjernih bori sa svojim suparnikom.
Po toj osnovi bila bi se već g. 1389 obnovila u našoj domovini ona
borba, koje bijaše ona svjedokom pred tri godine, a postala je opet
pozorištem poslije nekoliko godina. Novu borbu staviti u tečaj, to
bijaše zadatak onomu poslanstvu — a nitko zanj vrstniji od iz-
kusnga biskupa Pavla. Ovaj muž kao da bijaše odredjen za polje

¹ MSC. Secreta consil. rogat, R. 1388—97 vol. III. Žalibože su imena
Pavlovih drugova u mojem priepisu nerazumljivo priepisana. Zna se
samo to, da bijahu braća Ivan i „Cresio“, ali prezimena jim nemogu
protumačiti. Držim jih ipak za Zadrane.

diplomatičko, mirno, prem ga običaj one dobe nebi bio ni od boj-noga držao razdaleko. On je, može se držati za izvjestno, ovih burnih godina boravio u Bosni, lišen da kako svoje njekadanje biskupije, kojom je vladao biskup Ivan. I sada je stranka poslala biskupa Pavla, što znamo treći put, u Napulj. Među tim je ovom poslanstvu zlom bilo kobi ne toliko nepogoda i nesreća, koja ga snadje na moru, koliko neuredjeno stanje kraljevine Napuljske. Vidjesmo na svom mjestu¹, kako je stranka protivna u Napuljskoj pozvala na prijestol Ljudevita vojvoda anžuvinskoga i kako je on u proljeću god. 1387 poručio svojim vjernim da će glavom tamo doći. Ljudevit je za tim odredio Ota Brunšviškoga, supruga pokojne kraljice Ivane, da osvoji kraljevinu i tim mu put prokrči. Oto se usljed toga dne 1 lipnja 1387 na čelu vojske i velikaša Ljudevitove stranke uputio prama glavnomu gradu. U Napulju je samom ova stranka bila jaka, te za to nije Margareti preostalo drugo nego ostaviti glavni grad i otići (8 srpnja) u sigurniju Gaetu, koja joj bude od tada prijestolnicom. Poslije odlazka Karlove udove s djecom unidje Oto dne 20 srpnja u glavni grad kraljevine. Stranka tim ojačana izasla poslanike k Ljudevitu i njegovu zaštitniku i štićeniku protupapi Klementu. Margareta je do duše mislila, da će si u tih okolnostih ublažiti papu Urbana VI., te skloniti da on ne samo digne crkvenu kaznu s pokojnoga joj supruga, već da joj i pomogne proti njezinu takmacu i proti svomu na stolici sv. Petra protivniku. Ali kraljica nemogaše umiriti čuvstva uvredjenoga oca. On je pače pomislio, da bi usred takmenja dviju stranaka mogao napuljsku kraljevinu za sv. stolicu osvojiti, te je u toj namjeri svoje sjedište preselio iz Genove i Luke (23 rujna) u Perugiu, da bude bliže borištu stranaka. Neimajući Margareta podpore ni s ove strane, upućena je bila na svoje sile, koje su se u toliko ojačale, što je Oto, uvriedjen tim, što je 18 listopada u Napulj došao novoimenovani podkralj kraljevine, prešao k protivnoj stranci. Ali stranka Ljudevitova nije za to odustala od daljnega rada; pače je 18 siječnja 1388 vojskom obsjela učvršćen i Ladislavu odan grad Kapu i na predaju (22 travnja) prisilila. Onda je Ljudevitova vojska obsjela tvrđju „castel nuovo“ u Napulju, u kojoj se još bješe održala posada kralja Ladislava. Sada je Margareta iz Gaete pošiljala pomoć svojim vjernim, da i ova tvrđja nepade u protivničke ruke. Po-

¹ Str. 149 knj. II. Rada.

četkom dakle god. 1389 nisu stvari u dolnjoj Italiji po Ladislava ništa povoljnije stale nego-li početkom god. 1387, kada je biskup Pavao Horvat bio na čelu poslanstva došao u dvor kraljice Margarete; pače sada je ona izvan stolnoga grada u zatočištu bojazno izčikala pretendenta iz Francezke.

S ove indi strane nije se Sigismundo imao bojati ni kakovoj ozbiljnoj pogibelji. Ladislav se ne mogaoše maknuti iz Gaete a da krunu napuljsku, viseću i onako o bojnoj sreći, nemetne na kocku. Tim su opasniji glasovi dvoru ugarskomu u isto doba dolazili iz Bosne i naše domovine. Izvješća, koja mu bjehu početkom godine odanle stigla, uvjeravaše: „da su Ivan Horvat i Ivan od Paližne sa svojimi pristašami odlučili uljesti u kraljevinu Slavoniju i ondje škoditi joj koliko iole mogu“. Ovu je viest Sigismundo dobio bio od svoje supruge, kada se sa vojskom u veljači 1389 desio u Lipi na Temešu u Banatu. Ova vojska nije bila neposredno namijenjena za rat proti hrvatskim ustašam ili njihovu zaštitniku kralju bosanskomu. S toga dobivši taj glas odredi Sigismundo, da prior vranski Alberto brani proti ustašam Slavoniju i posljedne njezine tvrdjave, ulaze i klance, kako bi odbio grozeću navalu. Kralj je za podkrep-ljenje priora pozvao velemože u vlastelu, neka se njegovoj vojsci pridruže, a ujedno obeća, da će sam tamo doći u pomoć, čim dovrši vojnu, radi koje bješe na južne strane krenuo.

Vojeni ovaj pohod bio je namijenjen neposredno srbskomu knezu Lazaru. Što dade povod ovoj vojni proti Srbiji, koja li joj bijaše svrha, doznajemo iz kratkih rieči, koje sam Sigismundo iz Lipe dne 24 veljače 1389 navede u pismu¹ na Tibaldova sina Ivana i drugoga Ivana Gjorgjeva. On je naimе vojsku poveo proti Lazaru za to: „da ga u buduće odvrati od napadanja do tada Ugarskoj nanesenih, i da ga prisili na pokornost.“ Po ovih riečih dva je dakle zla vladalac Srbije počinio prošlih godina proti kruni ugarskoj: što je naimе napadao

¹ Pismo, iz koga sve ovo doznajemo. kano i navedenu viest o namjeri hrvatskih ustaša, priobći iz matice Fejér: cod. dipl. X, 1. p. 517: „Veridice didicimus ex relatione majestatum regnialium: quod Joannes de Horvathy et Joannes fratres (frater) de Palicsna cum eorum complicitibus disposuerunt se regnum nostrum Selavoniae ingressuros . . . cumque nos de praesenti contra Lazarum proficiscemur, eum ab insultibus regno nostro hactenus illatis prohibendo, eumque ad nostra mandata adstringendo . . .“

na državu ugarsku, i što se od nje odmetnuo. Ovaj posljednji grieh, koj se Lazaru upisuje, opet nam svjedoči dosta razgovietno, da je i Sigismundo kano predšastnik mu i tast kralj Ljudevit tako na Srbiju, kano i na Bosnu, te u obće na zemlje s ove strane Balkana gledao sa davnoga stanovišta državnoga prava ugarskoga t. j. da je on smatrao tako kneza srbskoga kano bana bosanskoga vazalom krune ugarske. A kolika nebijaše tek povreda ovoga odnošaja, kada se je vazal drznuo bud sam prekinuti ovu svezu i odvislost, bud pomagati protivnike ili buntovnike krune ugarske? Posljednje se povrede Lazar učini krivcem. Mi smo jurve napomenuli, da su srbske čete, kako izrično svjedoče spomenici, s hrvatskimi ustašami prošlih dviju godina vojevale proti ugarskoj vojsci. Srbske, osobito konjaničke, čete sakupljaše se navlastito u pograničnoj Mačvi, odkle su ustaše preko Save provaljivali u dolnju Slavoniju i Ugarsku. A domaći srbski ljetopisi¹ pripoviedaju, da je knez Lazar, pokorivši domaće protivnike svoje, župana Nikolu Altomanovića i Radića Brankovića, te učvrstivši svoj priestol, razorio Beograd, kako se Ugri nebi ondje ugniezdili² i da osvojio Mačvu. Sravnivši ove izvore možemo iz njih razabrati: da je knez Lazar učvrstivši svoju vlast u Srbiji nastojao vratiti joj stari upliv do Dunava i Save, a ovoj ga cieli mogla dovesti zajednica s hrvatskim ustankom. Jer u tom se je i srbska i bosanska politika one dobe sticala, da oslabe i ako je moguće unište na slavenskom jugu upliv ugarskoga dvora, koga si on bio stekao za odvažne i razborite vlade obiju Anžuvina. Toj je politici radio u prilog i hrvatski pokret. Riedak doisto slučaj takova zajedinstva u prošlosti južnoslovenskih plemena!

Tečaj vojenoga pohoda kralja Sigismunda, kojim htjede povratiti kruni ugarskoj nekadanje tobož pravo vrhovne vlasti na Srbiju i odvratiti kneza od saveza s hrvatskim ustankom, nije nam potanko poznat. Ali iz rieči samoga Sigismunda² dade se razabrati, da se je razmirica izmedju obiju vladalaca mirnim načinom iz-

¹ Sr. uz ostale kod Šafařika (pamiatky dřevn. pisemn. jihoslov. str. 74) još ljetopise u Glasniku knj. V str. 79 i knj. XXI str. 253.

² U listini kod Fejéra: cod. dipl. X, 4 p. 665: „Lazarum, dominum Rasciae, socerum suum, ab obedientia nostra declinatum, idem Nicolaus... suae circumspeditionis industria solitae obedientiae reduxit in gremium debitae coronae nostrae obsequia prae habiturum.“

ravnala posredovanjem bana mačvanskoga Nikole Gorjanskoga, zeta kneza Lazara. U koliko se god Sigismundo kašnje u javnih listovih hvastao, prem dosta čedno naprama svomu običaju, i u koliko je god radi toga slavio svoga bana, nemislimo ipak: da je uvjetom izravnjanja ove razmirice bilo priznanje odvislosti Srbije ili njezina „gospodara“ od krune ugarske. Jedna i druga stranka mogla je biti tim zadovoljna: ako su se obvezale, da će kano dobri susjedi mirno živovati i da će u buduće sve pogranične zadjevice prestati. Niti je Lazaru bilo sgodno, da se otimlje za Podunavlje i Posavlje, niti Sigismundu da se otimlje za gospodstvom s one strane Save, jer mu ni s ove strane nebijaše obezbijedjeno kamo li učvršćeno.

Srbiji, posredno i Ugarskoj, prietila je sa druge posvema strane u oči ovoga izmirenja mnogo opasnija nepogoda, koja je celom iztočnom Evropom uzdrimala — mislimo silu tursku primičuću se granicam Srbije i Bosne. O tom nam je ovdje u kratko progovoriti u savezu s nadošlimi događaji.

Odkako je sultan Murad, „gospodar i pobjeditelj“ (Chudavenkiar, Ghasi) kako ga turski ljetopisci zovu, iz Demitoke prenesao (1365) svoju stolicu u Jedrenu, te odanle svu Traciju do Rhodopa i Balkana osvojio, postao je sukob sa Srbijom i Bugarskom samo pitanje vremena. Bitke na Marici (1365) i Tainarosu (1371), gdje je kralj Vukašin pao, bijahu samo predteče one borbe između Srbstva i Turstva, koja se do skora imala nastaviti s one strane južnoga ogranka balkanskoga pogorja dielećega Trakiju od Maćedonije i gornje Mezije. Ova se borba sve više približala, kada su turske čete pobjedonosno ove planine prevalile i kada s jedne strane poplavivši Maćedoniju te posjednuvši Monastir, Prilip i Štip (1380) doprieše na gornjem Vardaru do Srbije, a s druge osvojivši Samokovo (1365), Niš (1375) i Sredac (1382) doprieše u dolnje Pomoravlje; te ovdje kano umjetan klim razdvojiše Srbiju od Bugarske, odijeljene i onako prirodom, sjevernim naime ogrankom balkanskoga pogorja, koj se stere pram Dunavu do trajanova mosta. Na ove je strane pohlepa i slava vukla ratobornoga padišu, znajućega da je ovdje više snage, koju valja slomiti, nego li na Bosforu gdje je nekadanje silno carstvo grčko stisnuto bilo gotovo na samu prijestolnicu, a Joan Paleolog badava svoje nade na zapad svraćao. Pak i ovdje neostavi sreća silnoga Murada; već osvojenje Niša dovede mu srbskoga vladaoa u odvislost, koju su srbske

pomoćne čete g. 1386 svojom krvlju, tim najdragocjenijim dankom, na ikonjskoj ravnici u maloj Aziji zasvjedočile. Ali najveću je snagu Osmanlija crpao a kršćanstvo najveću slabost tim pokazalo, što slobodne države balkanskoga poluotoka neumješe se zajednički oprijeti turskoj bujici, koja je na takov način jednu za drugom oslabila i napokon srušila. Već je Murad osvojio bio veći dio carstva i Dušanova i Asjenova, kada su vladaoi ovih dviju srodnih plemena tek počeli na zajednicu misliti. A šta može bratska zajednica i proti većoj sili i proti zastarjeloj rani, pokaza pobjeda, koju je sdružena srbska i bosanska vojska god. 1387 stekla kod Pločnika na Toplici (blizu Krušumla u staroj Srbiji) nad turskom vojskom od 20.000 momaka, od kojih jedva petina živu glavu iznese¹.

Knez Lazar mogaše nagovieštati, da će ovaj poraz potaknuti „slavodobitnika“ na osvetu, a tim da će do skora oružje riešiti sudbinu Srbije. Za to je on, kako uz naše svjedoke inostranci², gledao povući svoje susjede u savez obranbeni proti Turčinu. Šišman bugarski kralj bijaše mu zetom, a oba je kano i bosanskoga kralja jedna sudbina spajala naprama zajedničkomu neprijatelju. Lazaru nije dakle teško bilo uputiti Šišmana i Stjepana Tvrdka, da s njim stupe u vojenu zajednicu. To isto je kušao učiniti i sa kraljem ugarskim³, s kojim se malo prije bio izmirio. Tim se je i Murad na žešći rat pripravljaio i smišljao kako da razvrgne savez ili bar preprieći sudjelovanje južnoslavenskih vladalaca i naroda. Ovo mu se posljednje htjede provesti ratnom osnovom, kojoj bijaše glavna ciel, da Šišmana odicli i odvoji od Lazara. U tu je svrhu svomu velikomu veziru Ali-paši povjerio rat proti Bugarskoj, a sebi pridržao zapovjedništvo vojske proti Srbiji. Premudra doisto vojna osnova prema onomu: „divide et vincas“! Dolnje Pomoravlje bijaše već u turskoj vlasti i s ove strane otegoćena sveza izmedju Srbije i Bugarske. Nu Ali-paša odabra si drugi put, da uniđe u srdce Bugarskoj: kroz najiztočniji naime

¹ Sr. Hammer: *Gesch. des osman. Reiches* I, 171. Domaći ljetopisac ovu pobjedu u kratko zabilježi: „**въ лѣто 7906. (6895 = 1387) побѣдѣ царь Морватъ испрѣдъ князя Лазаря отъ плочника на топлницѣ.**“ Šafařík: *lětop.* str. 74. Glasnik V, 149.

² Sr. Izvješće turskoga poslanika Nešria: *Izvori srpske povjest.* I, 41.

³ Chalkokondyl. p. 19: „Amurates bellum Trybalis intulit ipsorumque duci Eleazaro, qui ad Panonios se contulerat, eosque incitabat, ut contra Amuratem arma arriperent.“

od sedam klanaca (Nadirderbend), koji iz Trakije preko Balkana onamo vode. Ovuda je vezir glavom vodio vojsku (25.000), te se uputio prama Šumnu (Šumla), dočim jedan odiel (5.000) posla napried proti Pravodi (Paravadi). Ova u kotlini ležeća tvrđava bude jurišem osvojena, a Šumen se na to predade. Ista sudbina stiže Trnov, staru prijestolnicu carstva bugarskoga. Kralj Šišman bio se utaborio i učvrstio u Nikopolju kod Dunava. Tudjer ga obsjednu vezir Ali-paša i prisili da mir zamoli; što mu bude dozvoljeno pod uvjetom da predade Silistru i da plaća sultanu godišnji danak. Kralj Šišman obeća jedno i drugo; ali pošto se veliki vezir odmače stade utvrđivati Silistru i Nikopolje. Usljed toga nastavi Ali-paša rat proti Bugarskoj; te osvojivši prije manje gradove udari sa svom silom na Nikopolje. Car Ivan Šišman Aleksandrović morade sa celom porodicom predati se velikomu veziru na milost i nemilost; a doveden pred Murada (u Tausli) jedva si život izprosi, ali ne krune i države.¹ Bugarska je prestala biti državom na balkanskom poluotoku.

Tako je sultan Murad pokorio naravskoga saveznika Srbije; tako uništio njezinu družicu, bugarsku državu. Knez je Lazar dobro uvidjao, da će sada na Srbiju red doći. S toga je on, „kada je Ali-paša Šišmanovu zemlju oteo“, i nečekajući navale turske, dao odjelom srbske vojske pod hrabrim vojvodom Dimitrom, sinom cesara Vojhne, oteti grad „Šehrköj“, ležeći na bugarsko-srbskoj medji, koji je bila vojska velikoga vezira osvojila. Ali ga Turci za tim uzastopce opet predobiju. Sada je Murad prikupivši sile sa sviju strana na put krenuo, te iz Jedrene kroz balkanski klanac trajanov (njekada Succi, sada Ssuluderbend) spustio se u dolinu Ihtimansku (Helike). Odavle je turska vojska krenula na lievo k Güstendilu (stara Justiniana) i na dalje, primajući svuda pomoćne čete podložnih starješina, u Kratovo. Ovdje stupi pred sultana poslanik srbskoga kneza, koj sa silnim carem u ime svoga gospodara tako otvoreno govoraše, kano da ga na boj izazivlje. Savezna srbsko-bosanska vojska bila se utaborila na kosovom polju, odijeljenom od Mačedonije pogorjem Ljubetinom a od Bosne Rogoznom. U ovu ravnicu vode iz obiju zemalja dva klanca (Kačanik i Banjski) te se ona svojim položajem može smatrati za naravno bojište vojska neprijateljskih dolazećih iz Bosne i Srbije

¹ Sr. Hammer: Gesch. des osman. Reiches I, p. 172—74.

s jedne, a Mačedonije i Tracije s druge strane.¹ Turska je vojska iz Kratova zakrenula malko k sjeveru i utaborila se na zapadnoj obali rijeke Morave; ovdje odpočinuvši predje ju noćju u šest odjela, a napokon se slegne na Kosovu. Savezna vojska srbsko-bosanska pod zapovjedi samoga Lazara, dočim je bosanski odjel predvodio Vladko Hranić a uz njega, kako se u neuvaženu do sada spomeniku² navodi, ban Ivan Horvat vojevao, savezna — velim — vojska bješe razredjena okolo Prištine i nagibala se više k sjeveru naprama ušću Laba i Sitnice. Naprama toj vojsci stajala je turska pod zapoviedi samoga sultana „slavodobitnika“, uz koga su bila oba njegova sina Bajezid i Jakub, izkusni vođa siedi Evrenosbeg i mnogi paše i veziri. U sriedu na dan sv. Vida, 15 lipnja, započe bitka, a trajашe tri dana. Od Turaka odlikovaše se osobito mladi Bajezid, zapovjednik desnoga krila. Lievo je krilo, koje je vodio carević Jakub, mnogo trpjelo od hrabrih Bošnjaka pod vojvodom Vladkom. Srbliji su se takodjer borili kano lavovi poticani primjerom hrabroga kneza. Dugo se nije znalo, komu je pobjeda dosudjena; ali pošto je Bajezidu za rukom pošlo naglim jurišem razbiti protivno krilo te ovdje nastao nered, a prosuo se glas, da je Vuk Branković sa bojišta otišao s odjelom svojim, stane uzmicati najprije Vladko s bosanskim odjelom, za njim pako i ostala vojska. Sada već nemogaše biti dvojben konac ovoj bitci: polumjesec steče pobjedu nad „častnim krstom i slobodom zlatom“, oba vladaoca ostave na Kosovu svoj život, Murad pod mačem Miloša Obilića, Lazar u vrevi oružja — a narodno predavanje pripisuje izdajstvu kneza Vuka Brankovića poraz srbske vojske, s njom i države srbske³.

¹ Opis Kosova polja vidi izmedj ostalih kod Gilferdinga: Bosnija (Ruskaja besjeda. U Moskvi 1859, sv. I, 117 i sljed.).

² Annales Forolivienses apud Muratori: script. rer. ital. XXII, 196.

³ O boju na Kosovom polju pripovjedaju: najobširnije turski povjestnik Nešri: op. cit. p. 41—89, za tiem od byzantinskih pisaca Chalkokondylas i Dukas (sr. Stritter: memor. popul. II, 352—53), od domaćih srbski ljetopisi, od kojih najobširnije Tronoški (Glasnik V, 80 do 92) i „istorija carej srbskih“ izdana po Srećkoviću (ibid. XXI, 258—60), o njem pripominje takodjer putopis ruskoga metrop. Pimina u Carigrad (kod Karainzina: istor. gosud. rosijsk. V, pazka 133), Mijajlo Konstantinović u ljetopisih turskih (izd. dr. J. Šafařík str. 53 do 55), Dubrovčanin Criević (Tubero) itd. narodne pjesme (sr. Vuka Karadžića II, br. 43—53) itd. Sr. Hammer op. cit. p. 174—180.

Tako je mjeseca lipnja god. 1389 pala i druga slobodna država na slavenskom jugu. Kao što nije svrha ovoj razpravi izpitivati posljednje dane srbske neodvisne države, tako joj nemože biti ni ona da na široko razvede posljedice nesretne kosovske bitke, posljedice ni do danas iz života našega naroda neizbrisane. Ali sam će se štilac ove dosjetiti, da je poslije poraza na Kosovu polju jedina ostala Bosna, u koju se politička ladja narodna za njeko vreme zakloni kano u luku od valova osmanlijskih zavojevanja donjekle zaštićenu. Sreća bijaše po tu zemlju, ako se odgođenje stalne propasti može srećom nazvati, što je pobjeda na Kosovu preskupo stala slavodobitnike, te se ovi nemogoše svojom pobjedom poslužiti, da svoje slavodobitne stiegove dalje na zapad raznose. Smrt silnoga Murada, i to od kauske ruke, udarila je kano grom ne samo u vojsku nego i u celo Osmanlijsvo. Bajezid, taj hrabri borilac na Kosovu, pohiti u Jedrenu da zasjedne otčev prijestol. Tudjer primi poklon podanički od Lazareva starijega sina Stjepana, te s njim mir uglavi zadovoljiv se s dankom u krvi i novcu i sa sestrom mu Miljevom¹.

Stjepan je Tvrdko, kako vidimo, bio saveznik kneza Lazara proti Turčinu; njegove su se čete pored srbskih hrabro borile na Kosovu, a poslije bitke, u koliko neizgiboše, sretno se vratile u Bosnu. Tvrdko je smrt silnoga Murada na Kosovu smatrao za takovu pobjedu kršćanstva nad muhamedanstvom, da je pored nje malo ne zaboravio na smrt kneza Lazara i na propast savezne si države. U ovakovu je uzhitu kralj bosanski prijavio zapadu i svojim prijateljem kosovski događaj, može bit ne bez nakane, da jih ohrabri i da tiem proslavi svoje oružje i vojenu silu. Kralj je izmedju ostalih, što znamo, obavijestio florentinsku obćinu u Italiji o „pre-slajnoj pobjedi, koju mu milost svemožnoga i vječnoga boga, gledajuća iz visine stado svoje, dade steći.“ Obćina je kroz svoga kancelara Kolucija pismom² od 20 listopada 1389 čestitala kralju i izjavila svoju radost: „što je dne 15 mjeseca lipnja ponosit i drzovit Amurat, sljedbenik Muhamedov, koj prisvojivši si silom

Nije ovdje moja svrha izpitivati različite često protivusloveće izvore o toj katastrofi srbske države.

¹ Dukas op. cit. I, 4. p. 6. Bajezid je dao posjesti srebrne rude u Kratovu i naseliti Turke u Skoplju na gornjem Vardaru, u bivšoj njeko vrijeme prijestolnici cara Dušana.

² Kod Pecza: cod. dipl. hist. epist. P. III, p. 89.

vlast carsku, nakanio bješe sa lica zemlje izbrisati kršćanstvo i spašitelja ime, i koji je ludo navalio na granice Bosne, što je taj sultan na polju kosovu („in loco, qui campus turdorum dicitur“) uz nebrojene tisuće svojih vojnika i sa dva svoja sina krvavo poginuo.“ „Sretna kraljevina Bosna — tako od radosti kliče liepi grad na Arnu — kojoj bi dano tako slavan biti bojak, i toliku djesnicom Krsta izvojevati pobjedu. Sretan je onaj dan, te slavna i štovana uspomena blaženoga mučenika, u kom je dano nadvladati onoga preokrutnoga neprijatelja! Sretne i presretne mišice onih dvanaest velemoža, koji probivši čopore neprijateljske i deve u okrug svezane, mačem otvorivši si put dodjoše do Muradova šatora! Sretan i onaj nad ostalimi, koj vodju tolike sile, urinuvši mu mač u grlo i skut, odvažno umori; a sretni svikolici, koji kano žrtve ubijenoga vodje nad onom ništavom lješinom slavnom mučeničtva smrću život i krv izliše! Ali od svih je vaše veličanstvo najsrećnije, koje posveti toli slavna i nikada nezaboravna pobjeda, i komu je, ako pravim Krsta vojnikom i junakom, kô što valja vjerovati, bog pripravi carstvo nebesko, pridržana ona prava i bezkrajna slava“. — Isto je Stjepan Tvrdko prijavio i gradu Trogiru pismom¹ iz Sutjeske dne 1 kolovoza, a sigurno i ostalim obćinam dalmatinskim: „Onoga ohologa vražjega sina i slugu — tako piše kralj — neprijatelja imena Krstova i cieloga roda čovječjega . . nevjernoga naime Amurata, koj si bio pokorio mnoge narode . . i koj bješe već došao s dvjema svojima sinima i sa sljedbenici Turci i naše zemlje uznemiriti u nakani da kašnje navali i na vaše, napokon sraživši se s njimi dne 15 lipnja . . nadvladasmo tako, da malo od njih žive iznesoše glave“.

Stjepan je Tvrdko, kako već rekosmo a ovo se iz tih listova jasno razabire, događaj Kosovski smatrao i razglasio bio za pobjedu saveznoga oružja nad turskom vojskom. Smrt Murada rukom neprijatelja, uzmak njegovih sinova sa svojimi dosta oštećenimi četami u glavni grad Jedrenu, glasovi vraćajućih se u Bosnu pomoćnih četa, listovi kralja Stjepana Tvrdka . . . sve je to ovako pomelo na zapadu sud i mnijenje o kosovskoj bitci, da isto inače obzirno mletačko vieće, kako se iz sjednice od 23 srpnja vidi, još

¹ Priobći ga Lačić: de regno Dalm. et Croat. lib. V, c. 3. Scienim, da je „die 20 mensis Junii“ prepisačeva pogreška mjesto „die 15 mensis Junii“, kao što se čita i u florentinskom pismu.

mjesec kašnje nije znalo što da vjeruje o razlikih viestih, koje su se raznosile „o boju, koj je bio medju velemožnim gospodarom Muratom i knezom Lazarom.“ Jedino što je vieće držalo za stalno bijaše to, da je sultan u tom boju poginuo¹. O tom nesumnjajuć vieće, komu je trgovačka korist bila najpreča, izasla Franju Quirinia k sinovom Muradovim, da izrazivši u ime republike žalost nad smrću oca, utvrdi s njimi trgovačke ugovore. Isti poslanik neka ovom prilikom čestita priestolonasljedniku, te mu izjavi, da republika „kô što je iskreno ljubila njegova oca, tako ljubi i pripravna je ljubiti njegova sina i njegovu državu, te ga pribrojiti svojim osobitim prijateljem“. Kolika je razlika izmedju ovih rieči sebične mletačke republike, voljne iz vlastite koristi sdružiti se s neprijateljem kršćanstva i medj očitovanjem umne obćine Florentinske u prijateljskom listu na Stjepana Tvrdka!

Prem je Stjepan Tvrdko u prvoj polovici god. 1389 veći dio svoje vladalačke skrbi posvetio da u savezu sa srbskim knezom Lazarom odvrati pogibelj prieteću s iztoka od strane Turaka: to nije on propustio, da u isto vrieme nastavi započetu i dobrim uspjehom donle okrunjenu politiku u Dalmaciji i Hrvatskoj. Bosanska je vojska početkom ove godine glavnom silom ležala kod Kliša, odkle se mogla svaki čas pomaknuti na ovu ili onu stranu. Stjepan Tvrdko držaše svoje gospodstvo u našoj domovini u toliko već razšireno i učvršćeno, da je on ovu kraljevinu, našu nam ime domovinu, svojom već smatrao, te je u njoj vojvodu Vladka Hranića postavio za svoga namjestnika. Hranići (od *хрѣна*, ime mužko) bijahu plemići i vlastela iz Huma i Konavlja, ili iz donjih strana, a medj njimi se u doba kraljevanja Stjepana Tvrdka odlikovahu Hranja Vuković i Vladko. Stjepan Tvrdko imaše u Vladka toliko pouzdanje, da ga, kako rekosmo, učini svojim namjestnikom

¹ Iz arkiva mlet. priobći dr. J. Šafařík: monum hist. serb. Glasnik XII, 108—110. „Ad audientiam dominationis nostrae venerat, sed non clare, bellum et novitas, quod fuerat inter magnificum d. Moratum, qua patrem suum, et comitem Lazarum, de quo diversa dicebantur, quibus fides bene praeberi non poterat. Sed tamen dominatio nostra audiverat de morte ipsius domini Morati, de qua maximam displicentiam habuerat, quia semper eum habuimus in singularissimum amicum et dileximus eum et statum suum.“

u Dalmaciji i Hrvatskoj, i da mu, kako vidjesmo, povjeri svoju vojsku odredjenu u pomoć knezu Lazaru. Vladko se učinio dostojnim toga pouzdanja i u novom zvanju brinuć se, kako da razširi i učvrsti vlast svoga gospodara u Dalmaciji i Hrvatskoj. On je imenito najprije o tom nastojao, kako da gradove dalmatinske privede na pokornost i priznanje bosanske države. S toga bješe jih već početkom ove godine pozvao, da k njemu izašalju na dogovor svoje punomoćnike. Ovo su gradovi, što se naročito o Spljetu i Trogiru znade, i učinili. Vladko je od gradova kroz te punomoćnike zahtievao, da izašalju bosanskomu kralju svoje poslanike, jamučno na dogovor kako bi mu se pokorili.¹ Spljećani su u tu svrhu u gradskom vieću dne 24 ožujka 1389 izabrali Nikolu Sriću i Ivana Marina za svoje punomoćnike. Iz naputka, što no jim ga vieće dade, proviruje jasno, kako bi Spljećani još sveudilj najviše voljeli bili vijugati izmedju Bosne i Ugarske, ostati u svezi s Ugarskom ali nezamjeriti se ni Bosni. „Ako kralj uztraži — tako nalaže gradsko vieće svojim zastupnikom — da mu budemo podložni, kao što smo bili nekada kralju Ljudevitu, pošto će ondje zastupani biti ostali takodjer gradovi Dalmacije kroz svoje poslanike, saslušajte o tom njihove nakane. Scienimo ipak, da će oni tražiti rok, do koga da jim dozvoljeno bude izaslati svoje poslanike k ugarskomu kralju za pomoć. Ovaj rok, i to po mogućnosti čim dalji, molit ćete i vi ovim načinom: prejasni vladaoće i naš gospodar! Spljećani žele biti sluge prejasnosti vaše, ali na ovaj način: da čast vašega veličanstva i mi ostanemo čisti od žiga izdajstva. S toga bismo željeli izaslati ugarskomu kralju poslanike, da mu prijavimo svoje stanje i da ga za pomoć umolimo; inače nemožemo više uztrajati i prisiljeni smo skrbiti za sebe, kako najbolje možemo. Ako nam on do uprošena roka pomogne, ostat ćemo njemu kano prije vjerni; nepomogne li nam do toga roka, onda želimo biti vaši i prieći jednakim načinom pod vašu vladu. Ako nam dakle kralj ugarski nebi pomogao u rečeni rok, te se i druge obćine Dalmacije podvrgnu vladi i zaštiti vašega veličanstva, podvrgnut ćemo se i mi

¹ Kod Lučića: mem. di Traù p. 343—44: „Serenissimus princeps et dominus noster Wlatcho, majestatis vestre voevoda, in partibus Dalmatie et Croatie vestram representans maiestatem mandavit Spalatinis, ut ad ipsum mitterent ambassiatores. Miserunt, et inter alia hortatus est atque mandavit, ut ad maiestatem vestram suos transmitterent ambaxiatores . . .“

vašemu veličanstvu s molbom, da nam ono dađe i dozvoli slobodniju podijeljene predšastnikom našim“.

Stjepan Tvrdko primivši dalmatinske poslanike u svojem dvoru ostade vjeran i sada svojoj politici naprama gradovom dalmatinskim: osvojiti jih ne silom oružja nego silom okolnosti. On je ustanovio tri roka, posljednji za Spljećane do polovice lipnja, do kojih, kada izminu, imaju se podvrći bosanskoj kruni; Spljećanom je dozvolio, da oni slobodno budu „od posljednjih u Dalmaciji, koji će se podvrći podložnosti i zaštiti“ bosanskoga kralja. Ali jim napokon zaprijeti, da će jih, kada rok izmine, stegnuti na sam grad nutnji i tako prisiliti na predaju. Na takav odlučan odgovor kralja bosanskoga Spljećani su iz vieća od 18 svibnja izaslali u dvor ugarski svoga načelnika Malatestu i sugrađjanina Nikolu Sriću, vrativšega se netom iz Bosne. Isto su i Trogirani učinili izaslavši Guereria Petračeva i Ivu Grgurova. Poslanici su spljetski po svojem napatku¹ imali kralju Sigismundu razložiti nevoljno stanje grada i dogovor s bosanskim kraljem, te ga zamoliti, da jim ili pomogne do ustanovljena roka, naine 15 lipnja, ili dopusti „pobrinuti se za sebe“. Još se u napatku i to dodaje, da poslanici, ako bi između kralja Sigismunda i Stjepana Tvrdka bio mir utanačen ili ako bi se o njem radilo, zamole: neka se urede gradske medje naprama Klišu i Onišu i neka jim se drugda uprošeni otoci podiele.

Kralj Sigismundo bio se je po izravnanju razmirice s knezom Lazarom vratio u svoj dvor. Listina², kojom je on svomu vjernomu knezu Pavlu Zrinjskomu poklonio u Zadru kuću bivšu nekada kneza Grgura Kurjakovića a kašnje (polovica) Ljudevita Gjorgjića, svjedoči nam, da se kralj dne 7 lipnja desio u Budimu. Ovdje je Sigismundo primio poslanike dalmatinskih gradova. Saslušavši njihove tegobe i molbe, kako jih izpripoviedasmo, kralj je obećao „skoru pomoć“; te podjedno dne 18 lipnja odredio iztragu proti nemiro i razdorom u Trogiru³. Ali rok ustanovljen po Stjepanu Tvrdku za predaju bio je ovdje na izmaku ondje izminuo. Dok su jedni poslanici bili u Ugarskoj, izaslalo je trogirske vieće dne 23 svibnja druge u Bosnu, da zamole kralja:

¹ Priobći ga Lučić: mem. di Traù p. 345.

² Kod Fejéra: cod. dipl. X, 1 p. 523—25. Izvornik u bivšoj kr. komori ugarskoj.

³ Priobći Lučić op. cit. p. 326—27.

neka „bi izvolio odgoditi rok do povratka poslanikâ iz Ugarske, da se občina trogiriska nepokaže nevjernom naprama kr. veličanstvu ugarskom.“ Poslanici odpravljeni u Bosnu imali su po napatku¹ ostati ondje do povratka svojih drugova iz Ugarske. „Oni su mogli zamoliti kralja, da pošalje u Trogir svoga pouzdanika; te ga uvjeriti, da Trogirani neće zaostati iza ostalih Dalmatinaca, ako razviju složno stieg bosanskoga kralja“; pače da će oni prvi razviti taj stieg, ako kralj od ostalih steče jamstvo da će i oni to učiniti.

Trogirani su i sada, kano i prije, skloniji od Splječana bili bosanskoj politici. Splječani su još 30 lipnja, dakle pošto je određen rok izminuo a pomoći od Sigismunda nije bilo, iz vieća izaslali u Bosnu Ivana Marina, neka zamoli Stjepana Tvrdka: da sjećajući se svojih rieči, kako neće Splječane siliti da mu se podvrgnu dok toga ostali gradovi neučine, „neka grada neuznemiruje niti ga pusti uznemiravati, dok se ostali gradovi Dalmacije njemu nepokore“.²

Tko s ovimi diplomatskim dogovori između bosanskoga dvora i gradova dalmatinskih sravnja ratne, u isto vrijeme razvijajuće se događaje, koje smo u kratko malo prije nacrtali, taj će sigurno naći razlog, sbog koga je kralj Stjepan Tvrdko propustio odvažnim korakom učiniti kraj ovom varakanju u Dalmaciji. Dok se spremao na rat, dok mu je namjestnik u Dalmaciji i Hrvatskoj, vjerni vojvoda Vladko, vojsku vodio na Kosovo, dok su mu se izkrvareni, ali u životu ostali junaci, vraćali u naručaj domovine: sve dotle valjalo je Stjepanu Tvrdku obustaviti djelatnost na onom zapadnom kraju. Veću od njega slabost, veći nemar pokazuje u to doba dvor ugarski. Mi nenalazimo traga, da bi on bio u to vrijeme išta učinio, što bi u Dalmaciji pomoglo bar vjerne mu gradove. Nalazimo do duše početkom lipnja bana Ladislava u Zadru, ali od svih njegovih čina znamo samo taj, da je dne 5 r. m. pismom³ nagovarao Splječane: „neka u buduće postupaju s Trogirani kano s braćom“. O ratnih činih toga „vojvode kraljevske vojske“ neznamo ništa. I Sigismundo je poslanike dalm. gradova odpravio samo obećanjem; te je mjesto da ova obećanja odmah izpuni gledao u isto vrijeme, kako bi putem

¹ Ibid. p. 345—46.

² Ibid. p. 347: „quatenus maiestas vestra promissa observare dignetur: scilicet non molestare nec molestari facere eos, donec aliae civitates Dalmatiae fuerint ad obedientiam et servitia maiestatis vestrae . . .“

³ Ibid. p. 346.

svojih punomoćnika palatina Stjepana i tavernika Nikole Kanizaja izravnao s austrijskim vojvodom Albertom III svoje razmirice, ponajviše zbog granica. Punomoćnici obiju strana, sastavši se 17 lipnja u Šoprunu nagodiše se u ime svojih gospodara, ali ustanovise da se ovi dne 1 rujna glavom sastanu u Požunu ili u bližnjem mu Hainburgu, gdje će sve izravnati, što bi moglo dati povoda bud kakovoj zadjevici¹.

Dok je ovako ugarski dvor svojim za južne strane nemarom vrijeme gubio, pripravljaše se i kralj bosanski i njegovi štićenici u Hrvatskoj i Dalmaciji na odvažnije podhvate. Prije svega spremaše Stjepan Tvrdko na kopnu i na moru obilniju silu, koja mu bila u jedva minulom srbsko-turskom ratu oslabila. S toga je on izaslao poslanika u Mletke, koj će mu izhodi ti od vieća da smije odanle izvoziti oružje i galije. Vieće je, kako se iz njegova odgovora² od 6 srpnja 1389 vidi, pristalo na jedno i na drugo, samo to primjetivši, da nemože oružja pustiti bez propisanih daća i da mletačke galije jandranskoga mora nemogu pratiti bosanskih galija, pošto jih ondje neima, već su „u krajevih veoma odaljenih“. Ovako pripravan mogao je kralj bosanski to posredno to neposredno započeti vojnu na dvih stranah: u Posavlju i Dalmaciji.

Vidismo, kako bješe još mjeseca veljače 1389 u dvor ugarski viest doprla, da će ustaše hrvatski udariti u Slavoniju. Kralj Sigismundo vodeć tada vojsku proti Lazaru bio je obranu Slavonije povjerio vranskomu prioru Albertu, ali podjedno obećavši, da će on sam doći u pomoć, čim rat srbski svrši. Medju tiem se posredovanjem Nikole Gorjanskoga izravna razmirica izmedju Sigismunda i Lazara, a nastali za tiem srbsko-turski rat odvrat i s ovoga pozorišta pozornost obiju stranaka. Stjepan je Tvrdko prenio svu svoju vojenu silu drugamo, a bez njegove pomoći nemogoše ni hrvatski ustaše ratovati. Sada su dakle ustaše, pošto je kralj bosanski prikupio svoje sile, prihvatili opet svoju prvanju osnovu. Ivan Horvat na čelu svojih četa provali iznovice u Mačvu i u Belinski kotar, da odanle priedje u Slavoniju. Ovdje bijaše obično bojište nekadanjega bana mačvanskoga; on se toliko puta ondje borio proti kraljevskoj vojsci, toliko puta bio suzbijen i iznova pokuša svoju sreću. Proti Ivanu Horvatu bio je poslan stari protivnik njegov, ban

¹ Listina kod Fejéra: cod. dipl. X, 1 p. 538—40.

² Kod J. Šafařika op. cit. p. 104—106.

mačvanski Nikola Gorjanski. Poslije žestoke borbe bude Ivan s četami opet iz Mačve iztisnut¹. Sada je i kralj Sigismundo krenuo na bojište. On je poveo čete velemoža, koliko jih iole mogao sakupiti; tako su n. p. braća Kanižaji sledili kralja s dvjema stjegovima², isto i župan kovinjski Stjepan, sin Pilipa od Koroga itd. Pače je kralj rado primio i take velikaše, koji su malo prije sledili ustaše kao što je bio Petar sin Ladislava od Gyulaháza, a malo prije privrženik Ivana Horvata³. Kraljevska je vojska prešla preko Save u Srbiju u kotar Belinski, te je medj ostalimi obsjela tvrđavu Borač ležeću medju Kolubarom i Turijom. Ondje bijaše neprijateljska posada. Borač je bio silom otet u prisutnosti samoga kralja Sigismunda, a čuvanje ove tvrđave povjeri on rečenomu obraćeniku Petru, oprostivši mu prvanje nevjerstvo, te se još koj dan pred Martinjem (12 stud.) desio blizu ovoga grada⁴. Nemogavši kralj u tako kasno doba nastaviti vojne, vrati se odmah u Ugarsku, gdje ga već 30 studenoga nalazimo u Temešvaru. Ovdje je on nagradio Jakova iz Sredne u županiji ungvarskoj uvaživši zasluge, koje si steče u minuloj „vojni proti Srbijem njegovim buntovnikom osobito kod osvojenja tvrđava Borča i Čestina“.⁵

Moglo se opaziti, da je kraljevsko oružje kao u ovoj tako i u ostalih prošlih vojnah u Slavoniji i Mačvi napokon pobjedu održalo nad ustaškom vojskom. Inače bivaše u Hrvatskoj i Dalmaciji. Tako je opet bilo i sada. Bosansku i ustašku vojsku predvodio je na ovom bojištu hrabri Ivan od Paližne. Glavno bojište

¹ U povelji kod Fejéra: cod. dipl. X, 4. p. 665: „Ipso denique Lazaro et Omurath, Turcorum imperatore, in conflictu personali, inter se commisso, debitum carnis universae utrinque reddentibus, praefatoque Joanne bano . . . districtus nostros Belyn et Macho invadente idem Nicolaus . . . tum banus machoviensis, praedictos districtus ab eius insultibus . . . liberavit.“ Iz prvih se rieči vidi, da se taj rat zametnu poslije kosovske bitke, dakle u drugoj polovici god. 1389. „Belyn“, danas Belina s one strane Save u Srbiji.

² Sr. povelju od 8 dec. 1397 ibid. X, 2. p. 442.

³ Ibid. X, 1. p. 515—16.

⁴ Sr. listine kod Fejéra cod. dipl. X, p. 515—16. „in terra Rascie in descensu nostri exercitus campestri prope castrum nostrum B o r o c h“. Onda X, 1. p. 525, X, 2. p. 442. U ovih se listinah piše „Boroch, Borych, Borith“. U starih srbskih listinah piše se БОРОЧЬ, a bilo je više gradova toga imena. Vidi Daničićev rječnik iz knjiž. starina srpskih I, 67.

⁵ Ibid. X, 1. p. 525.

bijaše u sjevero-zapadnom kraju Dalmacije : medju Ostrovicom, Vranom i Zadrom. Ovdje je Ivan od Paližne dne 30 rujna oko pol noći provalio tja do vrata grada Zadra popalivši u okolici stanove vinogradske. Gradsko vijeće, nenašavši dovoljne podpore u kraljevskoj vojsci, odlučí dne 16 listopada izaslati poslanike, medju kojima bijaše suvremeni ljetopisac Pavao Pavlović, k Ivanu knezu krěkomu i modruškomu, da ga zamoli za pomoć proti Ivanu od Paližne, a osobito da bi poslao konjanika, kojih se nužda veoma osjećala. Knez se Ivan poslije osvojenja Medvedgrada (1387) kao izgubio izpred naših očiju. U ovo ga upravo doba nalazimo u zavadi s krbavskimi knezovi, a za uzrok navodi se, što su ga oni ozloglasili bili u dvoru ugarskom. Što su krbavski knezovi Sigismundu nabajali proti Ivanu, to nam nije poznato. Ele uvriedjen knez namu osvadu krvju oprati; s toga zamoli kralja, da mu dozvoli oružjem udariti na krbavske velemože. A da to uzmogne izvesti izasla poslanstvo u Mletke moleć za pomoć. Mletačko se vijeće dne 12 listopada izpričalo u svom zaključku, što zahtjevu kneževu zadovoljiti ne može, jer „su mu obje stranke jednako prijateljske“; s toga da ne može jedne proti drugoj podupirati. Ali je vijeće ipak dne 17 r. m. dozvolilo, da smije Ivan, prem mu nemože uzajmiti novaca, na svoj trošak unajmiti u Mletcih 50 balestrierâ, a da oružja i lumbarada može i kod osebnjaka dobiti.¹ U takovih su okolnostih Zadrani pozvali u pomoć kneza Ivana. On se je stavio u dogovor s njihovimi punomoćnici; ali dogovor je imao u prvu početku zapeti o kakovu uvjetu, jer nalazimo, da se Pavao Pavlović dne 19 listopada vratio u Zadar a 21 opet pošao knezu „u istom poslu.“ Dogovor je tada uspio, te se rečeni punomoćnik već 4 studenoga kući vrati. Ali prije nego li prispješe pomoćne čete provali dne 15 stud. „velika bosanska vojska do zadarskoga kotara“ i zaplieni mnogo marve. Ova provala imase još i tu svrhu, da kraljevsku vojsku, koja je bila obsjela Vranu, prisili da tu obsadu dignu, neimajuć ona tolike snage da i obsadu nastavi i podje proti bosanskoj. Medju tim dodje u Zadar dne 16 r. m. pomoćna vojska Ivanova pod vojvodstvom krčana Marka Spinela sa 400 po prilici konjanikâ. Ona se već dne 20 r. m. sdruži s četami zadarskimi brojivšimi do 1000 pješaka, a pošto se priklopiše još 200 Pažana naraste ova domaća vojska na 1200 pješaka i 400

¹ MSC. Senato misti vel. 41.

konjanika. Ova je vojska dne 20 r. m. krenula put Vrane i tamo je za dva dana prispjela. Taj gradić, od koga nosi ime predstavništvo vitezova sv. Ivana jerusolim., leži kod jezera istoga imena „u nizi močvarnoj“, na cesti vodećoj iz Zadra prama Šibeniku. Položaj Vrane činjaše svaku opsadu sa sredstvi onoga vieka dosta težkom.¹ Pred Vranom se dakle utaboriše navedene i kraljevskom vojskom sada umnožene čete. Ivan od Paližne ovo dočuvši pohiti u pomoć obsjednutoj u gradu posadi. Odmah se započe čarvanje izmedju jedne i druge strane, u kojem pogibe od kraljevske vojske Gjuro Spartić, dočim je — kako se pripovieda — sam Ivan svojom rukom posjekao jednoga „Niemca“ od kneževih četa. Ali je i hrabri Ivan u tih sražajih u bedri ranu dopao. Napokon se na dan sv. Krševana, 24 studenoga, zametne žešća bitka, u kojoj je prior vranski izgubio preko 120 ljudi i više konja i marve, a kraljevska si vojska prisvojila pobjedu ovoga dana. Ele bilo ovako ili onako, posljedica ove borbe oko Vrane bijaše ta, da su dne 10 prosinca obje vojske grad ostavile, i da se kraljevska u Zadar vratila. U Vrani osta posada bosanska, ili ako bješe može bit za kratko vrijeme izašla, svakako je Vrana početkom dojdue godine opet bila bosanska, a njezina posada često, kako se to dogodi noćju 20 ožujka 1390, provaljivala u zadarski kotar. Isto je tako u toj borbi bio Kliš drugoj stranci ostavljen, nu već 15 prosinca preda se on opet kralju bosanskomu.²

Tako je god. 1389 sretno za kralja Stjepana Tvrdka svršila na dalmatinskom bojištu. Odbivši on protivničku navalu mogaše opet izvadjati na dalje svoju namjeru da si pokori gradove, koji su voljni bili pristati uz njega, nedodje li jim pomoć od zakonitoga vladaoca. Za učvršćenje svoje vlasti u osvojenih jurve stranah i za njezino razširenje u ostalih predjelih imenova Stjepan Tvrdko mjesto Vladka, komu bješe povjerena uprava Usore, svojim namjestnikom u Dalmaciji i Hrvatskoj Ivana Horvata a Pavla Klešića vojvodom u Hrvatskoj. On je na dalje u Spljet poslao krbavskoga kneza Gjuru (od plemena Ugrinića) s vjerovnim pismom i tražio od grada, da pusti na slobodu zarobljenike minule vojne i da iz šalje u dvor poslanike, s kojima bi se valjda dogovarao, kako da se Spljet napokon predade. Gradsko je vieće dne 28 travnja 1390

¹ Sr. što o tom piše mletačko izvješće kod Solitra: documenti storici sull'Istria e Dalmazia p. 295—300.

² Sve ovo doznajemo od samoga Pavla Pavlovića: memorial. p. 425.

na taj poziv izaslalo svoje poslanike i k. namjestniku kraljevu Ivanu u Trogir i k. samomu Stjepanu Tvrdku u Bosnu, podieliv jim punu vlast razpraviti taj posao po svojoj razboritosti.¹ Poslanikom Petru Zoriću, Dionizu Iliću, Nikoli Srići i Mihi Madijevu uručen je dne 8 svibnja obćeniti naputak,² da naime kralju bosanskomu preporučue grad i uznastoje ugovoriti š njim „mir i slogu na čast istomu kralju te za dobro i korist obćine spljetske.“ Ako se ovo nebi moglo inače postići, opunovlašteni su poslanici raditi s kraljem o predaji grada Spljeta pod uvjeti častnima za kralja a koristnima za obćinu.³ Jednake je pozive kralj bosanski razaslao na ostale gradove dalmatinske. U Trogiru se dne 9 svibnja sastalo gradsko vieće u svrhu: da se izaberu poslanici za Bosnu i u pretres uzme pitanje o predaji grada i kotara pod gospodstvo bosansko.⁴ U sjednici je prvi progovorio Luka Mikačić za to, da se poziv odbije i sačuva vjernost Sigismundu i Mariji. On je svoje sugrađjane sjetio na dojakošnju vjernost obćine naprama zakonitomu vladaocu, a kod glasovanja prvi je sa sinom Mikcem niječan glas uložio. To je nazočne sklonilo i ohrabrilo te su zaključili: „da će i na dalje čuvati vjernost sv. kruni ugarskoj, da se poslanici za Bosnu nebiraju i da se grad Trogir nepodvrgne kralju bosanskomu.“

Ali odpor Trogira nije mogao obustaviti razvitka stvari povoljna Stjepanu Tvrdku. Gradovi su dalmatinski badava izćikali pomoć od dvora ugarskoga, komu su po našem mnienju ostali vjerni više iz mržnje naprama Bosni, nego li iz ljubavi prama Ugarskoj. Nesrodan življ primorskih gradova u Dalmaciji nije bio nikada prijazan narodnoj politici, te se i tada, dokle je mogao, opirao stupiti u državnu zajednicu s Bosnom; dočim pod zaštitom krune ugarske mišljaše da može njegovati svoje osebne nutrnje inte-

¹ Kod Lučića: memorie di Traù p. 350.

² Ibid. p. 351.

³ Ibid: „Et si aliter habere non poteritis, civitatem sub eius (sc. Stephani Tuartcho) dominio et protectione sub eis pactis, modis et conditionibus, quae vobis videbuntur convenire honori regio, et bono ac pacifico statui terra marique conservare...“

⁴ Zapisnik vieća kod Lučića ibid. p. 350—51. „Super creatione sindicorum creandorum... et destinandorum ad praesentiam et conspectum serenissimi principis d. Stephani Tuartko... de et pro dando et subiugando dominium civitatis Tragur. eiusque comitatum et districtum ipsi d. regi Bosne tanquam domino naturali...“

rese. Ali u to je doba ova zaštita bila veoma slaba, a pritisak od Bosne veoma silan.

Ljeti dakle god. 1390 priznali su gradovi dalmatinski vlast bosanskoga kralja. Šibenik izasla u Bosnu Dujma Juratića i Ivana Naplavića, koji bi kralja molili, „da sve povlastice, slobostine i milosti“ podijeljene gradu od ugarskih kraljeva, osobito od Ljudevita, priznade i potvrdi. To je Stjepan Tvrdko i učinio listom¹ izdanim dne 11 lipnja 1390 u „svojem kr. dvoru u Sutjesci“, i to u dva primjerka, latinskom i srbsko-hrvatskom. Poslanici su pako u ime obćine prisegli „poljubiv drvo gospodnjega životvorećega križa, da će kralju i njegovim zakonitim nasljednikom sačuvati poklon vjernosti, priznavajuć kralja za svoga zakonitoga gospodara i da osim njih neće priznati drugih za svoje vladaoce.“ Kralj se pod jedno obvezao: da neće gradu nikakova nametati danka, osim što si pridrži dohodak od soli i carine. — Isto je tako otok Brač poslao u Sutjesku Gjuru Dujmova, Nikšu Petrulova i Miju Baloja s preporučnim pismom kraljeva namjestnika bana Ivana Horvata. Poslanici su u ime obćine predali otok kralju Stjepanu Tvrdku i njegovim zakonitim nasljednikom; a on je potvrdio obćinske zakone i povlasti posebnom poveljom² od 23 srpnja 1390, izdanom takodjer u dva primjerka i dva jezika, te joj dozvolio, da si sama bira kneza ali između podanika Bosne i uz potvrdu kraljevu. — Ovaj primjer sledila je i obćina grada Spljeta, a sigurno i grada Trogira. Pače i glava crkve dalmatinske podje u Sutjesku, da se pokloni novomu vladaoцу Dalmacije i Hrvatske, i njegovoj zaštiti preporuči crkvu i svećenstvo. Što se nadbiskup spljetski Andrija osobno poklonio Stjepanu Tvrdku, dobiva tim veću znamenitost, čim je obćenito poznato bilo, da je taj kralj nekada bio privrženik patarenske sljedbe i zaštitnik bosanske crkve, čega radi i glava katoličke crkve podupiraše njekada (1369) mladjega brata Stjepana Vuka proti Stjepanu Tvrdku.³

¹ Iz matice Fejér: cod. dipl. X, 1. p. 615. Bibl. palat. Cod. sup. 541. c. 11. MSC.

² Cicarelli: Osservazioni sull' isola della Brazza. Venezia 1802 p. 126: „missi per predictam communitatem Brachiae cum litteris magnifici viri d. Joannis bani Macuae, regnorum nostrorum vicarii generalis, quas eis in persona nostrae maiestatis, nostra auctoritate in cautela infrascripta concessit.“

³ Theiner: monum. Hungariae II, 91: „Banus Bosnae senior, sequens suorum progenitorum vestigia detestanda, ac fovens et defendens hae-

Ovaj dakle kralj bivši nekada veliki protivnik katoličke crkve odvrati se kasnije od sljedbe patarenske i postade katolikom. On je svoju vjeroizpoviest jasno očitovao u povelji,¹ koju dne 30 kolovoza izdade u Sutjesci katoličkoj crkvi u Dalmaciji u ruke njezina glavara i nadpastira. „Ako se — to su rieči kraljeve — povisuje kraljeva uzvišenost, te joj hvala i čast prirašćuje i njezino se ime uzdiže, i država se sretno širi, kada ona dieli darove veledušnosti na izmjenu zahvalnosti, i podanikom za njihove zasluge daje nagrade jednakom mjerom: koliko se više (kraljeva uzvišenost diže), kada se ona iz obzira na onoga, po kom kraljevi kraljuju i vladaoći gospoduju, izkazuje osobito u pravednih zahtjevih milostivom, priklonom i dobrostivom prama crkvam katoličke vjere i prama crkvenim osobito sebi podložnim osobam. Uvaživši dakle sve ovo, i budući da kroz onoga kraljujemo, koj je crkve katoličke, koje se biljkom častim biti, osnivaatelj, glava i vladalac, i pastir crkvenih osoba, te njihov i svijuh nas gospodin i čuvar . . .“² Iz ovih dakle i crkvenih i političkih razloga Stjepan je Tvrdko potvrdio spljetskoj crkvi i njezinim pastirom sve po vlasti, svu imovinu i ukupno stanje do tada stečeno.

Tako je kralj Stjepan Tvrdko god. 1390 Dalmaciju s otoci pridružio svojoj bosanskoj državi. Gradovi dalmatinski, kano Spljet, Trogir i Šibenik, isto tako i otoci, pridržali su na dalje i kano česti nove države svoju samoupravu, a katoličkoj crkvi u Dalmaciji pridržana su starodavna prava. Tako postupajuć Stjepan Tvrdko naprama nesklonim si gradovom i naprama crkvi, koju je on netom u Bosni bio proganjao, radio je kano vladalac mudar, razborit i slobodouman, zatočnik potonjih misli i načelâ.

reticos ad illas partes, quasi ad sentinam foetidam, de diversis mundi partibus confluentes . . .“

¹ Kod Farlata: *Illyr. sacr.* III, 334. Sudeć po latinskom tekstu, koj nam se jedino sačuva, ova je povelja, kano sve ostale izdane dalmatinskim gradom i otokom, jamačno izdana u hrvatsko-srbskom i latinskom jeziku. Tko pročitâ latinski tekst ovih povelja, lasko će se uvjeriti, da je on prievod (dosta slab) iz slovenske matice.

² *Ibid*: „et quod per eum regnamus, qui fidei catholicae, cuius plantulam me recolo, fundator, caput et rector, ecclesiasticarumque personarum pastor, et earum et nostrum omnium dominus et custos . . .“

Još je u Dalmaciji bio Zadar jedini, koj nije priznao vlasti bosanskoga kralja. Dok su se ostali gradovi stali kolebati u svojoj vjernosti, zadarsko je gradsko vijeće dne 24 svibnja 1390 opet javno zapriseglo vjernost kralju Sigismundu i nutnji si mir obreklo.¹ Stjepan Tvrdko odluči prisiliti i taj grad, da mu se pokori. On je u tu svrhu naumio stupiti u dogovor s mletačkom republikom. Pismom od 17 lipnja 1390 obznani iz Sutjeske vijeću svoj doja-košnji uspjeh i zamoli ga da opremi ladju bilo u Šibenik bilo u Trogir ili u Spljet, koja bi uzela njegovo poslanstvo da uz-
mogne sigurnije doploviti u Mletke. Vijeće je dne 8 srpnja na ovaj poziv odgovorilo kralju: da će ladja do 8 kolovoza doći u Šibenik, s toga neka bosansko poslanstvo donle bude pripravno u onom gradu; u ostalom je vijeće kralju čestitalo i radovalo se na pohvaljenu uspjehu.² Kako bi s jedne i s druge strane dogo-
voreno, tako se i dogodilo. Bosanski su poslanici na mletačkoj ladji došli u Mletke u kolovozu. Stjepan Tvrdko priobći tim putem republici „kano predragim prijateljem svoju sreću“, da je naime osvojio osim Zadra svu Dalmaciju; pak da sada nakani i odluči dobiti takodjer grad Zadar, nu da u tu svrhu treba pomoći od republike, koju tim prosi. Kralj je pošao i dalje. On je vijeću ponudio obranbeni savez izmedju Bosne i Mletačke tako, „da prija-
telji jedne strane budu prijatelji drugoj, neprijatelji jedne strane neprijatelji drugoj“. A da bude vijeće na ove zahtjeve priklonije i pripravnije, kralj mu ponudi svoje posredovanje izmedju repu-
blike i napuljskoga dvora, medju kojima je razmirica poradi otoka Krfa sveudilj bila neriešena³ i mogla je dati povoda ratu.

Republika nije nikako htjela doći u ona doba u zamjeru s ugarskim dvorom. Ona ga je pače točno izvješćivala o svem, što je u Dalmaciji bivalo i upućivala, kako da ondje svoju korist štiti. Tako bješe ona i ove godine, već 30 siečnja, odlučila izaslati poslanika u Ugarsku, a izbor pade na često pominjana pisca Laurencija de Monacis. U napatku⁴ podieljenom mu dne 3 veljače nalaže se iz-
rično tomu poslaniku: neka uvjeri kralja i kraljicu Ugarske o nepomičnom prijateljstvu republike prama njima; neka jih dobro obaviesti o stanju stvari u Dalmaciji, kako je naime Stjepan

¹ Pauli de Paulo: memor. p. 426.

² Misti del Senato vol. XLI, ch. 92 kod Šafařika op. cit. p. 114—15.

³ Vidi „Rada“ knj. II. str. 141.

⁴ Secr. cons. rogat. lib. III. E. ch. 145 kod J. Šafařika op. cit. p. 97—101.

Tvrđko iznovice Kliš i Vranu osvojio, kako sada radi, da ostalu Dalmaciju osvoji, i kako „gradovi i mjesta mnogo sumnjaju i mnogo se boje, da se neće moći oprieti sili ovoga kralja.“ Mletačko vieće u tom napatku daje ugarskomu dvoru razumjeti: kako je republici mnogo stalo, da Dalmacija nedodje pod Bosnu.

Kada je mletačko vieće s toga gledišta smatralo onu promjenu, koja se netom u Dalmaciji dogodila, i tako motrilo naraslu vlast kralja bosanskoga: onda nije moglo biti sumnje, kakav će odgovor dati njegovu poslanstvu. Nehoteć se zamjeriti ni bosanskomu ni ugarskomu dvoru republika je u svojem odgovoru¹ od 30 kolovoza izbjegavala sve, što bi jednoga ili drugoga uvrijedilo. Ona je naprama kralju bosanskomu i sada hinila veselje, što „mu je kruna i država proslavljena“; ali zahtjevanu pomoć odbi izpričajuć se ovimi riečmi: „mi smo, kako njegovo veličanstvo znade, u dobru miru i porazumku s kraljem i krunom Ugarske i u ljubavi sa Zadranj; a ovih odnošaja nebi mogli prekinuti bez velike štete svojoj občini i svojoj vladi; a toga, kao što nedvojimo, nebi htio ni sam kralj“. Isto tako nije republika prihvatila ponude o savezu obranbenom; „jer — taj navodi razlog — naš grad, kako je gospodinu kralju i svemu svijetu poznato, tako leži, da o samoj trgovini živi; s toga su naši predšastnici bdijući za uzdržanje toga grada nastojali sa svimi uglaviti njeke ugovore, na koje su sada stranke obvezane u toliko, da mi ne bismo mogli pod nikakav način pristupiti u taj savez“. Posredovanje s napuljskim dvorom činilo se vieću suviše upućujuć kralja, kako je ono sveudilj u slozi živjelo s pokojnim Karlom, a sada s njegovom udovom Margaretom i sinom Ladislavom; te da republika nije sa svoje strane dala povoda ikakovoj zavadi.

Pošto je Stjepan Tvrđko osvojio cijelu Dalmaciju osim Zadra, i podvrgao ju svojoj vladi, to nije moglo ni ugarskomu dvoru i bez mletačkih izvješća ostati tajno, da će kralj bosanski kušati i onaj posljednji ostanak ugarske vlasti podvrći svojem žezlu. Sigismundo nije mogao na ove strane upraviti sve pozornosti i vladalačke brige, jer se i od druguda nepogoda nanj spravljala. S one strane Karpata iztisnuta bješe vlast ugarskoga kralja, koju Ljudevit I. tolikom mukom ondje izvojeva. Jer poslije smrti Jelisave (1387) mladja joj kćer i poljska kraljica Jadviga s mužem si

¹ Ibid. p. 115—19.

Vladislavom učini posjesti Galiciju i pridruži ju kraljevini Poljskoj. Ugarska se vojska povuče, a Sigismundo morao se predstavkom kod dvora krakovskoga zadovoljiti, te s njim u kolovozu 1388 na godinu dana primirje uglaviti. Ali Vladislav nije se ni tim zadovoljio. On je za veću sigurnost svoju dne 8 prosinca 1389 sklopio proti Ugarskoj savez s vojvodami Moldavske i Vlaške, Petrom i Mirčom, koje dvor budinski inače smatraše za vasele ugarske krune. Ovaj je savez poslije smrti Petra obnovljen i s njegovim nasljednikom Stjepanom, a dne 28 siečnja 1390 utvrđen¹ u Lublinu između Vladislava i Mirče. Vlaški vojvoda bijaše Ugarskoj tim pogibeljniji, što je jedan priedjel u Erdelju (Fogoras i Onlaš) držao u svojoj vlasti. Kada se ovaj troglavi savez sklapao proti Sigismundu, boravio je on još u dolnjoj Ugarskoj vraćajući se iz vojne bosansko-srbske.² Kralj je dakle poslije uzkrsa, koga svetkova u Budinu³, provalio u Moldavsku i prisilio vojvodu Stjepana na pokornost. Stjepan nebude usljed toga učestnikom novoga ugovora, što ga vojvoda Mirča malo kasnije, dne 15 studenoga uglavi u Sučavi s kraljem Vladislavom proti Sigismundu. Ali među tim prodre i poljska vojska u Galiciju i izagna ugarske posade iz gradova, u kojih su se još bile održale a ova zemlja, očišćena od neprijatelja, bude za sva vremena utjelovljena Poljskoj. — Dok se Sigismundo borio na ovoj strani, druga mu vojska krv prolievala u ratu proti Turčinu. Bojište je bilo u Srbiji, u koju je ban severinski Nikola Perenj provalio, da tako od granica ugarskih i slavonskih odvrati haranje neprijateljskih četa. Ovaj je zadatak obzirni vojvoda doista izpunio, te si je stekao priznanje svoga gospodara boravećega dne 29 rujna 1390 u Erdelju (Olnasu) iza moldavske vojne.⁴ Dočim je dakle sam Sigismundo imao posla u istočnoj strani svoje države, dočim je odjel vojske izaslao proti turskim čoporom, koji preko razvalina Srbije i Bugarske primicaše se granicama Ugarske: nije mogao braniti Dalmacije onom silom, koja je bila nužna, da iz nje iztisne tako jaka protivnika kakav je bio Stjepan Tvrdko. Sigismundo htjede ipak i na toj strani nešto učiniti na obranu svoje vlasti. U to ime ban hrvatski

¹ Čita se kod Fejéra loc. cit. p. 652—53.

² Sr. listinu izdanu u Temešvaru ibid. p. 573.

³ Sr. listinu ibid. p. 589.

⁴ Vidi listinu ibid. p. 610—12: „quomodo nuper in regno Rasciae, cum scelerata (falerata) cohors Turcarum . . . idem regnum intravit.“

Ditrik Bubek krene vojskom put Dalmacije i utabori se u doba, kada bijaše kralj u Erdelju, s one strane Velebita pred hrvatskim gradom Kninom. Zadarsko je vieće dne 10 rujna izabralo poslanstvo u osobah Pavla Pavlovića i Pavla Gjorgjića, da ide u banov tabor; ono se dne 15 r. m. tamo uputilo a drugi se dan Pavao Pavlović u Zadar vratio, dočim je Gjorgjić ondje ostao.¹ Ovo je jedino, što znamo o banovom pohodu vojenom; što je dalje radio, da li je uspio — o tom nije ništa zabilježeno.

Iz svih ovih okolnosti daje se lasno zaključiti: da Stjepan Tvrdko, dok je sila ugarskoga kralja tako razciepana bila, nije bio ozbiljno uznemiren u posjedu Dalmacije. Pošto je on tako sretno izveo svoju političku osnovu smjerajuću na utjelovljenje Dalmacije i Hrvatske u državu bosansku, stao je misliti: kako bi ove stečevine predao svojemu zakonitomu nasljedstvu. Stjepan Tvrdko imao je za suprugu kćer Strašimira Aleksandrovića, brata posljednjega bugarskoga kralja Ivana Šišmana, imenom Doroteu. Ona se uz kraljevu majku Jelenu napominje² u listini od 10 travnja 1378. Stjepan Tvrdko bijaše god. 1390 udovac, te je bio nakanio stupiti u svojtu s austrijskim vojvodom Albertom III., a ovu svoju nakanu o novoj ženitbi priobćio mletačkoj republici.³ Ovu je prijavu vieće odvratilo kralju uvjerenjem, da je mletačka občina sveudilj bila sdružena „osobitom ljubavi s uzvišenim domom austrijskim, a tada imenito s vojvodom Albertom; pak da će se osobito radovati, ako se ova ženidba izvede, jer da će tim uvjerena biti o većoj privrženosti dvaju ujedinjenih prijatelja svojih“. Lasno se može pogoditi, za što je Stjepan Tvrdko tražio sebi zaručnicu u habsburžkoj porodici, kojoj je onda glavom bio vojvoda Alberto i kano načelnik loze austrijske i kano skrbnik maloljetne djece svoga pokojnoga brata Leopolda, načelnika štajerske loze. On je naime htio ovom svezom stupiti u svojtu s odličnom vladajućom porodicom i kroz nju sa zapadom, a tim si svoje stečevine osi-

¹ Pauli a Paulo memor. p. 426: „A. 1390 die sabathi 10 septembris una cum d. Paulo milite de Georgiis, creati ambassiatores ad d. Detricum Bubek, banum Sclavoniae, existentem cum exercitu suo sub castro Timini . . .“

² Kod Miklošića: mon. serb. p. 189: „съ . . . краљевства ми матерно господарь крѣд Сленомъ и съ господарь краљинѣмъ крѣд Доротеѣмъ . . .“

³ U Glasniku XII, 117—18.

gurati navlastito proti rastućoj sili turskoj, proti kojoj je u isto doba neizravno izazivao i mletačku republiku.

Kako su daleko dospjeli bili dogovori o toj ženitbi, nije nam poznato. Ali Stjepan Tvrdko nije, kao što ni mnogih drugih, doživio da mu se izpuni ova na njegovu dinastiju odnoseća se želja; jer je već 23 ožujka 1391 umro, slieđeć u grob svoga vjernoga prijatelja Ivana od Palizne, koj se malo prije, dne 16 veljače, s ovoga svieta prestavi.¹

Kralj Stjepan Tvrdko ide svakako u red najodličnijih vladalaca slovjenskoga juga. On je tečajem svoga dugoga vladanja nastojao o tom, kako da sebi i svojoj državi steče neodvislost, samostalnost i čim veću slavu. On je po smrti svoga strica nasliedio banovinu bosansku i primio ju iz ruku kralja Ljudevita I. kano vasal ugarske krune javno priznavajuć, da je banom bosanskim po njegovoj „milosti“ (1366). Ali Stjepan Tvrdko umje oprostiti se ove inostrane vrhovne vlasti; te postaviv si srbsku i bosansku krunu na glavu i podignuv banovinu Bosnu na čast kraljevine uzveliči svoju kraljevsku vlast i svoju državu uzpored kruni i državi, kojih je vrhovno gospodstvo netom priznavao. On je i dalje pošao, dočim je stao slabiti pravo i vlast svoga nekadanjega zaštitnika, činom držeć se toga načela: da je Bosna tim jača, čim je slabija Ugarska i obratno. Za to je poslije smrti kralja Ljudevita pristao uz protivnike njezine kćeri i nasljednice podupiruć ustanak hrvatski; a s okrunjenim Sigismundom očito se zaratio (1387). Tako je Stjepan Tvrdko ugarskoj oprô svoju vlastitu politiku smjerajuć na to, da od krune ugarske odciepi kraljevinu Dalmaciju, Hrvatsku i Slavoniju. Govorilo se do duše: da Tvrdko ove zemlje osvaja za svoga saveznika i prijatelja Ladislava napuljskoga.² Pod zastavom kralja Ladislava vojevahu takodjer hrvatski ustaše (osobito u Slavoniji) podupirani bosanskimi četami proti vojsci kralja Sigismunda. Ali niti se je u Dalmaciji ova vojna inače

¹ Pauli de Paulo memor. p. 426: „A. 1391 die 16 feb. obiit Joannes de Palisna, prior Auranae. Eodem anno die 23 martii obiit r(ex) Bosnae, de quo venerat novum Jadram die 19 mensis martii.“ U Lučičevu je izdanju godina pogrešno naštampana, t. j. 1390 mjesto 1391. God. 1390 kralj je još živio, kako navedosmo po drugih izvorih.

² Mletačko izvješće od 3 veljače 1390 loc. cit.: „Et ut audimus ipse rex (sc. Bosniae) dicit facere supradicta pro filio praedicti d. regis Caroli (sc. Ladislao) . . .“

tumačila, nego da se radi ob osvojenju ove zemlje za Bosnu, niti je Stjepan Tvrdko, kuda god je njegovo pobjedonosno oružje dopiralo, širio druge do svoje kraljevske vlasti. Gradovi se dalmatinski podložiše neposredno žezlu bosanskoga kralja i njegovih zakonitih nasljednika; on je potvrdio njihove povlasti; on metnuo svoje namjestnike i vojvode u tih kraljevinah, kako jih izrično zove, svojih. Kako se Stjepan Tvrdko s druge strane držao za baštinka i nasljednika Nemanjina roda na srbskom prijestolu, to nam biva dosta jasno, da je bila njegova namjera zaokupiti okô Bosne s jedne strane zemlje srbske a s druge zemlje hrvatske odciepiвши jih od ugarske krune. Politika dakle Stjepana Tvrdka, kako se ona u glavnu nacrtu ukazuje poslije g. 1376, išla je za tim, da na slavenskom jugu podigne samostalnu državu dopiruću pram zapadu do jadranskoga mora a prama sjeveru do Dunava i Drave. Što je car Stjepan Dušan sa Srbije, to je Stjepan Tvrdko sa Bosne kušao, s tom ipak od ostalih razlikom: da je srbski car najprije svoje oružje podigao bio na bizantinsko carstvo i ovomu otimao zemlje, pak za tim težio k Posavlju i Adriji; dočim je bosanski kralj svoju vlast samo na ove strane širio neimajući na iztoku pred sobom slabih nasljednika Konstantinovihi već silne muhamedove kalife. Napredak Osmanlijâ i rastuća moć njihova na balkanskom poluotoku bude uzrokom i povodom riedkoga u političkom životu južnih Slovjena i jedinoga prizora, zajednice naime izmedju bosanskoga kralja i srbskoga kneza proti zajedničkom neprijatelju, sloge izmedju vladalaca dviju južno-slovjenskih država, ali zajednice i sloge — na krvavom Kosovu. Kamo sreće, da je ovaj duh mnogo prije vladaoce i narode državâ bosanske, srbske i bugarske oživio, te da su se oni zajednički oprli azijatskim ordijam kod njihova prielaza u jugoiztočni poluotok Evrope! E kako bi sada sasna drugo bilo lice ovoga prekrasnoga diela staroga svijeta — sasna drugo stanje, državno i kulturno našega naroda!

Promisao je htjela, da je samo mjesec dana prije Stjepana Tvrdka s ovoga se prestavio svijeta Ivan od Paližne.¹ Ovaj muž

¹ Što sam na str. 107 knj. II. „Rada“ zaključivao o mjestu „Paližni“, nalazim potvrđeno listinom kralja Sigismunda od god. 1428 (priobćenom po Wenzelu: *Magyar történelmi tár. Pesten 1863. p. 271*), u kojoj se čita: „simul cum . . . possessionibus Garygh (Garić), Gersenne (Garsenica) et Palichna in Crisiensi . . . comitatu.“

ide u tom pokretu medju najodlučnije protivnike ugarske politike, predstavljane po Nikoli Gorjanskom i kralju Sigismundu. On je prvi u našoj domovini dignuo stieg ustaški (1383) te ga nije do smrti spustio iz svojih ruku. Na ovom je stiegu u prvom početku bila napisana samo protimba proti kćeri kralja Ljudevita a za Karla napuljskoga; njim je dakle donjekle zastupana bila politika dinastijska. Ali kako je ova politika poslije smrti Karlove i od kako se Stjepan Tvrdko u svoje ime umiešao u tu razmiricu izmedju hrvatskih ustaša i ugarskoga dvora svoj smjer promienila, od tada je Ivan od Paližne postao glavnim i iskrenim zastupnikom i predstavnikom pomisli o državnom sdruženju kraljevine Dalmacije i Hrvatske s Bosnom. Ovoj je pomisli on posvetio svoj mač, za nju prolijeva svoju krv, za nju izpustio dušu. Koliko možemo suditi iz djelovanja bivšega predstavnika vranskoga, njega je u tom pokretu zapao zadatak više vojnički nego li diplomatski. Mi nalazimo Ivana na čelu ustaških, kašnje i bosanskih četa kod Vrane, Počitelja, Novoga grada, Ostrovice, Zadra, Kliša, na ravnicah slavonskih i u dolinah hrvatskih — svagdje vojujućega većom ili manjom srećom, ali svagdje na svih razbojištih u našoj domovini nepomična i neustrašiva. Ivan je i kano ban ustaške strane hrvatske više od žezla nosio stieg banski.

U Stjepanu Trvdku i Ivanu od Paližne izgubi dakle narodna pomisao o državnoj zajednici zemalja našega naroda dva ponajglavnija zatočnika. Ona je za tiem sbilja malaksala, te je i sav pokret u našoj domovini opet stao tetubati izmedju narodne i dinastijske politike. Stjepan Tvrdko ostavi iza sebe sina svoga imena: Stjepana Tvrdka Tvrdkovića i kćer Katarinu (drugi ju zove Anu) udatu za Hermana celjskoga grofa i zagorskoga župana. Ostavio je dakle svomu rodu potomka, ali ne svojoj državi sebi u duhu i težnji ravna nasljednika. Taj je gubitak odmah osietila ne samo Bosna, već i kraljevina Dalmacija, Hrvatska i Slavonija.

V.

Stjepan Dabiša, nasljednik kralja Stjepana Tvrdka, obaštini s bosansko-srbskom krunom takodjer kraljevinu Hrvatsku i Slavoniju. Municipalizam u Dalmaciji, vanjska pogibelj od Turaka i kraljeva neodlučnost oslabi njegovu vlast. Duh ugarskoga državnoga prava steče nad zajednicom južnoslovjenskom pobjedu u djakovačkom ugovoru. Odpor bana Ivana Horvata; njegovim porazom ugušen na vrijeme hrvatski ustanak.

Dva događaja sbivša se u kratko jedan za drugim imaše znatan upliv u razvitak naših stvari. Jedan od njih jurve napomenusmo: smrt naime kralja Stjepana Tvrdka, kojom se izprazni prijestol bosanski, sa koga je Tvrdko toliko utjecao u sudbinu južnoslovjenskih plemena one dobe. Nasljednikom bijaše mu ne sin Stjepan, nego Stjepan Dabiša, koj u javnih listinah nazivlje svoga predšastnika „starijim bratom“. Stjepan si Dabiša prisvajaše po nazoru slovjenском pravo na prijestol kano stariji član kraljevske obitelji veleć, da ga bog „učini nasljednika v zemljah roditelj i praroditelj po prijestavljenji privisokago gospodina brata . . staršago gospodina Stefana Tvrdka.“¹ On se dakle smatrao kano „gospodin i namjestnik u gospodstvu i vasem inom gospodina Tvrdka kralja“,² te se kano takav pisao „kralj Srbijem, Bosne, Primorju, Hlmsce zemli, doljnim krajem, zapadnim stranam, Usore, Soli i Podrinju“, ili kraće: „kralj Srbijem, Bosni i Primorju.“ Stjepan Dabiša stolovaše, kano i njegov predšastnik, u kraljevskom dvoru u Sutjesci, u gradu ležećem u srdcu Bosne kod stjecaja potoka Poljanske s Trstivnicom, i u bližjem kraljevskom dvorcu istoga imena kod posljednje rieke (Трстичкиница). Uz kralja Dabišu i suprugu mu kraljicu Jелenu obnašali su kr. dvorske časti: Tomaš Lušac kano logothet (kancelar), dubrovčanin Gjuro (Žore) „de Bocha“ (Bučić?) kano protovistijar (πρωτοβιστιάριος, prae-

¹ Pučić: spomenici srbski II, 39. Isto tako zove Stjepan Dabiša kralja Stjepana Tvrdka svojim bratom u listinah od 17 srpuja 1392 i 17 svibnja 1395 (kod Miklošića: monum. serb. p. 222—26). Dosađanji povjestnici, neznam na kojem osnovu, držali su Stjepana Dabišu bratučedom kralja Tvrdka po stricu mu Miroslavu a ocu našega Dabiše. Prem se „bratom“ u starih listinah kadšto nazivaju rođjaci i zetovi (vidi Daničićev rječnik pod riečju „братъ“), nebih se ipak usudio ovdje toj rieči podmetnuti znamenovanje onih povjestnika, tim manje što rieč „братовуча“ poznata je i našim starinam.

² Rieči u listini od 6 ožujka 1392 kod Pučića op. cit. p. 35.

fectus aerario), Gojak Dragoslavić i Stanac Priekušić kano dvorski, Vukac Vladisalić i Radoje Radosalić kano pristavi, Ivan Radivojević kano stavilac, Batalo kano tepčija i pop Milac kano dvorski „kapelan“.¹ Stjepan je Dabiša poput svoga predšastnika u svih važnijih poslovih državnih upućen bio na sudjelovanje i savjet zemaljskih velikaša i vlastele, vojvodâ, knezova i županâ. Kada god je kralj dielio milosti i povlasti, sklapao ugovore ili potvrđivao starije obveze, dostojanstvenici i velemože kraljevine bili su „ručnici i svjedoci“ toga čina proiztiućega od krune. Velemože se bosanski obično navode po krajevih, na koje bijaše Bosna razdijeljena, i u kojih su oni ili obitavali ili službe obnašali. Kraljevina je bosanska tada sastavljena bila glavno iz Bosne u smislu užjem, za tim Usore t. j. pokrajine, kroz koje teče rieka ovoga imena, onda iz Huma ili humske zemlje i napokon iz „donjih krajeva“. Ove su se krajine i dalje dielile, a medj inimi bijaše dio Bosne pokrajina Soli (sada Tuzla) na iztok-sjeveru medju Sprečom i Drinom, za tim „Podrinje“, t. j. pokrajina oko rieke Drine, Solima na jugu. Prema glavnomu razdjeljenju Bosne navode se u listinah ovi velemože i vlastela, od Bosne: Mirko Radojević, Pavao Radenović, Priboje Masnović, tepčija Batalo, vojvoda Sandalj, Dragić i Stipoje Hrvatinić, Vukosav Nikolić, Vukota i Radoslav Pribinić i Grgur Vilhanić, od donjih krajeva: vojvoda Hrvoje i knez Mladen Stančić, od Usore vojvoda Vlatko i Vučina Vlatković, knez Stjepan Ostojić i knez Stipac Bilošević, od humske zemlje: knez Vukašin Milatović i knez Juraj Radivojević. Još se napominju vojvoda Petar Pavlović, knez Vukac Martićić, knez Vladislav Vojevodić, knez Dobroslov Divošević, knez Gojko Dragosalić, župan Tvrdislav Tuica, župan Radoje Radosalić i župan Juraj Tihćinović. Njeka su od ovih imena dobro poznata iz dobe kraljevanja Stjepana Tvrdka; a valja ovdje napomenuti velemože bosanske i za Stjepana Dabiše, jer su oni, kano što bosanska vlastela u obće, bili znamenit faktor u bosanskoj povjesti. „Vlastelstvo je — kako dobro opazuje učeni A. Majkov² — ondje od iskona raslo na domaćoj zemlji, nije primalo u se nikakvih prevrata, koji bi ga razmetnuli, nego je ponavljalo silu svoju brzo mienjajući vladaoce i sve jače utvrđujući svoje družinske sveze. Jako se miešalo u sve državne doga-

¹ Izvadjeno iz suvremenih listina.

² Istorija srbskog naroda. Iz ruskoga u Beogradu 1858. str. 198.

djaje i njimi dokućivalo svoje koristi i namjere. S vremenom i sa sgodom tako se utvrdi, da iz njega izidje nekoliko plemena polu nezavisnih. Starosjediostvo, čim se slavenski život od starine vrlo razlikuje, učini te nastase onako silna plemena kanò n. pr. Sankovići, Jablanići, Hranići, koji držaše ciele oblasti i njimi naredjivaše po svojoj volji, tako da kraljevom ostajase samo potvrditi vrhovnom vlasti svojom njihove naredbe . . . Na njihovih se pismih (poput na kraljevskih) podpisivaše svjedoci vlasteli iz njihova područja, i okò njih sabiraše se na gomile vlastela njihova plemena i druga vlastelska plemena.“ Jačanje vlasteoske moći u Bosni podpomoglo je i to, što nije ondje bilo zakonom ustanovljenoga priestolnoga reda. S toga se događjalo, da su se oni, koji mišljahu imati pravo na prijestol, obraćali za podporu na vlasteostvo, pače da se iz ovoga njetko na prijestol podiže. I čim je vladalac bio slabiji, tim su vlastela neodvislija bila i zakidala u vladalačka prava. Tomu imade malo traga u vladanju takova kralja, kakav bijaše Stjepan Tvrdko, koj je sam davao pravac osobito vanjskoj politici. Ali kod vladalaca slaba duha vlasteostvo je dizalo svoju glavu preko granica, u kojih se inače moglo u državi kretati na svoju i njezinu korist. Medju velemožami bosanskimi prvo su mjesto zauzimali vojvode, od kojih se mnogi zvaše „veliki vojvode.“¹ Čast ova kano da je bila nasljedna, prelazeća ipak samo na jednoga sina ili na najbližega u rodu, jer se sinovi vojvode za života očina i braća za njihova života zvalu knezovi. U svakom od navedenih dielova kraljevine odlikovaše se osobito po jedan vojvoda. Za kraljevanja Stjepana Dabiše napominje se u Bosni vojvoda Sandalj, u Usori vojvoda Vlatko (1392) a za njim (valjda sin) vojvoda Vučina Vlatković, u donjih krajevih vojvoda Hrvoje, u primorju Radić Sanković itd. Koliku su ovi velemože u državi vlast izvršivali, budi navedeno za primjer: da su braća vojvoda Radić i župan Bjeljak Sankovići dne 15 travnja 1391 obćini dubrovačkoj za uvijek odstupili „župu konavaljsku i zemlje Vitaline“, te da je isti vojvoda Radić poveljom od 15 svibnja r. g. u svojim „dvorih u Zaborah“ dozvolio kano kakav vladalac: „da svaki Dubrovčanin hodi s trgom i bez trga slobodno po vsem vladaniju“ njegovom.“²

¹ Sr. kod Daničića u rječniku **БОЛГОДА** (I, 150—52).

² Listine kod Miklošića op. cit. p. 217—20. Sankovići imadoše svoga „djaka“ inenom Grubanca Hlapčića i Raška, svoju vlastelu: Milana Tuklekovića, Bratoju Radonića i Stjepka Ozrojevića.

Sandalj bijaše sin Hranje Vukovića, koj je živio za Stjepana Tvrdka i od njega bio postavljen za vojvodu u Humu. Hranji brat a Sandalju stric bio je poznati nam Vlatko, prije namjestnik Stjepana Tvrdka u Dalmaciji, za tiem vojvoda usorski i junak kosovski. On se napominje još druge godine vladanja kralja Stjepana Dabiše.¹ Sandalj je imao dva brata, kneza Vukca i Vuka; a on je bio za Dabiše vojvoda bosanski. Još više će se od sada spominjati ime vojvode Hrvoje, o kojega rodu znade se samo to, da je bio sin (Vuka) vojvode bosanskoga iz donjih krajeva, a brat knezu Vojslavu i banu Vuku. Vojvoda je Hrvoje već u prvom početku bio takova ugleda u istom inostranstvu, da ga je mletačka republika poveljom od 13 srpnja 1393 uvrstila ujedno sa odvjetci među svoje začastne građane,² a tim odlikovala kano veoma riedke inostrane knezove one dobe.³ Hrvoje bijaše, kako nam pripovjeda očevdac, o kom na svojem mjestu više, „knez velik i uzmožan“, „velik gospodin vlašću a ne manji tielom“, muž vremena burna i nestalna, a po vjeri „Pataren“ t. j. pristaša crkve bosanske. Još nam napomenuti Vuka Vučića, bogatoga vlastelina⁴ a tasta vojvode Sandalja, koj je uzeo njegovu kćer Katarinu.

U takovu se kretao krugu Stjepan Dabiša, kada je poslije Stjepana Tvrdka nasliedio bosansko-srbsku krunu. Ostavimo ga za časak i prijedimo na drugi znamenit događaj onoga vremena.

U doba naime, kada se Stjepan Tvrdko s ovoga svieta prestavi, kano da se stanje Ladislava napuljskoga, kojega se je stieg od više godina u našoj domovini vijao, s jedne bar strane bješe na bolje okrenulo. Povod je ovoj promjeni dala promjena osobe na stolici sv. Petra. Urbano VI., taj protivnik Karlu i njegovu sinu Ladislavu, bio se naime prestavio dne 18 listopada 1389 upravo kada se spremao da Napulj osvoji. Njegovom se smrću nije izcielilo pod njim započeto zapadno razkolje (1378—1428); jer su kardinali sakupljeni u Rimu protupapi Klementu VII. (1378 do 1394) oprli stožernika Petra Tomacellia, podignuvši ga (2 stu-

¹ U listini od 17 srpnja 1392 (kod Miklošića p. 222): „и воскодомъ Влаткомъ зсорскимъ.“

² Povelja iz mlet. arkiva kod Šafařika op. cit. Glasnik XII, 135.

³ Sr. popis Marina Sanuta kod Muratoria: script. rer. ital. XXII, 431 seq. Ivan knez krčki, modruški, senjski itd. imenovan 7 srpnja 1386.

⁴ Diel svoga blaga uloži Vuk u dubrovačku sahranu. Vidi listine kod Pučića op. cit. II, 48 seq.

denoga) na rimsku stolicu pod imenom pape Bonifacija IX. Tako je kršćanstvo opet ostalo razdvojeno u glavi vrhovnoga pastira! Ova je sgoda za našu stvar od važnosti za to, što je novi papa naprama napuljskomu dvoru u Gaeti stao tjerati politiku protivnu onoj svoga pređšastnika, dočim je njegov suparnik stanujući u Avignonu i na dalje podupirao Ljudevita anžuvinskoga. Kada je Karlo VI., kralj francezki, u vrieme izpražnjene u Rimu stolice papinske, posietio u Avignonu protupapu Klementa, bio je Ljudevit njegovim sudjelovanjem dne 1 stud. 1389 ondje za kralja obiju Sicilija okrunjen. Ljudevit se sada ozbiljnije pripravljaio na put u Italiju, da zasjedne napuljski prijestol. Tim je dakle više valjalo dvoru u Gaeti nastojati kod novoga pape u Rimu, da si ga pridobije. S toga izašla Margareta bez oklievanja poslanike u Rim, da se Bonifaciju poklone i da mladoga Ladislava izruče u njegovu zaštitu. Bonifacio je već poradi svoga protivnika, stojećega pod okriljem francezkoga dvora, priklonost svoju obećao udovi i sinu nesretnoga Karla, te jih ne samo rieši svih crkvenih kazna, nego proglasivši, kako se izmedju ostalih razabire iz mletačkoga naputka od 3 veljače 1390, Ladislava u javnom konsistoriju za napuljskoga kralja obeća dva kardinala poslati u Gaetu da ga ondje okrunu. Tako je bilo; Ladislav, mladić od 14 po prilici godina, bude 11 svibnja 1390 okrunjen po kard. Angelu Acciaiolu. Evo, tako je kraljevina napuljska imala sada dva okrunjena gospodara, medj kojima mogaše samo oružje odlučiti. Ni na to se nije čekalo dugo. Ljudevit se dne 20 srpnja ukrea u Marsilji, i poslije velike nepogode na moru prispije 14 kolovoza u Napulj. Glavni grad klicanjem primi Franceza, mitom mu se predade tvrđjava s. Elma (19 listopada), a za tiem obližnja mjesta, pače (7 ožujka 1391) i „castel nuovo“, jedina u Napulju točka, koja je građanstvo sjecala na Karlova potomka. S druge strane nije ni papa Bonifacio prestao podupirati svoga štićenika novcem i vojskom, a u napuljskom okolišu poče se nepovjerenje buditi proti inostrancu, kao što svjedoči primjer bližnjega grada Puzzuola zarobivšega dne 2 lipnja 1391 Ljudevitova guvernera i iztaknuvšega opet stieg kralja Ladislava.¹

Kada smo dakle nešto više primjetili, da se je stanje kralja Ladislava u ono doba s jedne bar strane na bolje okrenulo, imali

¹ S veće česti po annali napolit. ap. Muratori: script. rer. ital. XXI, 1060—61. Sr. njegove annali d'Italia ed. cit. p. 829 seq.

smo pred očima taj događaj, po kojem je Ladislav krunitbom za kralja napuljskoga stekao pravan i sa stolice rimske neprieporan osnov vladalačkoj vlasti u nasliedjenoj si kraljevini. S ovoga osnova mogao se laglje i uspješnije boriti proti svomu takmacu, imajuć proti sebi ne dva, kano malo prije, već jednoga neprijatelja. Ovo kano da je osjećao kraljevski dvor u Gaeti, jer nalazimo da se počeo miešati u poslove naše domovine, na koju nije mogao prije ni ozbiljno misliti i sbog svoga položaja nestalna u dolnjoj Italiji i sbog Stjepana Tvrdka. Jer je ovaj, kako vidismo, posjednuvši ljeti g. 1390 gradove dalmatinske, Dalmaciju i Hrvatsku podvrgao svojoj kraljevskoj vlasti, koliko je inače napuljskomu dvoru i prijazan bio. Ladislav nije do duše mogao ni sada misliti, da posjedne državu, na koju mišljaše imati pravo nasljedstva; takovu podhvat u nisu prijale okolnosti ni Ugarske ni Italije, a ni kraljeva doba. On ipak držaše, da je nadošlo vrijeme i tomu put prokrčiti. Od prvih bijaše mu sredstvi steći si i umnožati pristaša i privrženika, odlikujuć jih i darujuć. Ladislav se u tom smjeru najviše sjećao onih, koji su njegovu ocu dopomogli do hrvatskoga i ugarskoga prijestolja. Tako je on — da navedemo dva tri primjera — dne 15 lipnja 1391 svojim vjernim braći Pavlu i Ivanu šaroškim darovao u vukovskoj i požežskoj (Orjavu) županiji imanja bivša prije Ivana Treutela Sigismundova pristaše, onda dne 7 srpnja r. g. Ladislavu Crniljeviću druga dobra u vukovskoj „banovini“, na dalje dne 17 srpnja r. g. knezu Dragiši, sinu vojvode Vukca, selo „Sridu“ u županiji Sanskoj (Sana) i Zabić, selo spadajuće na grad Ključ, ležeći na rieci Sani u Bosni, napokon svojim dvorjanikom Franji i Karlu selo Jazane kod Ostrovice u Dalmaciji.¹ Nu ovo sredstvo nije bilo dovoljno za učvršćenje kraljevske vlasti u zemlji, izvan koje bijaše sila i moć njezina. Ona je trebala u samoj zemlji vidljiva predstavnika, a toga joj dade kralj Ladislav odlukom izdanom² u Gaeti dne 17 srpnja 1391 „s privoljenjem i vlašću majke si i skrbnice Margarete, tako imenom njezinim kano i skrbnika si kard. Angela.“ Kralj je naime ovom odredbom povjerio „banovinu Dalmacije i Hrvatske“ vojvodi bosanskomu Hrvoju i bratu njegovu Vuku. Za što je Ladislav odlikovao ovom časti Hrvoja i Vuka, to očituje sam navodeć njihovu prama sebi izkazanu vjernost i nalazeć u

¹ Dotične listine prepisah iz registâ kr. Ladislava u kr. arhivu napuljskom i priobćih u arhivu za jugoslav. povjest. VII, 28—36.

² Ibid. p. 32—34.

njih „glavne branitelje svoje časti, stališa i imena“, i uzdajući se u njihovo dugotrajno iskustvo. S banskom časti htjede Ladislav skopčati svu vlast, koju imашe hrvatski banovi za kralja Ljudevita; a drugim pismom naloži svim oblastim u zemlji, da vojvodi Hrvoju i Vuku „kano banovom onih kraljevina budu podložni i pokorni.“ „S toga — ovako kralj nagovara u pismu novo imenovane bane — zapoviedamo vašim vjernostim, da primiv rado i slobodno ovaj na banovanje odnoseći se teret tako ga nosite na slavu i vjernost našu, da naša visost uzmogne prema zaslugam i iskustvu vašem podići vas još na veće časti.“ — Ali se Ladislav, osim što je kraljevini Dalmaciji i Hrvatskoj dao glavu, pobrinuo k tomu za svoga namjestnika u svih zemljah i kraljevinah krune ugarske. Izbor taj pade na muža, koj je najvjernije pristao bio uz Karla sve do njegova smaknuća, koj je i kasnije najviše dizao stieg kralja Ladislava na bojnih poljanah Slavonije i Mačve — na bana Ivana Horvata. Ladislav je njega imenovao za svoga namjestnika u Ugarskoj i saveznih joj kraljevinah.¹ Ladislav si je napokon laskao, da smije među svoje privrženike pribrojiti veoma odlične velemože ugarske i hrvatske, imenito: istoga palatina vojvodu Stjepana, Stjepana Šimontornjskoga, Ladislava vojvodu erdeljskoga, Ladislava od Lučenca nekada bana slavonskoga, Mirka Bubeka prije bana dalm. hrv. sada dvorskoga sudca i njegova brata Detrika bana dalm. hrv. slav. za tiem Gjuru Seča, sina pokojnoga Nikole palatina, i njegova brata Grgura, Pavla Bisena, Vukca sina vojvode Petra, Nikolu Zambova, Ivana Vuića i druge velikaše.

Tim si dakle načinom mislio Ladislav put izravnati do prijestola hrvatskoga i ugarskoga. On je u izboru sredstva bio providniji od oca nehrleć u nepoznate si zemlje, prije nego li se osvjedočio, kako bi ondje primljen bio i bi li se uzdržati mogao. Ali lasno je bilo Ladislavu iz obala sredozemnoga mora izdavati naredbe, imenovati namjestnike i banove, računati na privrženost boljara i velemoža. Tim se prijestol neosvaja. Uspjeh napuljskoga dvora mnogo je visio ne samo o njegovoj stranci nego takodjer ob odporu, koga se mogao bojati, sa strane ugarskoga i bosanskoga kralja. Dok se jedan i drugi držao svoga prava na prijestol, na koga se u Gaeti isto tako zakonito pravo stavljalo, mogla je samo sila odlučiti, komu od njih ide prvenstvo. Ali na ovaj po-

¹ Vidi u listu od 8 list. 1391 ibid. p. 36: „Johanni bano Machoviensi in regnis praedictis nostro vicario generali.“

sljednji „dokaz práva“ mogao se kralj Ladislav najmanje u onaj par prizvati, kada mu se valjalo boriti sa suparnikom u samoj kraljevini Napuljskoj.

Izpripoviedavši ovako u kratko nješto o nasljedniku Stjepana Tvrdka u Bosni i o novom nastojanju kralja Ladislava da steče upliv u našoj domovini možemo sada preći da vidimo, kako se kralj Sigismundo ponašao naprama ovim promjenam. Vidjeli smo, kako je Sigismundo bio zabavljen u iztočnom kraju svoje države baš onda, kada je kralj Stjepan stao na vrhuncu svoje moći i slave, i kako mu jedva podje za rukom razbiti troglavi savez poljsko-vlaško-moldavski, odcepiv od njega moldavskoga vojvodu. Sigismundo se bavio još u prvoj četvrti god. 1391 u Erdelju, gdje ga 25 veljače nalazimo u Biogradu a 5 ožujka u Sibinju. Uredivši ondje poslove, kako se moglo, vrati se preko Diösgyöra (u boršodskoj županiji), gdje je dne 22 r. m. boravio, u svoj kraljevski dvor.¹ Ovdje mu stiže glas o smrti dvaju svojih opasnih protivnika: Stjepana Tvrdka i Ivana od Paližne. Sigismundo je sigurno uzastopce zamislio osnovu, kako da umiri Dalmaciju, Hrvatsku i Slavoniju, kako li da ondje uzpostavi svoju malo ne uništenu kraljevsku vlast. Najkraće može bit sredstvo bi mu bilo izaslati tamo silnu vojsku; ali to je bilo teško vladaocu sa sviju strana stisnutu i napadanu. S toga je ugarski dvor odabrao drugi put. Najprije se poslije uzkrsa god. 1391 uputi sama kraljica Marija u Hrvatsku ili tadašnju Slavoniju, gdje ju dne 14 travnja nalazimo u Ladislavu, selu biskupa zagrebačkoga, ležećem onda u županiji križevačkoj a ne daleko od Paližne. Ovdje je kraljica izravnala razpru izmedju biskupa Ivana i Stjepana od Predavca (sela kod Belovara), koj je bio selo Ladislav opustošio i prisvojio.² Iz Ladislava je kraljica pošla u Viroviticu, gdje se još o Gjurgjevu bavila.³ Ovo putovanje kraljice imaše jamačno i političku svrhu tiem više, što je u onom takojer dielu naše domovine bilo više privrženika hrvatskoga ustanka, med koje se brojiše sinčevačka vlastela, Tibaldo i Ivan⁴ i mnogi drugi. Je da li ovo putovanje kraljice većim plodom

¹ Sr. listine kod Fejéra: cod. dipl. X, 1. p. 687, 676 i 684.

² Listina ibid. p. 719—22.

³ Ovdje izdade dvie listine. Vidi ibid. p. 721, 662—63.

⁴ Sr. listinu ibid. p. 514: „Tybaldus filius Deseu de Zenche, assecla Joannis . . de Palisna . . in praedicta Zenche et Zavorsia vocatis in comitatu Crisiensi existentibus . .“ Ibid X, 2. p. 54

urodilo od onoga prije pet godina, nije nam poznato; ali rekli bismo da joj nije pošlo za rukom odvratiti Ladislavove privrženike od zamišljenih nakana. Jer to je izvan svake sumnje, da ne dugo iza boravljenja kraljice Marije u Hrvatskoj dodje u Gaetu bivši zagrebački biskup Pavao Horvat, izaslan tamo od svojih političkih prijatelja. Viesti, koje taj ustaški diplomat u ime svoje stranke Ladislavu saopćí, uzradovaše napuljski dvor; ali obzirom na svoj položaj u kraljevini, koj je bio samo u toliko povoljniji što su se mnogi privrženici Ljudevita anžuvinskoga počeli neuzdati u njegovu sreću, nije mogao kralj Ladislav ni sada što drugo učiniti, nego što je pismom¹ od 8 listopada 1391 uputio u Hrvatsku i Ugarsku dva pouzdanika, od kojih jednomu je Sebastian ime.

Malo za tim sledio je i kralj Sigismundo stope svoje okružene supruge. Dok je na ime gledala Marija u Hrvatskoj umiriti duhove, bješe Sigismundo pošao u Krakov, da kroz svoju šurjakinju utazi kralja Vladislava; a za tim se poslije svoga povratka u Ugarsku, gdje ga 1 lipnja nalazimo u Ostrogonu, onda 26 srpnja u Zvolenu², uputi u dolnje predjele. Iz listine, koju kralj dade banu Ditriku Bubeku na korist grada Zagreba, doznajemo, da se Sigismundo početkom rujna (o maloj gospođi) desio u Požegi.³ Mislimo, da se nećemo prevariti, reknemo li: da je kraljevu putovanju dvojaka ciel bila: učvrstiti svoju stranku u vjernosti i pobrinuti se za sje-gurnost Hrvatske, Slavonije i Dalmacije navlastito proti turskim provalam. Znamo, kako je ljeti minule godine, kada je kralj rat vodio u Moldavskoj, ugarska vojska pošla u Srbiju na susret turskim četam. Ove pako godine svrati sultan Bajazid, umirivši Aziju, svoju pažnju na Carigrad i zemlje balkanskoga poluotoka. Slavni grad Konstantinov bude prvi put obkoljen a ostala vojska okrene se k Podunavlju. Vlaški se vojvoda Mirča pokori slavodobitniku i stane mu plaćati godišnji harač, te se od ove godine navodi Vlaška u zapisniku porte medju zaharačenimi zemljami.⁴ Ovom je prigodom jedan odiel turske vojske zakrenuo u Sriem i ondje

¹ Pismo priobćih u Arkivu VII, 36—37: „Super nonnullis, quae vestri parte a reverendo patre P(aulo) episcopo Zagrabiensi, consiliario et fidei nostro dilecto, nuper accepimus, queve nobis indicialiter advenire gratissima dicta, fiducialiter commissum Sebastiano Hungaro . .“

² Sr. dotične listine kod Fejéra op. cit. X, 1. p. 681—85.

³ Kod Marcelovića MSC. in bibliotheca metropol. Zagrab. ad. h. a.

⁴ Sr. Hammer: Gesch. des osman. Reiches I, 187.

plienio. Ovo je bila prva osmanlijska provala u našu domovinu, a svršila se tiem, da su turske čete od hrabroga Ivana Morović-koga razbijene kod Mangjelosa ali uz dosta znatnu žrtvu, kojom pade Ivanov brat Dionizije došav u sužanjstvo tursko.¹

Bez osobita oštroumlja mogoše predvidjeti Sigismundo i njegovi savjetnici, da ova prva turska provala u zemlje s ove strane Save neće biti posljednja, jer nebijaše ino van posljedica osvajanja osmanlijskih u jugo-istočnoj Evropi. Poslije kosovske bitke i poslije zaharačenja Srbije i Vlaške bile su hrvatske i bosanske zemlje prve na udarcu, koji jim Turčin namieni a kroz nje srednjoj Evropi. Ali i to je imalo biti svakomu jasno, da se nastajuća pogibelj može odvratiti samo onda, ako se urede odnošaji izmedju ugarskoga i bosanskoga dvora i ako se naša domovina jednom već umiri, te sloga i porazumak uvede medju ove na akciju pozvane faktore.

Koncem ove godine nalazimo kralja Sigismunda u Budimu.² Bivši malo prije u južnih stranah mogao se uvjeriti, da iz navedenih razloga valja hrvatsku kraljevinu povjeriti rukam vještim i razboritim. On je to i učinio imenujuć Ivana kneza krčkoga i modruškoga banom Dalmacije, Hrvatske i Slavonije.³ Proti navadnom običaju povjeri kralj posestrime kraljevine sdruženoj upravi svoga pouzdanika i u časti namjestnika. Ivan bijaše u potonje doba ne malo pričeñ u svojem javnom djelovanju razmiricom sa svojom šurjakinjom Katarinom. Povod svadji dade ugovor⁴ Ivanova brata Stjepana od g. 1388 sriedu poslije Miholja, kojim izmedju ostalih ostavlja svojoj kćeri Jelisavi modrušku gosposčinu. Ovaj ugovor bješe poslije Stjepanove smrti potvrđen dne 20 travnja 1390 kraljevskom listinom.⁵ Ali još prije ove potvrde posjede udova Ka-

¹ Najprikladnije čini mi se ovamo uvrstiti taj događaj, koga napominje sam Sigismundo u listini god. 1404 (ap. Fejér: cod. dipl. X, 4. p. 295): „dum . . . Turci valido eorum cum exercitu comitatum nostrum sirmiensem hostiliter subintrassent: tunc idem Joannes de Maroth banus cis civitatem Magiolaz cum eisdem . . . conflictum comisisset, in quo etiam conflictu Dionysium fratrem suum uterinum iidem nostri hostes captivassent . . .“

² Sr. listine kod Fejéra: cod. dipl. X, 1. p. 683, 688.

³ Početkom rujna bio je Ditrik Bubek još banom, a u listini od 11 studenoga 1391 (Fejér ibid. p. 676) već se Ivan napominje banom.

⁴ Čita se kod Fejéra ibid. p. 491—93 iz matice u c. arhivu bečkom.

⁵ Ibid. p. 589—91.

tarina grad Modruš, koji si Ivan pravno prisvajaše. Između obiju izleže se takova zavada, da knez Ivan odluči grad Modruš oružjem oteti. S toga se obrati na svoje prijatelje Mletčice, da mu u pomoć pošalju nekoliko streljaca. Ovoj je prosbi vieće zadovoljilo svojim zaključkom od 13 travnja¹ dozvoliv knezu 30 streljaca. Ali se ova razmirica izravna već početkom svibnja posredovanjem Ivanovih svaka, naime Ivana gospodara devinskoga u Istri i Vuka od Stubenberga, a za jamstvo uređena ugovora uloži knez Ivan polovicu Senja, za tiem Slunj, Drežnik i Steničnjak, Krk, Trsat, Bakar i Bribir.² Ovaj inače obiteljski posao valjalo je ovdje pripomenuti, da se nepropusti ništa iole znatna, što se odnosi na onu znamenitu osobu našega naroda i na poznavanje one dobe. Knez je Ivan, kako se već iz navedena posjeda njegova razabire, spadao među muzeve ne samo rodom najodličnije nego i imetkom najimućnije. A kako bijaše Ivan osoba kralju ugodna i mila, stekao si je najobširnijih povlasti na svoj imetak; tako mu bješe listinom od 11 stud. 1391 dozvoljeno, da on i njegovi potomci slobodno na svojih dobrim bez svake daće traže, vade i izkapaju bud kakovu rudu, bila zlatna, srebrna, bakrena, olovna ili željezna.³ Ova dozvola, koliko svjedoči kraljevsku naprama knezu izkazanu milost, toliko nam svjedoči, da se je naš vlastnik brinuo za čim izdašniji dobitak od svojih imanja, pak da rudokopje nije bilo već onda nepoznato u našoj zemlji.

Evo mudrosti takova muža povjeri kruna našu domovinu. Nu knez Ivan bijaše hrvatskim banom zastupajućim kralja Sigismunda, a znamo da je i Ladislav malo prije imenovao bio za banove braću vojvodu bosanskoga Hrvoja i Vuka, pak da je njegov obći namjestnik bio ban Ivan Horvat. Osim toga nameće nam se ovdje i to pitanje: nije li i bosanski kralj Stjepan Dabiša, kano „namjestnik i nasljednik“ Stjepana Tvrdka branio svoje nasliedjeno pravo na Dalmaciju i Hrvatsku, pak prema tomu udesio upravu? U kakovu je odnošaju stao Stjepan Dabiša naprama kruni ugarskoj i naprama kralju napuljskomu?

Iz suvremenih spomenika doznajemo, da se je kralj Stjepan Dabiša držao nasljednikom Stjepana Tvrdka ne samo u Bosni nego i u Dalmaciji i Hrvatskoj, te da je on ovdje, pače u istih

¹ Misti vol. 41 u mlet. arhivu MSC.

² Listine vidi kod Fejéra loc. cit. p. 647—49.

³ Povelja ibid. p. 676—78.

još najopornijih gradovih dalmatinskih, za zakonitoga vladaoca i gospodara priznan bio. Tako čitamo na čelu spljetske listine¹ od 27 siječnja 1392 ovaj napis: „regnante serenissimo principe ac domino Stephano Dabiscia dei gracia Rasciae, Bosnae, Dalmaciae etc. rege inclyto, temporibus quidem rr. in Christo p. et d. Andreae, eadem gratia archiepiscopi spalattensis . . .“ Ovako se na glavi javnih izprava napominju samo pravi vladaoci zemlje. Na dalje, Stjepan je Dabiša izvršivao vladalačka prava; tako je on dne 25 travnja 1392 potvrdio gradu Trogiru starodavna prava i povlasti, priznane mu takodjer od predšastnika Stjepana Tvrdka.² Od gradova dalmatinskih bio je još jedini Zadar, koj nije njegove vlasti priznavao, pače je u vieću dne 19 siječnja 1392 obnovio svoju vjernost kralju i kraljici Ugarske pred nadbiskupom Petrom de Matifariz i opatima sv. Krševana i Rogovskim.³ Namjestnikom Stjepana Dabiše bio je Vuk Vučić (sin vojvode Vuka) te se pisao banom „kraljevinâ Dalmacije i Hrvatske“. On je Andriji spljetskomu nadbiskupu dozvolio, da smije dvorac i tvrđu sagraditi na zemljištu crkvenom kod mora u Lukaču, te je poglavarstvom grada Spljeta i Trogira i dvorskim u Klišu, Opraku i Omišu ovo prijavio.⁴ Sve ovo jasno svjedoči, da je Stjepan Dabiša s prijestoljem bosanskim nasliedio i vlast u Dalmaciji i Hrvatskoj, te da mu je ona tudjer priznana. Isto se u tih stranah susretamo s osobami hrvatskoga ustanka, koje su nepomično stale o boku Dabišina predšastnika. Među ovimi nalazimo oba sinovca Ivana od Paližne, od kojih je Ivan kano predstavnik vranski držao Vranu a Nikola kano knez ostrovički držao Ostrovicu. Oni su u travnju 1392 obnovili s Trogirom staru ljubav, te gradjanom dozvolili slobodni saobraštaj s Vranom i Ostroviicom izključujuć samo one, „koji se proti gradu bune.“⁵

Jednako je Stjepan Dabiša gojio i stari odnošaj naprama obćini dubrovačkoj, kako ga učvrstio bio njegov dostojni predšastnik. On je na molbu obćine podastrtu si u Trstivnici po Stjepanu Luka-

¹ Kod Farlatia: Illyr. sacr. III, 335.

² Lucius: de regno Dalm. et Croat. lib. V, cap. 3.

³ Paulus de Paulo memor. p. 426: „iuravimus super brachium S. Chrysogoni M. ibi reverenter dictam pacem et unitatem inter nos, cum fidelitate Ungariae regis et reginae.“

⁴ Kod Farlata: Illyr. sacr. III, 335—36.

⁵ Listina kod Lučića: memor. di Traù p. 352—53.

reviću i Rafaelu Gučetiću dne 17 srpnja 1392, boraveći tada u „dolnjih krajih u Lušcih, potvrdio povelju kralja Stefana Tvrdka“ od 9 aprila 1387, a „rečeni vlastele i poklisare primiše i zavezaše se“ u ime občine davati kralju, kano i od prije, „srbski dohodak od 2000 perper dinari dubrovačkih vsako godišće na Dmitrov dan.“¹ Kralj je pače i naprama pojedinim Dubrovčanom htio pokazati, koliko štuje ugovore uglavljene izmedju njih i svoga predšastnika, čemu neka budu svjedokom pisma izdana Dragoju Gučetiću i Novaku Mačedolu dne 6 ožujka i 20 svibnja, a donesena u Dubrovnik po Radoslavu Šemkoviću, kraljevu poslaniku.²

Ove nam crtice dokazuju, da su Dalmacija i Hrvatska, isto tako občina dubrovačka ostale u početku kraljevanja Stjepana Dabiše naprama bosanskoj državi u onom odnošaju, u koj prispješe pod Stjepanom Tvrdkom. Ovaj se odnošaj nije da kako mogao u sklad dovesti s dosta poznatimi nazori državnoga prava ugarskoga; pa nije moglo biti sumnje, da će prije ili poslije doći do krvava okršaja izmedju ugarskoga i novoga bosanskoga kralja.

Ovo se je uvjerenje nametnulo sigurno i kralju Sigismundu. S toga je on vrativši se u zadnjoj četvrti god. 1391 iz dolnje Slavonije u Ugarsku snovao, kako da s jedne strane Turčinu zakrči put preko Dunava i Save a s druge bosanskoga kralja pokori. Može bit je jednoj i drugoj cicli namijenjena bila vojska, koju je u zimi rečene god. i u proljeću god. 1392 sakupljao. On je u vojsku pozvao ne samo velemože svoje nego je takodjer unajmio hrabre boriocce bližnjih zemalja; takovi n. p. bijahu Alberto Sternberg-Svietlovski i Vuk vojvoda Opolsko-Střelicki. Sigismundo, bivši još u prvoj polovici lipnja u Požunu³, nalazio se već 28 ist. mjeseca u taboru vojske, koja je — kako sam veli — silazila „proti Turkom i neprijateljem kraljevine“.⁴ Dočim je glavna vojska kraljevska, koju je sam Sigismundo predvodio, praćen od velikaša, medju kojimi bijaše Nikola Gorjanski⁵, župan požunski i trenčinski Stibor Stiborić⁶, knez Celjski Vilemo — dočim je ova vojska kraćim putem

¹ Kod Miklošića: momum. serb. p. 220—22.

² Priobći jih Pučić: spomenici srpski II, 33—36.

³ Listina kod Fejéra: cod. dipl. X, 2. p. 64.

⁴ Ibid. p. 48: „in praesenti nostra expeditione exercituali contra Turcos inimicos et regni nostri aemulos instaurata“.

⁵ Sliedi iz povelje Sigismundove god. 1408 ibid. X, 4. p. 666.

⁶ Povelja Sigismundova od god. 1394, 22 kol. ibid. X, 3. p. 144—6: „insuper in exercitu nostro, quem anno, cuius nunc tertia

pošla kroz južnu Ugarsku k donjem Dunavu, pomoćne su čete od austrijskih zemalja prolazile uz Hrvatsku, te na njezinoj granici stale o Ivanji¹, a za tim se spojile s glavnom vojskom. Ova je krenula put Kovinja (Kubin), gdje je na protivnoj strani s one strane Dunava stala glavna turska sila. Bajezid naime pokorivši si već Bugarsku i zaharačivši si Srbiju i Vlašku naumi posjesti utvrđene gradove uz Dunav, a tim si put prokrčiti u Srijem i donju Ugarsku. Sultan mogaše se uspjehu tim više nadati, što se nije bojao prievare i nevjernosti svoga vazala srbskoga kneza Stjepana Lazarevića (1389—1427). Knez Stjepan „sveto hranjaše zakletvu“ vjernosti naprama padiši i čuvajuć samo svoje poštenje, te prema svojoj obvezi sa svojim četami pored turskih i za Turke vojujuć dopuštaše, da se oganj narodne neodvislosti do skora pogasi i predje bez osjećanja u podanstvo.² Tako je i sada mogla turska vojska posjesti svojim na desnoj obali Dunava položajem znamenit grad Golubac, i prijeći dalje prema ušću Morave. Kraljevskoj dakle vojsci nije preostalo ino nego prepriječiti ovdje prielaz neprijatelja. Ovo joj podje podpunoma za rukom. Bajezid valjda nepripravan proti većoj sili za daljnja zavojevanja, povuče se natrag. Sigismundo je usljed toga uzmicaja prešao Dunav i unišao u Srbiju, te harajuć i robeć ovu zemlju kano služeću neprijatelju doprô dolinom rijeke Mlave do Ždriela. Ovdje stajaše samostan s crkvom, koje bješe ne davno pred tim sagradio pokojni knez Lazar³, otac vladajućega Stjepana. Ždrielo leži na izlasku sedam ura duga klanca, kojega strateški važnost umjeli su i Rimljani cijeniti, kao što to svjedoče ondje se nalazeći ostanci nekadanjega jim gospodstva. U taj se klanac neusudi kraljevska vojska, već se odanle povuče natrag.⁴

instat revolutio, adversus nephandos Turcos et alios schismaticos, nostros et s. coronae . . . emulos et infideles, instauraremus, ipse d. Stiborius . . .“

¹ Ibid. X, 2. p. 162: „secunda die nativit. s. Joannis B. in metis Croatiae iuxta Danubium“.

² Majkov: istorija srbskog naroda. str. 110.

³ Sr. njegovu listinu od 1 kolovoza 1380 kod Miklošića: mon. serb. p. 193—5.

⁴ Ovo crpimo iz povelje kr. Sigismunda od 14 kol. 1397 kod Fejéra: cod. dipl. X, 2. p. 419: „dum vero . . . valido nostro moto exercitu . . . ad huiusmodi nostram validam expeditionem . . . versus regnum Rascie proficiscentibus, magnaue potentia Bayzath, Turcorum impe-

Tako se svršila ova prva vojna, koju kralj ugarski preduze proti Turčinu. Uspjeh joj bijaše samo negativan; neprijatelj se opet odvrati od granica države. Sigismunda nalazimo već 1 stud. 1392 u svojem dvoru u Višegradu.¹ On je obranu donjnih predjela ostavio svojim namjestnikom: Dalmaciju, Hrvatsku i Slavoniju banu knezu Ivanu, Mačvu banu Gjuri sinu vojvode Andrije Laskovića, a banovinu severinsku Ditriku Bubecku bivšem, prije kneza Ivana, banu hrvatskomu. On je na dalje knezu Ivanu, u priznanje njegovih zasluga i da ga potakne i obodri u vjernosti, dne 11 studenoga novom poveljom² potvrdio povlasti, koju su njegovu rodu (knezom naime modruškim i krčkim) podielili bili kraljevi Andrija, Bela, Stjepan, Ladislav i Karlo. U to su vrijeme crkvom naše domovine upravljali: Andrija nadbiskupijom spljetskom, Petar zadarskom, Andrija dubrovačkom, za tiem biskupijami Ivan zagrebačkom, Ivan bosanskom (u Djakovu), Leonardo de Cardinalibus, nasljednik i sinovac Ivana († 2 trav. 1392) senjskom, bivši prije vikar oštrogonske metropolije, Krševan trogirskom, Franjo skradinskom, Pavao kninskom, Antun šibeničkom, Nikola krbavskom, dočim biskupija sriemska bijaše izpražnjena po smrti biskupa Ivana.³

Sigismundo zabavljen turskom vojnom nije mogao kraljevskom vlašću zasegnuti u nepovoljne si odnošaje u našoj domovini. Ali ni u dvoru bosanskom neopazujemo osobite djelatnosti, koja je ipak potrebna bila za dospeljevanje djela započeta pod Stjepanom Tvrdkom. Istina je, da je njegovu nasljedniku kralju Stjepanu Dabiši valjalo sakupiti sve sile na istočnih i južnih granicah bosanske države, koje su bile izložene napadanju turskomu. Kada je ove godine sultan Bajezid vojsku vodio u Podunavlje, provalio je (jednim valjda odjelom) u južno-istočnu Bosnu, gdje „je pljačkao sav priedjel i zastavio se kod Glasinaca.“ U okršaju, tudjer zametnutom, proslavi se osobito knez Gojko Mrnjavić, koj je svoj

ratoris, prope Kewe ultra Danubium nos nostrosque fideles sequaces armigeros insidiose prestolante; sed huiusmodi potentia Turcorum eorundem ante nos gressus retroflexos faciente, nobisque versus castrum Isdryl (Исдрѣло) appellatum, intra ambitum dicti regni Rascie habitum, regno ulterius in eodem progredientibus . . .“

¹ Sr. listine kod Fejéra: cod. dipl. X, 3. p. 125. onda X, 2. p. 46.

² Čita se kod Fejéra ibid. p. 50—54.

³ Ova se imena čitaju u navedenoj povelji.

mač bio posvetio bosanskomu i ugarskomu vladaocu.¹ Turska se vojska do duše povatila; jer Bosna nebijaše tada jošte svrhom njezina zavojevanja. Nu ovakovim neprekinutim bdijenjem na ovoj strani bijaše stegnuta i sapeta njezina državna snaga, te se nije mogla onako, kako je valjalo, razvijati prama jadranskomu moru.

Tim se ipak neveli, kano da je izčeznula bila vlast bosanska iz ovoga zapadnoga kraja. Ime i čini bana Vuka Vučića držaše ju u živoj uspomeni. Taj namjestnik kralja Dabiše dodje 7 veljače 1392 u Karin s vojskom. Ali ta vojska imaše drugu svrhu nego da nastavi zavojevanja u Dalmaciji pokoriv posljednji grad vjeran Sigismundu. Suvremenik² nam na ime pripovijeda: da je 13 r. m. došao u Zadar glas, da je „rečeni ban uhvatio priora vranskoga Ivana i kneza Nikolu (Miklouša) od Paližne, brata njegova i kneza od Ostrovice, i da je htjeo od njih imati Vranu i Ostrovicu.“ Nebismo mislili, da su se braća od Paližne odvrgli od ustaške stranke, kano što nas ništa neopunovlašćuje vjerovati, da je Vuk htjeo Vranu i Ostrovicu posjesti na korist kralju Sigismundu. Ovdje je dakle ili bila razmirica izmedju bana i braće od Paližne ili je vojena osnova banova zahtievala, da mu ona dva važna grada u ruke dodju, nisu li svim ovim nadošli i obziri na grad Zadar, koj je bio odanle uznemirivan a počelo se sa strane bosanske njegovu gradjanstvu približati. Ovo se posljednje razabire iz obćenja, koje je sa obiju strana nastalo. Tako je onaj isti dan, kada je u Zadar došao glas o zarobljenju braće od Paližne, unišao tamo banov brat knez Dragiša sa svojom suprugom i pratnjom.³ Obratno je Pavao Pavlović pošao dne 6 svibnja u Kliš k banu

¹ Ovaj događaj stavljamo ovamo a crpljen je iz listine, koju Dabiša god. 1394 dne 2 travnja podiela knezu Gojku Mrnjaviću. Izvorno je pisana cirilicom, preveđe ju latinski Tomko Mrnjavić i god. 1629 ovjerovi o. M. Terlecki. Priobči lat. prievod Krčelić: notit. praelim. p. 547—48: „Et tunc nobis (Gojko) inservivit, quando venit Palazit cum Turcis et depopulatus est Bosnam valde et stetit in Naglasincis, et destruxit Bosnam, et tunc venit Goiko Marnavitus . .“ U matici je valjada stajalo „НА ГЛАСНИЦЕХЪ.“ Glasinci leže sada u Sarajevskoj nahiji. Imena velemoža bosauskih, koje Stjepan Dabiša u toj listini navodi, dolaze u drugih nesumnjivih poveljah njegovih.

² Paulus de Paulo: memor. p. 426. U izdanju je „die mercurii 12 (mjesto 13) praedicti mensis (Februarii)“. Mjesto „Banus Vassich“ čitaj „Banus Vulch“, kako je nekoliko redaka više štampano. Isto je iskvareno: „D. Vuterch B“ mjesto „D. Vulch B(anus).“

³ Ibid.

Vuku, koj medju tim onamo dodje, u svojstvu poslanika grada Zadra.¹ Ban je u onom gradu sakupljao vojsku, što se razabire iz zaključka šibeničkoga vieća od 3 svibnja r. g. kojim se u njegovu vojsku odpremaju deset strijeljaca.² Ovo se približanje stranaka i tim očitovalo, što je dne 8 rujna o. g. ban Vuk sin vojvode Vuka i njegov podban knez Ivan Mislenović uvršćen medju građane i viećnike grada Zadra, te je posljednji u ime svoje i svoga gospodara položio prisegu vjernosti u nazočnosti kneza Nelepića Konstantinova sina, i kneza Ivana takodjer Nelepića a sina Ivana cetinskoga.³

Što su se Zadrani približili namjestniku bosanskoga kralja, podpomogla je ne malo razmirica, koja se zapodjenula izmedju njih i hrvatskoga bana Ivana. Glavnim povodom zavadi bijaše, što su Zadrani sav dohodak tridesetnice u svojem kotaru proti banovu pravu sebi pridržali i što nisu pustili bezplatno izvoziti soli u banove komore. Ovaj postupak grada smatraše knez Ivan za odpor proti banskoj časti i vlasti, a iz njegova prijateljevanja s bosanskimi dostojanstvenici izvadjaše opor duh proti samomu kralju i kruni.⁴

Kao što se oдавle vidi, okolnosti u Dalmaciji nisu bile nepovoljne bosanskoj politici; ali nevidimo, da bi jih Stjepan Dabiša bio upotriebio na svoju korist, što bi mogao bio učiniti tim laglje, čim je kralj Sigismundo većma zabavljen bio na drugoj strani.

¹ Ibid.

² Memorie di Traù p. 356.

³ Ibid. Ovo je mjesto u izdanju Lučićevu do zla boga nagrdjeno. Ja ga ovako izpravljam: „A. 1392 di 8 mensis septembris recepti fuerunt in cives et consiliarios civitatis Jadrae m(agnificus) d. Vulch b(anus), q(uondam) d. Vulchi vojvode de Bosnā, ac c. Joannes Mislenovich, v(ice) b(anus) eius, qui v. b. nominibus praedicti d. b. et proprio praestitit iuramentum fidelitatis et civilitatis communis nostri Jadrae super reliquias existentes in procuratoria dicti communis apud ecclesiam S. Anastasiae, praesente c. Nelepito q. c. Constantini et Michaelae Doychrech (?) familiari d. c. Ivani, et c. Joanne Nelepich et alliis. Et ego Paulus de Paulo nomine proprio et consociorum meorum in officio rectoratus, videlicet dd. Tibaldi de Nassis et Thomasi de Petricio ac tocius communitatis nostrae (interfui)“.

⁴ Razabire se iz rieči banovih na Mlečane (mon. serb. arch. veneti op. cit. p. 132): „Jadertinos, ut sint obedientes d. regi et coronae Hungariae ac sibi tanquam bano Dalmatiae ...“

Sigismundo vrativši se s prve vojne turske šmišljao je načine kako da većom silom odvrati pogibelj od svojih južnih granica, kako li da tursku silu razdieli i tim ju oslabi. Utanačiti savez s republikom mletačkom, starom vjernom drugaricom, činilo mu se razborito i probitačno, a posrednika valjanijega nije mu bilo do hrvatskoga bana kneza Ivana. Ban je volju svoga gospodara izpunio tim radje, jer mu se dala prilika, da podjedno obavi kod vieća i svoj posao. Ivan je dakle na izmaku prve četvrti g. 1393 odpravio u Mletke poslanstvo u osobi Leonarda biskupa senjskoga i svoga namjestnika. Svrha je poslanstvu bila skloniti republiku na savez s Ugarskom proti Turčinu, a s druge strane izhoditi u nje pomoć t. j. tri galije proti Zadranom, kako bi jih prisilio „da budu podložni kralju i kruni Ugarske i njemu kano banu Dalmacije.“ Republika se dobro pazila s tim hrvatskim dostojanstvenikom imajućim ujedno velik posjed u primorju hrvatskom, s kojim su Mlečani tržili. Ali ni ovo prijateljstvo nije moglo republike odvratiti od politike iduće izključivo za svojom vlastitom koristi.

Iz ove su politike niknuli oni odnošaji, koje je republika bila zametnula s Turčinom, dok je rat bjesnio između njega i Sigismunda. Već poslije kosovske bitke, čim se proćuo glas o smrti sultana Murada, bila je republika u vieću od 23 srpnja 1389 odredila Franju Quirina, da ide u Jedrenu preko Carigrada i kod nasljednika umorenoga padiše izhodi za mletačke podanike slobodu trgovine u turskoj carevini.¹ Ovo su Mlečani postigli povlasticom, koju dne 21 svibnja 1390 izdade sultan Bajezid.² Znala je republika, da je napredovanje turske sile opasno ne samo kršćanskoj stvari nego i njezinim interesom s one strane jadranskoga mora. Ali je ona i ovdje samo svoju korist pred očima imala, te napredak turskoga oružja u tom pravcu upotrebila za razširenje svoga gospodstva. Ovo se jasno razabira iz njezina držanja i vladanja naprama državicam i zemljam južno-istočne obale jadranske, a osobito naprama Zeti. Upravu ove srbske zemlje, kojom su donle vladali srbski prijestolonasljednici, bio je car Stjepan Dušan povjerio knezu Balši. Ali poslije smrti ovoga cara, kako je državna vlast u Srbiji oslabila, upravljalji Zete postadoše njezinimi gospodari. Republika se mletačka dobro s njimi pazila nastojeći

¹ J. Šafařík: monum. serb. arch. veneti loc. cit. p. 107—110.

² Ibid. p. 111—114.

jih prikloniti svojim trgovačkim interesom. Ona bješe već 3 srpnja 1362 podielila pravo gradjanstva sinovom rečenoga Balše braći knezovom Strašimiru, Gjuri i Balši.¹ Ona je i s Gjurom Balšićem prijateljstvo gojila; po zaključku od 8 lipnja 1368 dala mu dozvolu, da si slobodno naoruža galijske protu svojim neprijateljem²; a kada je Gjuro Balšić god. 1369 obsjeo grad Kotor spadajući tada pod Srbiju, republika zamoljena takodjer od cara Stjepana Uroša, posredova kod njega za mir.³ Priklonost ova republike ponuka Gjuru, te je on ponudio vieću, da je pripravan s njom uglaviti trgovački ugovor i primiti mletačkoga konsula; što je vieće dne 8 veljače 1370 dragovoljno prihvatilo.⁴ Ovaj dobar odnošaj izmedju gospodara Zete i republike malo se kasnije (1372—75) do duše poremetio tim, što su mletački trgovci u njegovoj zemlji, a navlastito u Valoni (gradu sadašnje Arbanaske) oštećeni bili, Gjuro se pako ustručavaše ovu štetu nadoknaditi⁵; i što je on protu ugovoru nametnuo trgovcem mletačkim u Odsinju (Dulcinju) nove daće.⁶ Ali i ova je razmirica liepim načinom izravnana. Jednako prijateljstvo obstojalo izmedju republike i Gjulina brata i nasljednika mu Balše Balšića, „gospodara Zete, Kanina i Valone“, kao što se i odanle razabire, što mu republika na njegovu prošnju⁷ dade u vieću držanom dne 8 kolovoza 1385 na volju četiri galijske protu Turčinu, koj već tada „tako uznemirivao njegove zemlje, da su ove razsue izvržene, ako jih neprovidi shodnimi sredstvi.“ Isto je republika ove godine posredovala izmedju Stjepana Tvrdka i kneza Balše Balšića.⁸ A kada je Balša malo kasnije umr'o, pa njegova supruga (Teodora, kćer sebastokratora Žarka Dejanovića) zaželila doći u Mletke, vieće joj dne 8 travnja 1386 odgovori: da će ju kraljica Adrije vazda liepo dočekati i prijateljski primiti.⁹ Propast srbskoga carstva (1389), koja Zeti neodvislost podpunu pribavi ali joj i tursku silu primaknu, te posjed Krfa (1386) uputi republiku na veću obzirnost u svojih odnošajih s gospodari Zete. Republika nehtjede do-

¹ Ibid. p. 44.

² Ibid. p. 50.

³ Gledj zaključke od 18 rujna 1369 i 7 svibnja 1370 *ibid.* p. 51—57.

⁴ Ibid. p. 50.

⁵ Ibid. p. 58, 63, 65.

⁶ Ibid. p. 66—68.

⁷ Ibid. p. 78—79.

⁸ Sr. zaključak u vieću od 5 list. 1385 *ibid.* p. 84.

⁹ Ibid. p. 85—86.

broga porazumka s njimi prekinuti, ali ni uvriediti porte; pa se u nastalu sukobu između gospodara Zete i Turčina s jedne strane bojala, da se na onoj obali jadranskoga mora ne osovi polumjesec, a s druge gledala kako da njezin lav onaj kraj ugrabi oćajanomu vlasniku. Kada je vieće doćulo, da je knez Gjurio Sracimir, „САМОДРЪЖАНИНЪ ГОСПОДИНЪ КСОНЪ ЗЕТСКОМЪ И ПОМОРСКОМЪ ЗЕМЛИ“¹ i nasljednik Balši Balšiću, od Turaka uhvaćen, pa da mu se nudila sloboda samo pod uvjetom, ako Skadar, Odsinj i druga mjesta Bajezidu predade: onda je vieće dne 7 listopada 1392 odlučilo, da neka zapovjednik brodovlja mletačkoga pohiti u Odsinj k Gjurihoj supruzi (Jeleni), te ju nagovori nudeć joj podporu od republike, da nebi nikako Turćinu onih mjesta predala. Ovu je ponudu učinila republika ne iz veledušja nego iz svoje koristi znajući, „kolika bi šteta proizticala za njezin posjed i za njezine brodove ploveće po jadranskom moru, ako bi ona mjesta došla u ruke i u vlast Turćinu“². Uza to si republika jamaćno već tada zamislila naprama gradovom zetskoga primorja onu osnovu, koju je u isto vrijeme počela izvadjati naprama Draću. Ovaj je grad bio tada Karla Topije „kneza arbanaskoga i gospodara draćkoga“, a ujaka knezu Gjuri Sracimiru. Republika je iz istih razloga njegovala kano i s gospodari Zete dobar oćnošaj s knezom Karlom, te je već dne 18 kolovoza 1386 bila s njim ugovor uglavila.³ Sada pako, kada se republika pobojala, da grad Drać nedodje u turske ruke, pobrinula se, kako se iz vieća od 8 ožujka 1392 razabire⁴, da Karla kroz svoga zapovjednika jadranskoga brodovlja nagovori, neka joj uz njeke uvjete Drać odstupi.

Ovo je bila, tako rekuć, iztoćna za ono doba politika mletaćke republike. Ona je jedino i izključivo obzir uzimala na svoje trgovaćke interese, i prema njim sklapala ugovore i s portom i s oblićnjimi zemljami, koje su svaki dan za svoj život boj bile s polumjesecom. Tko ovu politiku promotri, taj će u napried pogoditi, kakav je uspjeh mogla imati ponuda hrvatskoga bana Ivana radi saveza proti Turćinu, koj bi se imao bio utanaćiti između Mletaćke i Ugarske. Ovo se valjda naslućivalo i u Budimu, a naslutio

¹ Vidi njegovu povelju od 27 siećnja 1386 kod Miklošića: monum. serb. p. 203.

² Kod Šafařika: monum. serb. arch. veneti op. cit. p. 119—121.

³ Čita se ondje str. 91—96.

⁴ Ibid. p. 122—126.

i knez Ivan, te se s toga najprije izkušala misao mletačkoga vieća, a tek onda, kada bi ono ponudu primilo bilo, bio je Sigismundo pripravan „izaslati poslanstvo da uglavi savez.“ Republika nije se htjela upustiti u takav ugovor, koj bi ju napokon umiešao u rat s portom, ali s druge strane nije htjela ni ugarskoga dvora odbiti. Prema tomu udesi vieće dne 29 travnja 1393 odgovor poslanstvu hrvatskoga bana.¹ „Mi jasno i otvoreno uvidjamo — tako je glasio odgovor — da je gospodin knez potaknuo pitanje o savezu iz ljubavi iskrene i tople privrženosti, koju je uvijek nosio i nosi nam i našoj državi, isto tako iz poznate revnosti, koju je gojio i goji za sačuvanje časti i stanja kraljevine i krune Ugarske, koje nas protivštine i progonstva, bog budi svjedokom, veoma tište. Ali kako dobro znade njegova velemožnost, kojoj je kako i nam sve poznato, što učinismo za umnožanje i sačuvanje one kraljevine, postoji medj istim g. kraljem i krunom Ugarske i medju nami i našom obćinom takova ljubav, da nam se već iz toga razloga a ni iz mnogih inih razboritih i poštenih nećini nužno upustiti se u ugovaranje saveza. U ostalom, ako bi g. kralju za uzdržanje njegove kraljevine bilo nešto potrebno, što bismo mi mogli učiniti, pripravi smo, koliko se god puta od nas bude tražilo, u tom zadovoljiti njegovu veličanstvu.“ Tako je vieće umjelo izmaći obćimi udvornimi riečmi.

Jednak je vieće dalo odgovor banu na drugu prosbu. „Uvjereni smo — tako se izpričalo i laskalo — da je i g. knez osvjedočen: kako bismo rado ugodili njegovoj velemožnosti u svem, što se slaže s našom čašću. Ali pristati na taj zahtjev, bilo bi skopčano s prevelikim za nas teretom i proti našim načelom, po kojih se sveudilj vladamo i sada vladamo: da na ime sa svimi, osobito sa susjedi u miru živimo; jer neima sumnje, da bi se Zadrani, ako bi njegovu velemožju dali zaiskane galiје, mogli proti nam tužiti. S toga molimo, da nas izvoli izpričati uvaživši ovo i koješta drugo, što netreba napomenuti.“

Odgovor republike na drugu točku živa je prilika njezine tadanje politike naprama dalmatinskim gradovom. Ona se prama njim ukazivala posrednicom i gdje je trebalo zaštitnicom, ne bi li si tako iznovice osvojila onaj položaj, iz koga ju ugovor turinski iztisnu. Kako je republika uzkratila banu hrvatskomu pomoć proti

¹ Čita se ondje str. 131—132.

Zadru, tako je ona mirila građane među sobom. U Trogiru proganjaše se dvie stranke; dne 11 srpnja 1392 nastade među njima borba, u kojoj propade Mikačeva stranka a sam Lampre Mikač poginu. Republika o tom po malobraćanu o. Antunu obaviještena naloži pismom od 10 kolovoza svomu zapovjedniku jadranskoga brodovlja Saracenu Dandulu, neka gleda stranke izmiriti, jer je grad republici „odan, sbog čega mu ona mir želi!“. U istu je za tiem svrhu izaslala dne 3 siečnja 1393 svoga poslanika u Trogir.² Tako je mudra kraljica jadranskoga mora nastojala steći si privrženost na cijeloj mu obali istočnoj.

Ban Ivan nije taj put ništa opravio kod mletačkoga vieća. On je ništa ne manje svoj posao glede Zadra dalje tjerao i bez mletačke pomoći; njegovi su momci iz tvrđjavice Ljube, ležeće na istočno-južnom kraju otoka Paga, navaljivali u zadarski kotar. Kralj Sigismundo htjede stranke umiriti odredivši, da bude svakoj polovica dohodka od tridesetnice i soli. Ali to nije upokojilo ni bana ni Zadranu.

Još se manje Sigismundo mogao zadovoljiti odgovorom mletačkoga vieća. Prem ga taj odgovor nije odvratio od zamišljenih priprava vojnih: to mu se imala nametnuti misao, da prije svega uredi odnošaje s Bosnom, jer bez toga bile su mu naprama Turčinu i ruke vezane. U svibnju 1393 bilo se u Zadru pročulo: da kralj Sigismundo ide s bratom Vjenceslavom, češkim kraljem, u Djakovo „na ugovaranje mira.“ Zadranu su mislili ovu priliku upotriebiti, da pomoćju kraljevom urede i svoje poslove tako naprama hrvatskomu banu kako i naprama Bosni. Oni su u tu svrhu dne 20 svibnja izabrali poslanstvo u osobi Teobalda Nasića i Mazole Fanfogne, da ide pred kralja u Djakovo, ili ako ga nebi ovdje bilo u Budim ili gdje god bi se onda desio. U naputku³ podieljenom

¹ Pismo dužda Antuna Veneria kod Lučića: mem. di Traù p. 353.

² MSC. arch. venet. misti vol. 42 c. 89: „Cum, sicut notum est, in tempore nuper elapso occurrerit in civitate Tragurii et orta sit maxima differentia inter cives et specialiter inter partem de Michaciis et aliam partem sequuta sit magna divisio; et dicta communitas a bono tempore citra fuerit et sit multum amicabile et devota nostri dominii . . .“

³ Priobči ga Lučić: Notae ad memor. Pauli de Paulo p. 38—42: „Comissio data nobilibus et sapientibus viris d. Theobaldo de Nassis legum doctori et ser Mazolo de Fanfogna, ambaxiatoribus communis Jadrac ituris ad locum Diaco, ubi futurus est serenis-

tim poslanikom razlaže se na široko opisana jurve razmirica grada s banom Ivanom, te se podiže tužba proti banu i proti napadanju njegovih ljudi u kotar gradski. Kaže se, da je grad jur kroz poslanstvo nastojao bana od takova postupanja odvratiti, da ga je zamolio neka naknadi štete počinjene građanom; ali sve badava; pače da je on tajio da nije primio ni kraljeva pisma, koje mu takovu odštetu nalaže. S toga nalaže se poslanikom: neka izhode kod krune za Dalmaciju drugoga bana, „samo da se oslobode od jarma toga bana, koj jih gleda tako nesmiljeno i proti svakoj pravici i pravu uništiti.“ Mole na dalje kralja, da jim ostavi ciel prihod od tridesetnice i soli, kojega je polovicu bio dopitao hrvatskomu banu, jer da jim je taj prihod u onoj nevolji potrebit za uzdržavanje tvrdjave Zemunika, važne svojim položajem proti ustašam i Bošnjakom. Ali da tim laglje kralja na to sklone, predstavljaju Zadrani znamenitost svoga grada po krunu, iztičuć njegovu dojakošnju vjernost, u kojoj ako on uztraje da će za sobom povući ostale gradove dalmatinske, što no su se odmetnuli.¹ Nasuprot neizpune li se njihove želje, daju i to razumjeti, da nije moguće, osobito ako bi Zemunik pao u ruke neprijateljske, da bi se mogao i grad Zadar od „vjernosti kraljevske“ odmetnuti. Da se ipak jednom toj borbi na kraj dodje, imali su zadarski poslanici preporučiti kralju mir ili bar primirje s Bosnom, a neka se u dotičnom ugovoru Zadar izrikom napomene.² Karakterično je, što se na kraju naputka poslanici opunovlašćuju, da mogu 500 dukata od dohodka tridesetničkoga ponuditi palatinu (200) Leustahiju i kancelaru oštrogonskomu nadbiskupu (300), ako izhode da taj dohodak sav ostane gradu. Zadrani javljaju kralju i to, da šalju poslanike u

simus n(oster) rex Hung. et d. rex Boemiae pro pace tractanda“.

¹ Ibid: „Sperandum est adhuc et speramus firmiter, quod manuteneute se hac Jadrensi regia civitate omnes aliae civitates rebelles ad priscam devotionem regiam reducentur.“

² Ibid: „Cum omni debita reverentia et humili prece nos hortamus, quantum liceat et deceat, celsitudinem suam, ut, honore coronae Hungariae salvo semper et majestatis suae, dignetur ad pacem condescendere, quae tamen honorabilis et utilis sibi sit et cunctis regnicolis. Si autem . . . fieret treuga tantum, prout hactenus fuit, tunc ipsi ambaxiatores supplicent majestati ragiae parte nostra, quod faciat sic, quod in hac treuga, noviter fienda, et ista sua communitas Jadrae specialiter et expresse pro recommendatis inseramur . . .“

Mletke, koji će republici zahvaliti, što jih brani i što nije bana Ivana proti njim poduprla. U to poslanstvo, kako od druguda¹ doznajemo, bjehu izabrani Jakov Radučić, Damjan Nasić i Marin Ghinani, a ono je 2 lipnja odputovalo u Mletke.

Iz ovoga dakle zadarskoga spomenika doznajemo, da se je tada izmedju kralja Sigismunda i kralja Stjepana Dabiše radilo o miru ili bar ob obnovi primirja i da je Djakovo, kano mjesto pogranično, određeno bilo za ugovaranje. Pri tom se dà kako nije moglo u napried znati: hoće li sastanak obiju vladalaca donieti teško izkušanim zemljam blagoslov mira ili nevolje ponovljena rata.² Izvori nam žalibože nedonose potankih viesti o sastanku i dogovaranju ugarskoga i bosanskoga kralja. Ali iz onoga, što nam pripoviedaju, doznajemo, da je izmedju njih mir bio utanačen, doznajemo takodjer glavnu točku toga ugovora. A ova je glasila: da je Sigismundo priznao Stjepana Dabišu za zakonitoga kralja bosanskoga i s njim utvrdio vjekoviti mir; a da je Dabiša dopustio, da prijestol bosanski priedje poslije njegove smrti na Sigismunda kano pravoga i zakonitoga vladaoca bosanskoga. U ovoj se točki opazuje kompromis izmedju ugarskoga državnoga prava, ili izmedju državne (kako bismo sada rekli) ideje ugarske i faktičnoga stanja bosanske kraljevine za kralja Stjepana Dabiše. Kralj ugarski priznade Stjepanu Dabiši kraljevsku vlast u Bosni, što se inače nije posvema sudaralo s načeli državnoga prava ugarskoga, koje je zastupao kralj Ljudevit i izrično prihvatio njegov nasljednik; a Stjepan Dabiša pristao na to, da poslije njegove smrti u život stupe ona načela državnoga prava ugarskoga glede Bosne, te da se usljed toga Bosna povрати kruni ugarskoj, koja mogaše ovu zemlju predati nekomeu vasalu upravo kao što je Karlo Roberto bio predao Stjepanu Kotromaniću, a Ljudevit njegovu sinovcu Stjepanu Tvrdku.

Ovo što bješe izmedju ugarskoga i bosanskoga kralja utanačeno o nasljedstvu na bosanskom prijestolju poslije smrti Stjepana Dabiše, moglo je i pravnu i faktičnu krjepost steći tek privoljom dostojanstvenika, velemoža i vlastele kraljevine Bosne. Ovaj

¹ Pauli a Paulo: memor. p. 426.

² Mem. di Traù loc. cit. p. 41: „Si pax non erit inter serenissimum d. n. regem et regem Bosnensem, sed solum treuga, prout fuit hactenus, aut quod guerra sequeretur, quod absit . . .“

je uvjet izticao iz upliva, koga su velemože bosanski, kako napomenusmo, imali u sve državne poslove svoje domovine, a Sigismundu bješe potrebit, u koliko ga gledište državnoga prava ugarskoga možda suvišnim smatralo, ako nije htio ugovor s kraljem bosanskim izvrći pogibelji da ostane mrtvo slovo. Takova pismena privolja jednoga prvih bosanskih velemoža sačuva nam se na sreću¹, te ju ovdje priobćujemo, jer nam ona nadomješta izgubljene izprave o samom ugovoru. To je pismo vojvode Hrvoja izdano dne 23 kolovoza 1393 u gradu Lučanih kod Sinja u Dalmaciji, a glasi u prievodu ovako: „Mi Hrvoje, vojvoda donjih krajeva Bosne, dajemo na znanje svakomu, komu se pristoji: da mi ovim listom, imajuć pouzdanje iskrene privrženosti i vjernosti naprama prejasnim vladaocem i gospodarom g. Sigismundu božjom milosti kralju i g. Mariji kraljici Ugarske, Dalmacije, Hrvatske itd. hotomice i znajući obećajemo njima od sada na dalje svaku vjernost, dužnu pokornost i poštovanje naprotiv bud kojim knezovom, velikašem i drugim ljudem koga jim drago stališa, stepena, zvanja, dostojanstva, časti i preimućva izuzam samoga slavnoga vladaoca g. Stjepana Dabiše, kralja bosanskoga, komu želimo vjerno služiti dok živimo, osim ako bi isti g. kralj bosanski ustao se, što bog nedaj, proti rečenim g. kralju i gji kraljici Ugarske; onda smo dužni odustati od službe g. kralja (bosanskoga) a podnipošto nepredati svojih sila ma na kakav način proti istim g. kralju i kraljici Ugarske. Poslije smrti pako istoga g. Stjepana Dabiše kralja bosanskoga nećemo, dok živimo, nikomu drugomu služiti osim pomenutim g. kralju i gji kraljici Ugarske; njihove ćemo zapovjedi, koliko možemo, uvijek i neumorno, slobodno i uspješno vršiti vjerno jim uvijek služeći, i od sada na dalje posvetit ćemo se mi i naši po-

¹ Matica u e. bečkom arkivu, priobći ju Fejér: cod. dipl. X, 2. p. 158—159. Ovo pismo imade na svojem mjestu pečat vojvode Hrvoja. Priepis Fejérov nije svagdje točan. Tako izpravljamo ovo mjesto: „Tunc omnino ab ipsius domini regis et domine debemus servicio abstinere et nostras vires nequaquam contra ipsos d. regem et regem Hungarie aliqualliter exhibere“. Ovo mjesto je bez smisla, te će u matici sigurno ovako stati: „Tunc omnino ab ipsius domini regis (sc. Stephani Dabisse) debemus servicio abstinere et nostras vires nequaquam contra ipsos d. regem et reginam Hungarie aliqualliter exhibere“. U obće Fejérov *codex diplomaticus* s kritičkoga gledišta je veoma kukavan.

tomci i nasljednici njihovim željam i nalogom, te čvrsto potvrđujemo i prisegom prave vjere krjepošću ovoga lista, na kom je naš obični pečat pritisnut, obećajemo, da ćemo, koliko možemo, uvijek i vjerno nastojati okô njihove koristi i okô umnožanja i uzvišenja njihove časti. Dano u gradu Lučanih dne 23 kolov. ljeta gosp. 1393.“

Ovim se dakle pismom vojvoda bosanski obvezuje, da će svomu kralju Stjepanu Dabiši, dok ovaj živi, vjerno služiti, a poslije njegove smrti samo kralju Sigismundu; da će u buduće vjeran biti samomu Sigismundu i odvrnuti se od svake stranke istomu protivne; a da će samo u onom slučaju, ako bi se Stjepan Dabiša zaratio sa Sigismundom, kako bismo sada rekli, ostati neutralan. Tim se Hrvoje odriče svake stranke neprijateljske kralju Sigismudu.

Ovo pismeno obećanje izdao je vojvoda sigurno sa znanjem i privoljenjem svoga kralja Stjepana Dabiše. A jamačno on nebi jaše sam, koj bješe dao takovo očitovanje; dali su ga i drugi velemože bosanski, koji su pristali na ugovor mira i njegove uvjete. Kao što opet s druge strane imao je Sigismundo vlasteli bosanskoj već unapried zajamčiti prava, povlasti i imetak za onaj slučaj, ako preživi Dabišu te joj postane vladaoćem. Ovo sve možemo potvrditi pismom, koje kralj Sigismundo izdade u Djakovu subotu poslije Margaretinja (t. j. 19 srpnja) 1393 županu Vukomiru Semkoviću i njegovoj braći (Tvrdku i Stjepanu) i sinovom ove braće.¹ Iz ove povelje vadimo sliedeće rieči: „Jer ste mi vi s privoljom i hotenjem slavnoga vladaoca g. Stjepana Dabiše, bosanskoga kralja, predragoga nam prijatelja, i gje Jelene, supruge njegove, čistom iskrenošću vjekovitu vjernost obećali i zaprisegli našem veličanstvu, te ste se svojim pismom priklonitije obvezali: da ćete naše veličanstvo

¹ Ovu povelju priobći naš Lučić: de regno Dalm. et Croat. lib. V. c. 4. U tom se izdanju navodi god. 1394; ali po mojem mnienju pogrešno; jer u pismu Hrvojiniu stoji god. 1393 slovi izpisana, u Lučićevoj pako povelji brojevi, té se bud u priepisu bud u štampanju mogla pogreška uvući. Da se ove godine radilo o miru među Sigismundom i Dabišem, to nam je poznato iz Zadarske listine, a za ovu godinu vojuju i nadošli događaji. U ostalom sama stvar ovdje nevisi ob ovoj ili onoj godini. U lat. listini veli se „Wokmer filio Zeme et fratribus . . .“ Ovo je doista onaj velikaš, koj se u listini Stjepana Dabiše od 17 svibnja 1395 (Miklošić: monum. serb. p. 226) piše: „**жъпанъ влъкъмиръ семьковићъ** (filius Semko), a braća mu se navode imenom „**Тврѣдко и Стѣпанъ**“. Tako se obe listine razjasnjuju i popunjuju.

poslije smrti rečenoga g. Stjepana Dabiše, sadanjega kralja Bosne, primiti, imati i držati za svoga pravoga naravskoga (zakonitoga) gospodara, pače od onda ćete našem veličanstvu, kano svomu kralju i naravskomu gospodaru u svem biti poslužni i pokorni: za to vas hoćemo uzdržati neoskvrnjeno u starih slobostinah, pravih, povlastih, običajih i zakonih i navadah.⁴

Ako ove dvie listine i naputak zadarskoga vieća sravnamo, njihov sadržaj proučimo i sve ove izvore u jedno sastavimo: to ćemo se lasno uvjeriti: da je u prvoj polovici mjeseca srpnja 1393 u Djakovu, kamo je Sigismundo imao doći koncem lipnja, jer je 7 r. m. bio još u Višegradu¹, mir bio utanačen izmedju kralja ugarskoga i kralja bosanskoga. Glavna točka ugovora bijaše: da je Sigismundo priznao Stjepana Dabišu za kralja Bosne, ovaj pako poslije svoje smrti Sigismundu pravo na bosanski prijestol. Izmedju oba kralja utvrđeno je prijateljstvo, a Sigismundo podieli svomu prijatelju bosanskomu kralju u znak ljubavi čast velikoga župana šimeške županije.² Na dalje, bosanski velemože s privoljom kr. Dabiše pristaje na ovu odredbu o prijestolnom nasljedstvu, obrekoše Sigismundu podaničku vjernost i odrekoše se svakoga u buduće proti njemu neprijateljstva; a Sigismundo obeća jim obratno, da će jih ostaviti u njihovih starodavnih pravih, slobostinah i povlastih.

Slabost samoga Stjepana Dabiše, vanjska pogibelj od Turčina, nutnji nered a k tomu i razmirica s Gjorgjem gospodarom Zete — sve je ovo bosanskoga kralja sklonilo da pristane na dosta nepovoljne uvjete toga ugovora. Razmirica s Gjorgjem razvila se iz zavade bosanskoga velemože Radića Sankovića, koj je kušao osvojiti Skadar. Ona se do duše kašnje dovrši mirom (1394), a za veće jamstvo umoli kralj bosanski obćinu dubrovačku, da pridrži kod sebe sina Gjorgjina, koga bješe otac u Dubrovnik poslao. Ali republika, štedeća toliko prava gostoljubja, nehtjede pristati na taj zahtjev, već posla mladoga kneza kroz svoga vlastelina Andriju Menčetića k otcu u Odsinj.³ — Zapleten Stjepan Dabiša u zamršaje s Ugarskom, Turskom, Zetom nebijaše dosta silan oteti se zahtjevom kralja Sigismunda. Tako bješe u djakovačkom

¹ Sr. listinu kod Fejéra: cod. dipl. X, 2. p. 173.

² Ovo doznajemo iz listine od god. 1395 kod Fejéra. ibid. p. 276.

³ Gjone Rastić: Croniche di Ragusa. MSC. p. 449.

ugovoru mira određeno glede Bosne. Ali pošto je, kako znamo, Hrvatska i Dalmacija pod Stjepanom Tvrdkom s ovom državom faktično bila sružena, te u toj zajednici priedje i na Stjepana Dabišu, nameće nam se po sebi pitanje: što je o našoj domovini ugovoreno bilo u Djakovu? Je li ona za života Stjepana Dabiše ostavljena u bosanskoj, ili odmah povraćena ugarskoj zajednici?

Na ovo pitanje neimamo u izvorih izravnoga odgovora, ali nam ga razjasnuju nastali događaji. Na gradove dalmatinske, koji su se tek posljednje godine (1390) Tvrdkova vladanja pridružili zajednici države bosanske, nije se mogao osloniti Stjepan Dabiša, a Sigismundo mogao se samo dotle, dok jim posebna korist njihova preporučala vjernost. Sva njihova politika stegnula se u tiesne granice gradske samouprave; a pristali bi oni uz svaku vlast, bila ugarska, bila bosanska ili mletačka, koja jim davaše veće i stalnije jamstvo za uzdržanje ove samouprave. To se je i tada pokazalo, dok vanjski odnošaji između Bosne i krune ugarske nisu bili uredjeni a tim se i gradovi dalmatinski kolebali između faktičnoga i pravovaljanoga stanja. U Trogiru, kako smo razložili, borahu se dvie stranke. One nisu odbijale posredovanja ni tudje, mletačke vlasti. Ovdje pače nalazimo doisto nečuveni primjer, da je gradsko vijeće dne 15 travnja 1393 u javnoj izpravi izrazilo nepriznanje bud kojega vladaoca osim domaćih oblasti, kao da je prijestol izpražnjen, ili kao da neznade komu bi se poklonilo: kralju bosanskomu ili kralju ugarsko-hrvatskomu? Ovaj je grad onda držao za svoju jedinu vlast: duhovnu, biskupa Krševana, a svjetsku svoga načelnika kneza Ivana Nelepića i gradske sudce.¹ Grad Spljet pošao je u toj neizvjestnosti još dalje. Prem je on Stjepana Dabišu priznavao za svoga gospodara i kano takova navodio po običaju tadašnjem na čelu javnih izprava, kano što vidismo na listini od 27 siečnja 1392: to je on sada poslije djakovačkoga ugovora u vijeću od 14 kolovoza 1394 zaključio, da „se poslije

¹ Listina kod Lučića: mem. di Traù p. 355: „In Christi nomine amen. Anno nativitatis eiusdem 1393 ind. I. vacante regni dominio regali, tempore quidem venerabilis p. d. Grisogoni dei et apost. sedis gratia episcopi Trag (uriensis), et magn. et potentis viri d. Joannis, filii quondam d. comitis Johannis Nelipitii hon. comitis Cetine et civitatis Trag (urii), nec non nob. virorum d. Sore Marci et Joannis Duymi, Donati Augustini de Casoctis et Micoles Cipriani, hon. rectoris et iudicum civ. Trag. die 15 aprilis . .“

smrti kralja Tvrdka neima nijedan više kralj ili kakav vladalac napominjati, već jedini načelnici i sudci gradski“.¹

U ovakovu je zabunu građe dalmatinske dovela neizvjestnost one dobe; koji su se od njih brinuli jedino za svoju korist i gledali izvitati se iz zamrsajâ mislili su, da će najbolje proći, ako nenapomenu ni jednoga od dvaju za Dalmaciju borećih se kraljeva. Oni su radije čekali, da vrijeme i sreća odluči, komu da konačno pripadnu.

Tako je i bilo. Stjepan je Dabiša sudeć po ovih činih Dalmaciju i Hrvatsku propustio kralju Sigismundu; ali ovomu je valjalo ondje osoviti i učvrstiti svoju kraljevsku vlast — a to je bio posao, koj se nije mogao tako lasno i na brzu ruku obaviti, kao što je samo izkustvo posvjedočilo. Jer su se napokon kod izveđenja ugovora morali na račun uzeti i oni faktori, koji su u Dalmaciji i Hrvatskoj sav ovaj proti nasljedniku kralja Ljudevita napereni pokret proizveli. Nameće nam se dakle pitanje: kako su hrvatski ustaše primili djakovački ugovor? Jesu li se oni Sigismundu naprosto pokorili?

Sada opet stupa na pozorište ban Ivan Horvat, koj kano da se njeko vrijeme bio izgubio u vrtlogu događajâ. On bješe, kako smo vidili, po svema pristao uz politiku Stjepana Tvrdka, a sliedeć ju kano zaboravio na Karlova sina u Napulju. Inače se sbude, kada nepouzdanac i nečvrste ruke Stjepana Dabiše prihvatise krmilo, a najpače kada se ovaj pripravnim ukaza stupiti u dogovor s kraljem Sigismundom. Tada se ban Ivan Horvat stade odlučnije nagibati kralju Ladislavu. U isto vrijeme, kada se pripravljaao sastanak u Djakovu, poduze Ivan Horvat drugi korak, da opet potisne akciju na korist napuljskoga kralja. Ivan je u Dalmaciji posjedovao grad Omiš ležeći na ušću rieke Cetine kod mora. Taj grad spadaše prije na Šubiće, onda na Nelipiće, a Ivan ga po svoj prilici dobi od Stjepana Tvrdka, pošto ga valjda oduze Nelepićem svojim protivnikom. Omiš bijaše još dva vieka kašnje² grad utvrđen, a svojim jakim položajem na ušću rieke na glasu, imajući nad sobom tvrđjavu (Starigrad) dižuću se na vršku briega nepristupna. Na grad se moglo udariti samo s jednoga

¹ Zaključak navodi Lučić: de regno Dalm. et Croat. lib. V, c. 3: „quod a morte Tverttchi regis citra non fiat mentio de aliquo rege, nec de aliquo alio, nisi solummodo de rectoribus et iudicibus“.

² Vidi izvješće A. Giustiniana od god. 1575 kod Solitra: Documenti storici sull' Istria e Dalm. p. 95.

boka, a iz tvrdjave mogla je šaka ljudi prepriečiti irkrcanje neprijatelja. Ovaj dakle grad bijaše u ruci i vlasti bana Ivana Horvata. Ban je kano vlastnik toga grada došao u doticaj s jedinom pomorskom silom jadranskoga mora; a iz ovoga grada mogaše lasno posredovati izmedju kralja Ladislava i njegove stranke u Hrvatskoj i Dalmaciji, te povezati prijateljstvo izmedju rečenoga kralja i mletačke republike. Savez izmedju kralja i republike bio bi ne samo ojačao ustašku stranku u Hrvatskoj nego i osujetio Sigismundu ugovor djakovački. To je ban Ivan Horvat dobro uvidjao; s toga izasla (negdje u lipnju) u Mletke jednoga pouzdanoga malobraćanina. Ovaj poslanik predloži republici u banovo ime savez s kraljem Ladislavom i sa njegovom u Hrvatskoj, Dalmaciji i Ugarskoj strankom; te obeća da će potrebita pisma sliediti, ako i kada republika prihvati ovaj prijedlog. Ivan je kroz svoga poslanika obećao vieću ugodnih stvari, jamačno korist kakovu, ako se taj savez uglavi. Evo republici se u dva mjeseca nudjahu dva protivna saveza od dvaju protivnih stranaka: od hrvatskoga bana Ivana, kneza modruškoga i krčkoga, savez sa Sigismundom proti Turčinu a od Ivana Horvata savez s Ladislavom proti Sigismundu. Ali u ovo kratko vrijeme nepromieni se ništa, što je republici moglo savjetovati da izidje iz neutralnosti. Pa kada se ona nehtjede upustiti u savez sa Sigismundom, mnogo manje bijaše u njezinoj koristi da ga uglavi s vladaocem tako nesigurnim kao što bijaše Ladislav. U tih okolnostih moglo se pogoditi kakav će vieće dati odgovor poslaniku banovu. Ono je ponudu njegovu zaključkom od 27 lipnja 1393 upravo takovim načinom odbilo, kakovim i knezu Ivanu¹: „mi smo prijatelji tako g. kralja Sigis-

¹ Secr. consil. rogat. lib. III E. ch. 81 kod J. Šafařika (op. cit. p. 133):

„Capta: quod fiat responsio ad ambassiatam nobis expositam per hunc fr. minorem pro parte Johannis bani, nostri amici carissimi, per quam ipse nos requirit de liga cum rege Vencislao et aliquibus baronibus regni Hungariae, offerendo facere venire litteras oportunas et dicendo, quod attendentibus nobis ad dictam ligam erunt dispositi de faciendo de rebus nobis gratis et cet. Quod rei veritas est: quod nos sumus amici d. regis Sigismundi et similiter d. Venceslai, et per dei gratiam sumus in pace et bona benivolentia cum omnibus. Itaque non faceret pro nobis nec pro statu nostro attendere ad ea, de quibus nos requirit; quia ex ipsis communiter pervenitur ad guerras (salvo et reservato, si notabilis causa nos moveret)“. Ovdje nam je dvoje primjetiti: prvo, da „Johannes banus“ nije ban hrvatski i knez krčki

munda kao što g. Ladislava, te smo božjom milošću sa svimi u miru i prijateljstvu. S toga nebi bilo ni nam ni državi našoj koristno pristati na ono, što ban od nas zahtieva, jer se odanle obično predje na rat. Pristali bismo i to si pridržavamo, kada bi nas na to nukao znamenit uzrok.“ Njeki su od viećnika isti odgovor podupirali, ali ga ovako obrazložili: „Čusmo podpunoma i sve razumjesmo, što nam reče i što nam taj malobraćanin htjede dokazati u ime g. Ivana baua, koga doisto držimo za svoga osobitoga prijatelja; ali kao što njegova mudrost može podpunoma vidjeti i osjetiti, sav je sviet sada u nemiru velikom i u raznih neprilikah, za to nemožemo obzirom na ove okolnosti ništa na to odgovoriti.“

Tako je mletačka republika dosljedno odbijala svaki savez bud sa bud proti Sigismundu; a ban Ivan Horvat nije se mogao u onaj par nadati kakovoj podpori s one strane. Položaj njegov i stranke njegove postade doisto nepovoljan. U smislu djakovačkoga ugovora nije smio kralj Stjepan Dabiša podupirati ove stranke proti Sigismundu; ona je dakle ostala lišena svake podpore i s te strane. Ali i mnogi velemože bosanski, koji su Sigismundu dali zavjernice, bijahu dužni uzkratiti joj svoje sudjelovanje. Osim toga nastojāše Sigismundo poslije rečenoga mira, da izravna razmirice postojāvše u Dalmaciji i Hrvatskoj i da si tako ove zemlje prikloni. U tom ga poslu podpomagaše njegovi privrženici u Dalmaciji. Tako, dočim je dne 6 svibnja izišlo iz Zadra poslanstvo u Trogir, da pomiri gradjane¹, dodje dne 12 studenogu u Zadar kr. poslanstvo u osobah biskupa krbavskoga Nikole i ninskoga Ivana, da izravna razmiricu izmedju gradskoga vieća i bana dalm. hrv. kneza Ivana. Ovim je posredovanjem zavada umah uklonjena, te 15 r. m. mir

imenom Ivan, koj se u mletačkom zaključku od 29 travnja 1393 piše „comes Johannes“; a nemože se ondje knez Ivan razumjevati ni s toga, što je on prije i poslije bio i ostao privrženik kr. Sigismundu, a ovdje se radi o savezu proti Sigismundu. Isto potvrđuju druge listine, koje ćemo odmah navesti. Zatiem drugo: da se pod „Venceslavom“ razumjeva Ladislav, té je valjda u rukopisu stajalo „Lencislaus“, ili je pogriješka pripisačeva. Nenalazimo smisla u povjesti one dobe, da bi ban Ivan Horvat mogao raditi kod mletačke republike o savezu s kraljem českim Vjenceslavom. Svaku pako sumnju razpršit će nam mlet. listina od 11 rujna 1393 (ibid. p. 142), u kojoj se kralj napuljski izrikom piše „Venceslaus“.

¹ Pauli de Paulo: memor. p. 426.

utvrđen.¹ I na ovoj se dakle strani izpod nogâ otimalo zemljište Ivanu Horvatu, a skoro da ga njegovi ljudi nepovukoše u isto doba u zavadu s mletačkom republikom. Dogodilo se naime, da su Omišani zaplienili njeke Franceze i Fiaminge, koji su se na mletačkoj ladji vraćali iz sv. zemlje. Franjo Bembo, podzapovjednik mletačkoga brodovlja u jadranskom moru, bio je voljan silom udariti na Omiš i osloboditi zarobljenike. Vieće nije htjelo dopustiti, da se umah upotriebi ovo skrajno sredstvo; već odpisom od 7 rujna 1393 naloži Franji Bembu, da ide u Omiš i mirnim putem jednaku svrhu postigne; inače neka omiške galiје smatra kano gusarice i tako s njimi postupa. Ali po svoj prilici nije Bembo ništa opravio, jer je vieće dne 27 veljače 1394 zaključilo: da se poslanik izašlje u Omiš, te se ondje s banom Ivanom, ako ga tamo nadje, porazgovori očitujuc u ime republike, kako ona nemože vjerovati, da je ono nasilje s njegovom dozvoljom ili znanjem počinjeno; a ovo isto neka poslanik izjavi omiškomu poglavarstvu, ako nebi bana ondje našao, tražeć odštetu i zadovoljštinu.²

Povod zavadi, u koju bi se Ivan Horvat bio mogao uplesti s mletačkom republikom, doisto je na ovaj ili onaj način uklonjen. Ona bi bila njegov položaj još više otežčala; ali stanje hrvatske stranke i bana Ivana Horvata postade, kako rekosmo, nepovoljnim već ugovorom djakovačkim. Kralj Stjepan Dabiša nije do duše ni poslije ovoga ugovora prekinuo prijateljskih odnošaja s kolovodjama hrvatskih ustaša, koji su našli bili utočište u njegovoj zemlji. Za to imademo jasan primjer u listini od 29 rujna 1393, koju kralj Stjepan Dabiša izdade svomu protovestijaru Gjuri; jer se u njoj medju svjedoci navodi „ban Ivaniš“ (Horvat) na prvom mjestu i to u redu kraljevskih vlastela.³ Ovo nam jasno svjedoči, da ban Ivan Horvat nije prestao biti pouzdanikom bosanskoga kralja. Ali takav položaj kolovodje hrvatskoga ustanka mogao je imati za njega vriednost a ne za samu stvar, koju Ivan zastupaše. Istina je, da je već i to išlo u prilog njegovoj politici, što i ako je

¹ Ibid. p. 427.

² MSC. arch. veneti. Misti. vol. 42.

³ Kod Pučića: spomenici srpski. II, 40: „Ѧ СЕДМОУѢСТКО НАШННХЪ КЛА-СТЕЛЪ БАНА ИВАНИША, КОІЕКОДЕ ХРЪКОМЪ . .“ „Ivaniš“ taj nemože biti drugi nego Ivan Horvat; jer bana toga imena nije bilo u Bosni, a Horvat je pod tim oblikom svoga imena poznat i trogirskim spomenikom. Vidi Lučić: memor. di Traù p. 331.

dvor bosanski njega i njegove prijatelje pustio slobodnih ruku poslije one obveze, koju netom naprama ugarskomu dvoru primi. Ivan je sve ostalo mogao propustiti vremenu te nadati se, da neće ni Stjepan Dabiša mimoići sgode, ako bi ona nastala, da kruna bosanska naprama ugarskoj zauzme opet onaj položaj, na kom je prije srpnja 1393 stajala. Ova je sgoda mogla tim prije nastupiti, čim se dalo predvidjeti, da će novi događaji i zamršaji kralja Sigismunda odvratiti od ovih južnih priedjela.

I doista jedva je Sigismundu pošlo za rukom urediti odnose s bosanskim dvorom, već ga drugi poslovi pozvaše izvan granica svoje države. U njegovoj otačbini, u Češkoj zavladao veliko nezadovoljstvo proti kralju Vjenceslavu. Ovaj vladalac bez viših političkih težnja, bez čuvstva za kraljevsku čast, trom od naravi ali ipak razdražljiv, bez odvažnosti i snage ali tvrdoglav, htjede ipak poput svoga umnoga oca sam vladati. Nu dočim je Karlo IV. k sebi privlačio oba najglavnija razreda one dobe, svećenstvo naime i plemstvo, te njihovo nagnuće upotriebio na svoju korist: njegov je sin i nasljednik oba stališa odbio i otuđio, zlostavljajući ovoga a vriedjajući onoga. Ali da uzmogne Vjenceslav uz svu slabost značaja sam vladati, obkoli se dvorjanici i milostnici ponajviše iz nižega plemstva i građanstva, koji su kano sliepa orudja njegovu volju izvršivali. Oni su stvorili njeku vanrednu (kabinetsku) vladu, koja je zasizala u zemaljsku i priečila njezino zakonito djelovanje. Taj postupak probudio je veliko ogorčenje u višjem plemstvu českom. A ono nije propustilo upotriebiti nezadovoljstvo puka, proizteklo sa strastvenoga postupanja kraljeva sa svećenstvom god. 1393, da poprими sredstva, kako bi dvorsku vladu srušilo. Glave najviše plemstva utanačiše među sobom savez i nastojaše unj povući takodjer odličnije članove kraljevske obitelji. Moravski markgrof Jošt umah pristupi u taj savez, od koga se nadaše umnožiti svoju moć i svoj upliv. I kralj Sigismundo, koga poslije svoga povratka iz dolnjih strana nalazimo u listopadu u Budimu¹, dodje iz Ugarske, te svojim pristupom dade savezu češke gospode još veći ugled. U Znojmu bješe dne 18 prosinca 1393 uglavljen obranbeni savez među Sigismundom, Joštom, austrijskim vojvodom Albertom i markgrofom mišenskim Vilimom. Prem se o tom savezu govorilo, da je upravljen proti svakomu

¹ Sr. listinu kod Fejéra: cod. dipl. X, 2 p. 117.

osim proti „sv. carstvu rimskomu“, to mu bijaše tajni smjer naperen proti češkomu kralju, kao što je bližnja budućnost potvrdila. Sigismundo je zatim, pozvan od svoga brata, otišao sa sjajnom pratnjom u zlatni Prag i ovdje ostao do veljače 1394. Tada se počelo okô Vjenceslava raditi, da privoli na promjenu vlade i dvora, pače mislilo se, kako bi se kralja uklonilo s češkoga prijestolja ostaviv mu samo carsku krunu njemačku. Ali sva nastojanja ova razbiše se o nepopustljivosti češkoga kralja. A Sigismundo nehoteć se još onda zavaditi s nijednom strankom, utanači dne 2 veljače r. g. sa svojim bratom Vjenceslavom svezu, te mu da pače obeća nasljedstvo u Ugarskoj; dočim se s druge strane dogovori s plemstvom, kako bi srušili češku kamarilu. Ove namjere dobile su pravo lice, kada je markgrof Jošt dne 5 svibnja 1394 ugovorio s češkim plemstvom u Pragu, da će sa svimi sredstvi nastojati okô uzpostavljenja starodavnoga češkoga ustava. Prvi je pokus tomu učinjen, kada se tri dana kašnje (8 svibnja) Vjenceslav vraćao iz Žebraka u Prag i navratio u Kraljev dvor. Tudjer su ga Jošt i velemože htjeli odvratiti od dojakošnje vladavine; ali kralj nedade si dopovjedati da neupravlja zemljom po zakonih. Posljedica ove razmirice bijaše ta da je Vjenceslav pao u ruke plemstva, koje ga čuvaše najprije na Hradšinu, onda (od 22 lipnja) u gradovih Příbenicu kod Tabora, u Krumlovu, napokon (5 srpnja) u Wildbergu, dok ga dne 1 kolovoza neoslobodi mlađji brat vojvoda Ivan.¹

Kralj Sigismundo, kako se odavle vidi, bio je u ovu zavadu izmedju svoga brata kralja i plemstva češkoga umiešan u koliko je pristao u savez od 18 prosinca 1393 a tim pomagao poticati plemstvo na odpor. Ali Sigismundo nije bio voljan prekinuti bratskoga porazumka ni s Vacslavom, kako nam opet svjedoči ugovor praški od 2 veljače 1394. U nastalu za tiem razmiricu nije se on miešao, jer su ga poslovi ugarski odazvali i odvratili od čeških događaja, te je umah pohitio u Ugarsku, gdje ga dne 21 ožujka nalazimo u Požunu.²

U Ugarskoj zavlada velika briga: kako da se odvрати pogibelj, koja je južnim granicam prietila od Turaka. Bajezid zaharačivši Vlašku i njezina vojvodu, te osvojivši važnije gradove

¹ Obširnije kod Palackoga: Geschichte von Böhmen III. Bd. I Abth. 66—81 S.

² Sr. listinu kod Fejéra: cod. dipl. X, 2 p. 207.

niz donji Dunav, kano Silistriu, Nikopolje i Vidin mogaše svaki čas po volji provaliti u Erdelj, Ugarsku i Sriem. U tih okolnostih sastadoše se „biskupi, velemože i plemići Ugarske“ u Budimu, da se posavjetuju „ob obrani ove kraljevine od navala poganskih“, i da ustanove shodna k tomu sredstva. Kako nam svjedoči pismo njihovo izdano¹ na cvjetnicu ili dne 7 travnja 1394 bude u tom saboru zaključeno medju ostalima i to: da se za podmirenje troška ratnoga razporeže jedna zlatna forinta na svaka dva ognjišta tako kraljevskih kako plemićkih kmetova. Odnah budu imenovani poreznici i birači, a porez imao se poslati u ruke primasa i biskupa pečujskoga, palatina Leustahija i Stjepana župana zagorskoga. S ove se dakle strane činjahu zamašnije priprave za rat proti Turčinu; ali tako dvoru ugarskomu kao što i državnikom moralo biti jasno, da se vojna ni brzo ni uspješno izvesti nemože, ako se prije neurede razmirice sa susjedi, nepovrati nutrjni poredak i saveznici nesteku. O svem tom počelo se raditi. Izravnjanje razmirice s Poljskom uze sam kralj u svoje ruke, te u tu svrhu prekorači dne 24 srpnja 1394 granice. Ovdje bješe od kraljice Jadvice ljubezno dočekan, u Sandec doveden, te boraveć ovdje nekoliko dana utanači „različite ugovore za utvrđenje mira izmedju obiju kraljevina.“² Tako si je Sigismundo bar za njeko vrijeme osigurao sjeverne granice. Ali na jugu bijaše stanje stvari mnogo nesigurnije. Ovdje je valjalo djakovački ugovor od prošle godine u život privesti; taj zadatak bijaše glede naše domovine povjeren novomu banu. Ivan naime knez krčki i modruški bio je dne 29 studenoga 1393 preminuo u Senju i ondje 1 prosinca sahranjen u crkvi samostana franjevačkoga.³ Sigismundo je u njem izgubio jednoga od najvjernijih svojih pristaša u Hrvatskoj, koji mu svoju odanost tolikimi žrtvami zasnjedoči i podaničke vjernosti radi svoj mač trznu proti svojim zemljakom druge stranke. Ivanu je kralj dao za nasljednika a sebi za namjestnika Nikolu vlastelina Gorjanskoga, sina pokoj-

¹ Priobći Fejer: cod. dipl. X, 2. p. 256—58. „Volumus vos non latere, quomodo nos unanimiter super defensione seu tuitione huius regni ab insultibus Paganorum necessario debenda, mature tractando . . .“

² Dlugosz: Chron. Polon. lib. X. col. 141.

³ Pauli de Paulo memor. p. 427: „A. 1393, die sabathi, penultimo mensis uovenbris Segnie obiit c. Anž, tunc temporis Slavoniae et Chroatiae banus; et die lunae sequenti sepultus fuit ibi apud fratres minores.“

noga palatina, bivšega prije bana mačvanskoga. Izbor nije mogao pasti na vrednijega i pouzdanijega a Sigismundu odanijega vele-možu hrvatskoga. Nikola je i do sada, kako znamo, prvi bio u svakoj borbi proti hrvatskim ustašam i pomoćnim jim četam bosanskim i srbskim. A sada kano ban imaše liepu sgodu, da u povjerenoj si zemlji razširi i učvrsti kraljevsku vlast, a osim toga da uvede ondje tako narušen mir i poredak. U Dalmaciji opažamo sveudilj neuredjeno stanje, razdor medju obćinama, prepirke i svadje. Zadrani su dne 27 siečnja 1394 sklopili bili savez s knezom Vukom, koj se sveudilj navodi kano ban Hrvatske i Dalmacije, i s krbavskim knezom Karlom proti svim kraljevim neprijateljem.¹ Ali malo za tim bude Zadar uvučen u zavadu, koja mu zadade mnogo brige a napokon ohladi njegovu inače toli sjajno zasvjedočenu odanost naprama Sigismundu. Dne naime 11 ožujka odciepi se od zadarske oblasti otok Pag, koj bješe kraljem Ljudevitom odtrgnut republici mletačkoj i pridieljen (1358) Zadru. Pažani dakle, upotriebiv obćeniti metež vremena a netom valjda poticani od ljudi kneza Ivana, izabraše si tri ravnatelja za upravu otoka, a knezu zadarskomu (Ivanu de Soppe), koji je do tada ondje vladao u ime obćine, naložiše da imade u tri dana pod kaznom smrti otići iz otoka, pače dva zadarska plemića i kancelira zasušnjiše. Zadarsko vieće dočuvši ovo odmetništvo izasla odmah 15 i 16 r. m. dvie galije i više ladjica oboruzanih s voj-skom pod zapovjedništvom svoga kapetana Damjana Nasića, da otok vrati u prvašnju podanost i odmetnike kazni.² Zadarska se vojska potuče s otočani kod mjesta Paga, razbi jih i raztjera, dvojicu od ravnateljâ uhvati, treći uteče u Rab, a njih 86 što sve-ćenika što svjetovnjaka budu na većoj galiji dne 20 r. m. dovedeni svezani u Zadar, gdje su neki mučeni a drugi javno obješeni; pače stranačka je strast pobjeditelje tako zavela, da su trima odličnijima od Pažana oči izvadili.³ — Netreba dokazivati, koliko su ovakove nutrne pobune smetale državnoj vlasti u zemlji razvrtačenoj više-godišnjimi borbami stranačkimi. Uza to se i sada djelovalo na ovu

¹ Ibid.

² Punomoćno pismo od 15 ožujka 1394 (ind. II) čita se kod Lučića: *notae ad memoriale Pauli de Paulo* p. 43. Ondje je zlo naštampana godina, jer indikcija II nebijaše god. 1393 već 1394.

³ Sve ovo pripovjeda Paulus de Paulo ibid. p. 427, a potvrđuje listina od 24 lipnja 1396 (*notae* p. 43—48).

zemlju iz vana sa sviju strana. Kano zublja htjede se onamo baciti ine kralja Ladislava sa najvišjega u kršćanstvu mjesta. Papa naime Bonifacio IX., samo da svomu štićeniku čim veću i skoriju pomoć pribavi, razglasi križarsku vojnu proti Ljudevitu anžuvinskomu, a nadbiskupu od Naupakta naloži, da i u Dalmaciji, Hrvatskoj i Slavoniji za Ladislava sakuplja ove godine vojsku.¹ Već ova viest bješe podobna probuditi nove nade u logoru ustaške stranke hrvatske. Na kakove se tudjer kombinacije računalo, potvrdit će nam druga viest, prem nešto starija, koja je iz Trogira poletjela u Mletke i ovdje vjere našla. Franjo naime Bembo, podkapetan mletačkoga brodovlja, obznanio je mletačkomu vieću pismom iz obale spljetske od 28 kolovoza 1393, da je Nikola Trogiranin dobio od svoga gospodara nalog: neka prenese ladjom u Napuljsku (Apulia) Turčina poslanika sultana Bajezida, koj ide kralju Ladislavu da dovrši pregovor o ženitbi toga kralja s kćerju sultanovom.² Mletačko vieće naloži dne 11 rujna rečenomu podkapetanu, da sultanova poslanika pusti u miru, da ga pače tako posluži kako bi imao razloga „pohvaliti republiku i njega.“ Ladislav je sa svojom suprugom Konstancom zlo živio, on ju ostavi; ali nemožemo misliti, da bi ga što drugo osim sobstvenoga interesa političkoga potaknulo na onaj savez, o kom pripovieda mletačko izvješće. Posredovanje u toj svezi izmedju sultana i napuljskoga kralja, pripisivalo se malo kasnije, kako ćemo na svom mjestu razložiti, upravo kolovodjam hrvatskoga ustanka. Što je u toj viesti istine, neda se osjeći; ali i ova nam potvora svjedoči, kako se dubok jaz raztvorio bio izmedju Sigismunda i njegovih protivnika. Mislilo se i vjerovalo, da stranke neće odbiti ni nevjerničke pomoći, ni ma kakovih onamo vodećih sredstva, samo ako se tim primaknu svojoj cيلي.

Dok se ovako javno mnijenje u Hrvatskoj i Dalmaciji kolebalo, protivnici ugarske politike nisu mirovali ni u Bosni. Ovdje su osobito oba brata Horvati, ban Ivan i biskup Pavao, veliku djelatnost razvijali. Neima sumnje, da su oni gledali oko sebe

¹ Raynaldi: annal. eccles. ad a. 1394, nro. 20.

² Kod J. Šafařika: monum. serb. hist. arch. veneti (Glasnik. XII, 142): „de faciendo poni cum uno brigantino unum Turchum in Apuleam, qui est ambasiator d. Basaiti, et vadit ad d. regem Vencislaum pro complemento nuptiarum tractatarum inter ipsum d. regem et filiam dicti Basaiti . . .“

sakupiti sve što nije bilo zadovoljno s djakovačkim ugovorom, sve dakle življe, kojim je neodvislost bosanske države na srceu ležala. Kako se je naprama ovomu pokretu vladao Stjepan Dabiša, nije nam potanko poznato; ali iz nastalih smo događaja vlastni suditi, da mu se kralj nije bar protivio. Kolovodje su svoju osnovu razapele u dva smjera. Ban Vuk imao je u Dalmaciji pokret poticati, a braća Horvati odabraše si Bosnu, odkle jim siguran bijaše ulaz u donju Slavoniju a lagano takodjer obćenje sa svojim političkim prijateljima u Ugarskoj. Oni se naime utaboriše i utvrdiše u krajini Usori u mjestu Doboru. Ovo mjesto leži na lievoj obali rieke Bosne, koja ovdje ravnicom (Posavina) hrli u Savu. Položaj ovoga mjesta bio je ustašam veoma sgodan, jer su odanle svaki čas mogli udariti preko Save, a opet se povući uz Bosnu u untrnjost zemlje, gdje su jih štitile planine.

Ovako su stale stvari u prvoj polovici god. 1394 u Dalmaciji, Hrvatskoj i Bosni. Ako ovoj slici još dodajemo pogibelj, koja je Ugarskoj prietila od Turaka sa donjeg Dunava, a ona se već tada s njeke česti obistinila provalom turskih četa: onda ćemo shvatiti i dostojno ocieniti sve one ratoborne priprave, koje su se u Ugarskoj spremale tako od strane dvora kano od strane zemlje. Iz naredbe izdane na cvjetnicu vidjesmo, da je ugarski sabor zaključio rat proti „poganom“ i na zemlju nametnuo potrebiti za vojevanje porez. Ali od poslanstva, koje Sigismundo odpravi u Mletke, doznajemo, da je ovaj rat odgodjen na buduću godinu, pak da se htjelo unj povući i druge zapadne sile, nebi li ovako u zajednici uništili Turčina ili bar nasrtaje na južne granice odbili za duže vremena. Mjesto rata s Turci odluči dvor ugarski još ove godine udariti na ustaše i tako umiriti Dalmaciju, Hrvatsku i Slavoniju. Ovu odluku doznajemo iz pisma kr. Sigismunda od 5 srpnja, koje on bivši u gornjoj Ugarskoj, po svoj prilici na putu u Poljsku, izdade u Lipči (u zvolenskoj županiji na desnoj obali Hrona) na grad Kremnicu tražeći od njega da mu uzajmi 1000 dukata i da jih pošalje do Jakovljeva, jer da će poslije toga roka povesti „veliku vojsku proti banu bosanskomu i nekim kraljevine neprijateljem i nevjernikom.“¹ Iz

¹ Listina kod Fejéra: cod. dipl. X, 2 p. 310—11.: „Cum nos grandem exercitum ad festum b. Jacobi proxime venturum contra banum Bosnensem ac nonnullos regni nostri aemulos et infideles intendimus instaurare, et pro expeditione ac consum-

ovih rieči kraljevih vidimo, da je Sigismundo krivio Dabišu za sve ono što je u donjnih krajevih bivalo, za tiem da mu je u tom pismu uzkratio onaj naslov, kojega mu u izpravah odnosećih se na djakovački ugovor davaše. Vladalac bosanski nije mu bio kralj nego po starom nazoru samo „ban“. Sigismundo bijaše, kako znamo, dne 24 srpnja u Poljskoj, gdje se nekoliko dana bavio. U prvu dakle polovicu mjeseca kolovoza stavljamo polazak vojske proti neprijatelju. Na čelu silne vojske stojaše sam kralj, uz njega idjahu velemože sa svojimi četami a medju njimi ban hrvatski Nikola Gorjanski i njegov brat Ivan, onda braća tavernik Nikola i dvorski vratar Stjepan Kanižaj i mnogi drugi. Vojska je prešavši Savu krenula ravno prama Doboru, u kojem bjehu se utvrdili ustaše a na čelu jim ban Ivan i biskup Pavao Horvat, za tiem banov sin (Nikola) i ostali rodjaci ove braće, koji su bili ostavili svoju hrvatsku domovinu. Ban Ivan, kada se kraljevska vojska približavala, bilo što je mislio da se grad nemože održati, bilo što htjede u zemlji veću silu sakupiti, izidje iz mjesta. Vojska dakle obkoli grad, te ga za kratko ponajviše vještinom i hrabrosti pohvaljenih velemoža osvoji. Sigismundo zapovjedi Dobor upaliti i razoriti, da nebude više ustašem zaklonom. Neposredna posljedica ove pobjede bijaše ta, da je kralj Stjepan Dabiša osobno došao pred Sigismunda, „te sebe i svoje podanike povratio u podanstvo i poslušnost kralju i kruni ugarskoj“ — ili da djakovački ugovor bude obnovljen. Ali ovaj poraz ustaša bi dopunjen još drugom po nje nesrećom. Za banom naime Ivanom Horvatom bijaše po-

matatione huius negotii magnis sumptibus et expensis indigeamus, sine quibus praedicta consummare laudabiliter nequeamus . . .“ List je u arhivu grada Kremnice. U Fejérovu izdanju štampan je datum ovako: „datum in Lypche in octava ss. Petri et Pauli apost. anno domini MCCCXCV.“ Po mojem mnienju ovaj je datum krivo prepisan t. j. na kraju CV mjesto CIV; jer sadržaj ovoga lista, rat naime proti Bosni, posvema se slaže s okolnostmi ove godine. K tomu dolazi, da je kralj Sigismundo upravo onaj isti dan, 6 naime srpnja god. 1395 bio u Erdelju, kako nam svjedoči njegovo u sibirskom arhivu pismo (ibid. p. 277): „datum campestri nostro in descensu prope villam Hozyvmezeu vocatum, quinto die festi visitationis beatae Mariae virginis, anno dom. MCCCXC quinto“, gdje je godina peta slovi napisana i tim nesumnjiva. Ako je dakle bio Sigismundo 6 srpnja 1395 u Erdelju nemogaše biti istoga dana u Lipču (Lupči) u gornjoj Ugarskoj pod Karpati. Takovih i još krupnijih pogrešaka imade u Fejéra u izobilju.

tjera poslana, a on ne oružjem već iz zasjede uhvaćen. Isto tako dodje brat mu Pavao u ruke neprijatelja, uz nje još mnogi drugi.¹

Poslije tolikoga u kratko vrieme stečena uspjeha kralj Sigismundo vrati se odmah u Ugarsku tako, da je u polovici rujna bio već u Šomogju kod Jasova.² Kralj nije propustio upotriebiti bez oklevanja pobjedu, da ustanak uguši. U tu je svrhu odlučio s jedne strane poplašiti ustaše strogošću, s druge nastaviti oružjem zatiranje njihovih četa. Prvo bijaše zarobljenikom izkusiti, među kojima bjehu osim braće Horvata i njihovih drugova još trideset i dva plemića ugarska sa Stjepanom Konthom od Hedervara na čelu, koje vojvoda Gjuro bješe kod Save iz zasjede uhvatio.³ Ivan Horvat bude odveden u Pečuh, oni pako plemići u Budim. Svi su na smrt odsudjeni. O groznoj smrti bana Ivana ovo nam ljetopisac pripovjeda⁴: „Kralj je Sigismundo zapovjedio uhvaćena bana Ivana u gradu Pečuhu smaknuti užasnim načinom, kako je to osveta kraljičina tražila. Jer najprije od traga konju privezan bijaše vučen po ulicah gradskih. Onda užeženima kleštima mučen, za tiem razčetvoren bude za primjer strahoviti svim u buduće obješen čestimice na vratih gradskih.“⁵ Onim plemićem kralj dade isto tako obrubiti glave u Budimu na ulici sv. Gjorgje, a za tiem budu sahranjeni u crkvi spasovoj u predgradju budimskom. Pavlu

¹ O toj vojni pripovjeda Turoc: *chron. hung.* P. IV, c. 4 (ed. cit. p. 216—17). Njegovo pripovjedanje potvrđuju u bitnosti Sigismundove listine podieljene Kanižajem 8 dec. 1397 i Gorjanskim 12 srpnja 1408 (kod Fejéra: *cod. dipl.* X, 2. p. 442—43. X, 4. p. 666—67) U listinah se samo u kratko navodi, da Ivan i Pavao bješe uhvaćeni; ali se šuti o njihovoj daljnjoj sudbini.

² Vidi listinu kod Fejéra *cod. dipl.* X, 2. p. 195.

³ Pripovjeda Turoc: *chron.* P. LV, c. 7. pozivajući se na predavanje svoje dobe.

⁴ Id. *ibid.* P. IV, c. 4.

⁵ Ovo isto u bitnosti potvrđjava Andrea Gattaro: *Istoria Padovana* (Muratori: *scriptores rer. ital.* XVII, 596): „Giovanni bano . . fatto prigioniero e condotto al cospetto della regina, alla quale mai per modo alcuno non si volle inchinare. Allora la regina biasimandolo e riprendendolo della sua iniquità e rotta fede comandò che subito fosse fatto morire e smembrato con quatro cavelli corridori, e così fù fatto nella città di Cinque Chiese. Fatta l' esecuzione la regina ne diede notizia al ré Sigismondo, che molto gli dispiacque, perchè egli desiderava sua amicizia, e molto ne riprese la regina . . .“

Horvatu prikaza kralj život ali ne biskupiju; njega za tim nestaje sa pozorišta povjesti.¹

Tako je ustanak hrvatski opet izgubio dva prvaka svoja, koji su ga s Ivanom od Paližne digli, ravnali, dušom mu bili. Smrt Ivana Horvata, osobito onako grozna i nečovječna, pripisuje se osvetoljublju kraljice Marije. Banu je Ivanu bilo svojom krvju oprati djelo počinjeno na Jelisavi; u Pečuhu, gradu ugarskom, krvnik je izveo javno osvetu za čin tajno izveden u hrvatskom Novom gradu. O Ivanu Horvatu može se suditi ovako ili onako, kako se tko postavi na stanovište ugarsko ili hrvatsko — ali duha poduzetna, dosljedna, uztrajna nemože mu nitko poreći. Prvi od borilaca proti smjeru Nikole Gorjanskoga i Sigismunda prešao je nepomično sve miene hrvatskoga ustanka. Dokle je god ustanku bilo težište na hrvatskoj zemlji, dotle se ban Ivan borio u svojoj domovini pod zastavom političkih uvjerenja svoje stranke; a kasnije je i on prenio svoje djelovanje u Bosnu. Ovdje je Ivan vjerno pomagao Stjepana Tvrdka u izvadjanju njegove državne osnove; a kakovo je taj kralj imao pouzdanje u vjernost i odlučnost bana Ivana, svjedočanstvom nam budi, što je Tvrdko, kako znamo, Ivana bio postavio u Hrvatskoj i Dalmaciji za svoga namjestnika s obširnom punomoći i što je u njegove ruke povjeravao svoj kraljevski stieg. Od Drave i Dunava tja do Laba i Morave — Hrvatska, Slavonija, Dalmacija, Bosna i Srbija — sve ove zemlje našega naroda bjehu svjedokom Ivanove ratobornosti, koja je jednako bila poznata njegovu kod Zagreba zavičaju, kano što bijaše Sriemu, Mačvi i Kosovu. Slaba vladavina Stjepana Dabiše odpravila je takodjer Ivana u drugi mu zavičaj, primorski Omiš; ali ugovor djakovački potaknu i njega na obranu politike, koju je vidio onim činom povriedjenu. Nenašavši Ivan u Mletcih pomoći i nemogavši se nadati podpori od kralja Ladislava poduze sam kako bi sa svojom strankom osujetio posljedice rečenoga ugovora. Podhvat

¹ Ovu vjest sačuva Turoci loc. cit. Dosadnji su povjestnici osvojenje Dobora i smaknuće Ivana Horvata stavljali u god. 1390—93. Ali bez svakoga razloga, jer mletački izvori, kako vidismo, napominju Ivana živa još 27 veljače 1394. Misti vol. 42. Na isto upućuje nas i red, u kojem nam navedene listine ovaj događaj pripovijedaju. Osim toga navodi se u onoj od 12 srpnja 1408, da je Nikola Gorjanski bio već banom, kada je kralja pred Dobor pratio: „idem Nicolaus iam tunc . . . Dalmatiae, Croatiae et Slavoniae banus“. On je pako postao banom poslije smrti kneza Ivana t. j. ne prije 29 stud. 1393.

ovaj izdade sreća kod Dobora, a poraz stranke u bosanskoj Posavini dovrši smaknućem bana Ivana.

Pokle je ustaška stranka lišena svoga vojvode bana Ivana i svoga diplomata biskupa Pavla, pokle se Stjepan Dabiša Sigismundu opet poklonio, nije moglo biti sumnje o daljnjem uspjehu kraljevskoga oružja. Poraz kod Dobora, kraljeva strogost u Pečuhu i Budimu morala je pritisnuti duhove u Dalmaciji i Hrvatskoj. Ovamo je bio izaslan ban Nikola Gorjanski sa svojim bratom Ivanom. S one strane Velebita, kako znamo, zapovijedao je ban Vuk Vučić nad ustaškom i bosanskom vojskom. On se bješe utaborio kod Knina, kada je Nikola s vojskom prekoračio Velebit. Ovaj grad leži u liepoj dolini kod rieke Krke; iza ledja mu se diže visoka Dinara (5740'), a stiču se dvie glavne ceste, jedna u Hrvatsku gornju, druga u Bosnu. Ovaj položaj preporučao je taj grad ustašem i banu Vuku da jim bude glavnim taborom. Pred Kninom se dakle imala odlučiti sudbina ustanka, jer pobjeda ustaška bila bi mogla popraviti poraz kod Dobora. Ali ni ovdje nije sreća prijala ustanku: Nikola potuče vojsku svojih zemljaka i njezina vojvodu Vuka.¹ Ovom je pobjedom Dalmacija faktično osvojena za Sigismunda; djakovački je ugovor tudjer u život stupio. S toga nije ovaj poraz za bana Vuka Vučića nikakove druge posljedice imao, nego da je on faktično prestao biti glavom Dalmacije i Hrvatske. Kano velemoža bosanski dodje on bez svake zapreke sa svojom suprugom Ankom dne 11 siečnja 1395 u Zadar, a dva dana kašnje ostavi taj grad, komu je začastnim gradjanom bio.²

Neposredna dakle posljedica pobjede kraljevskoga oružja kod Dobora i Knina bijaše ta, da su se Sigismundu predale „kraljevine Dalmacija i Hrvatska s gradovi i tvrđavami u njih se nalazećimi“. Osvrćuć se Sigismundo na ove pobjede i na njezine posljedice

¹ U listini od god. 1408 (kod Fejéra op. cit. X, 4. p. 667): „Et cum demum ipsos Nicolaum . . . et Joannem fratrem suum ad reoccupanda regna nostra Dalmatiae et Croatiae praedicta per violentas manus Wolk bani et dictorum utriusque Joannis, nostrorum infidelium, occupata transmissemus: iidem . . . exercitu ipsius Wlk bani prope castrum Tinyn devicto praescripta duo regna nostris manibus et dominio cum aliis castris, civitatibus et fortalitiis in eisdem habitis recuperarunt . . .“ Ovaj se događaj navodi i u listini neposredno poslije osvojenja Dobora.

² Pauli de Paulo: memor. op. cit. p. 428. Mjesto je oštećeno.

mogô je reći: „da je opet zadobio kraljevine Dalmaciju i Hrvatsku, te da jih svomu gospodstvu i svojoj vlasti opet pridružio; da je kraljevinu Bosnu s kraljem i sa stanovnicima umirivši . . . rečene kraljevine uzpostavio u prvašnje stanje.“¹ Umirenje Dalmacije sledilo je za tim brzim korakom. Ban Nikola stade izravnati stranačke razmirice; grad Spljet koj je već 17 kolovoza 1394 na čelo svoje javne izprave bio metnuo ime kralja Sigismunda², izabra Nikoluz za svoga kneza ili načelnika. Nikola je početkom god. 1395 sazvao u Spljet zastupnike gradova dalmatinskih. Ovdje se pred njim obje stranke trogirске, koje se toliko godina napadahu, dne 23 siečnja pomiriše ustanovivši medj ostalima: „da se u buduće nikada više ni nespomene krv, koja se medju plemići trogirskimi prolila.“³ Činilo se, kano da će se sva Dalmacija od Zadra do Kotora povratiti naprama kruni u onaj odnošaj, u kojem ostavi ju Ljudevit svojem nasljedniku. Ista republika mletačka nehtjede ovoga odnošaja poremetiti, tada se još držeć turinskoga ugovora. Tako je ona zaključkom⁴ od 21 siečnja 1396 odbila ponudu grada Kotora, da ga primi u svoju zajednicu državnu, odgovorivši njegovu poslanstvu: „da je ona, kao što je cielemu svijetu poznato, voljna držati se onoga, što je kralju obećala u miru s njim utanačenom; s toga da se nemože miešati u stvari kotorske.“

Kao što je ban Nikola mirio stranke u Dalmaciji i Hrvatskoj, tako su se i gradovi dalmatinski stali družiti u zajednicu. Zadar je dne 24 ožujka 1395 izaslao u Šibenik svoje punomoćnike Pavla Pavlovića i Marina Ghinania, gdje su se imali i punomoćnici grada Spljeta i Trogira sići, da se mir, sloga i savez uglavi izmedju ovih glavnih obćina dalmatinskoga primorja.⁵ A što je ban Nikola nastojao s one strane Velebita, što su radile obćine dalmatinske uzajamno: to je bila nakanila sama kraljica Marija izvesti u Slavoniji, gdje ju dne 7 siečnja r. g. nalazimo u Virovitici.⁶ Poslije poraza ustaških četa, poslije smaknuća njihovih vojvoda, poslije

¹ Rieči u povelji od 8 dec. 1397 (Fejér. loc. cit.).

² Kod Farlata: *Illyr. sacr.* III, 336.

³ Ugovor mira čita se kod Lučića: *mem. di Traù* p. 357—59. Ban Nikola zove se „ipsius pacis tractator“.

⁴ *Secr. cons. rogat.* kod Šafařika: *op. cit.* p. 159—61.

⁵ Paulus de Paulo: *memor.* p. 428.

⁶ Listina kod Fejéra: *cod. dipl.* X, 2. p. 286.

onolike strogosti kao da se iz dvora nudila hrvatskomu narodu lovorika mira i pružala ruka pomirenja. Možebit se ondje mislilo, da je ustanak za sva vremena udušen, pak da se može milosti i veledušju propustiti neka ublaže ranjena srдца. Ali rane bjehu tako zastarjele, da jih dvorski liek samo po lagano izvidati mogaše; a šta tek onda ako jih se odanle iznovice vriedjalo? Prvakâ toga ustanka nije više bilo; kolovodjâ je malo po malo nestajalo. Ali su živjela njihova djeca, njihova unučad, njihovi prijatelji uvijek na osvetu pripralni. Tišina ona, koja je početkom god. 1395 na slavenskom jugu zavládala dolikovaše tišini poslije nepogode; pravoga mira i zadovoljstva nebijaše. Prva sгода mogla je takovu tišinu prekinuti; a ove sgrade nije trebalo dugo čekati u ono poremećeno i razrovano doba.